

Viestnik Hrvatskoga arkeologičkoga društva: godina I

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **1879**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:300:626423>

<https://doi.org/https://doi.org/10.52064/vamz>

Rights / Prava: [Public Domain Mark 1.0/Javno dobro](#). [Autorsko pravo je isteklo](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological Museum in Zagreb](#)

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

U V O D.

Zemlje, koje dan danas zauzimlje jugoslavenski narod, bez dvojbe su, izuzmeš li Grčku i Italiju, najplodnije i najbogatije na arkeologičkih predmetih najstarijega vieka navlastito. Sbog veoma zgodnog njihovog položaja u Evropi, one su stajale već odavna u tiesnom odnošaju najprije s Grčkom, kako nam to jasno sviedoče ne samo najstariji spisatelji nego i svakojaki spomenici, koji svakdano u nas na svietlo izlaze osobito po primorju, a zatim s Rimom, o kom uzvišeno slove i najneznatiji kutići naše domovine, a kamo li ne Narona, Salona, Siscia, Sirmium i t. d.

Uza sve to blago, koje odlikuje jugoslavenske zemlje, malo se je ipak do danas kod nas i od naših učinilo na korist arkeologičke znanosti; a i to malo mal ne jest svojnom Hrvata, te onih navlastito u Dalmaciji. Dočim ostala plemena jugoslavenska ili su čamila u pandžah kletoga azijata ili se s njime neprestance borila za dom, za krst i kao predstraža zapadne prosvjete, Hrvati u Dalmaciji uz okrilje silnoga mletačkoga lava imali su kad kada nješto oduška; te su i jedini medju Jugoslaveni stupati mogli, ako i polagano, napried na prosvietnom polju. U tiesnom odnošaju s Italijom, čim ondje započe buditi se zora znanstvenoga priporoda, zraci su te divne blagodati u isti par odsjevali i na naše primorje; te u što se ovdje zame-tale klice razne znanosti, nezaosta ni ona arkeologičke.

Mommsen (*Corp. Inscript. Lat. III. p. 271—2*) spominje iz prvih godina petnaestoga stoljeća Petra Cipčića Trogirana i Gjorgja Benju Zadranina kao pobiratelje i opisatelje starih spomenika svoga zavičaja, a bilježi još nekoliko arkeolog. radnja iz onog vieka, kojim se nezna sastavitelja; te slavni Marulić Splječanin (1450—1524) ne bje prvi, koj svrati oči i na pismene ploče solinske, da jih svojim zlatnim perom oživi (*V. Rad 36 str. 83 pri koncu*). Ivan Lučić Trogiranin (1609—1679) nije samo brižljivo i neumorno sakupljao i bilježio svaku drevnost, nego je upravo na tom blagu gradio dobar dio svojih poviestnih diela, koja su mu neumrli vjenac savila. Anselm Baudurić Dubrovčanin (1671—1743), izpitajući starine, n vlastito iztočne, znao si u samom Parizu steći sjelo medju najodličnijimi članovi akademije nadpisa. A mogli bismo spomenuti Ivana i sina mu Ant. Alethya iz Dubrovnika, Luku Zuzerića isto Dubrovčanina, Antuna Matiaševića-Karamanića iz Visa, Jerka Brnardića i Aleksandra Bogetića iz Spljeta, Iv. Jos. Pavlovića-Lučića Makaranina, i Mat. Petra Katančića iz Osieka, koji su za onimi po istoj stazi uspješno koračali; dočim kod drugih Jugoslavenskih plemena jedva tomu traga.

I u novije doba, kada se na arkeologičkoj znanosti započelo ozbilnije i sustavnije raditi, medju Jugoslaveni mal ne jedini Hrvati podjoše tim putem. Još god. 1821. stupi u život u Spljetu državni muzej i načelo se izkapanje Solinskih ruševina pod ravnanjem Dra. Dragutina Lanze. Ovo povede više našinaca, da se pobiranju i proučavanju naših starina posvete, te medju njimi zaslužuju spomena Petar Nisetić i Nikola Ostoić u Starom Gradu na Hvaru, Matija Kapor u Korčuli, Urban Rafaelić u Kotoru, Dr. Franjo Lanza i Dr. Franjo Karara u Spljetu, Fenzi u Šibeniku, Paravia i Ferrari-Cu-

pilli u Zadru, Ivan Gurato u Rabu, M. Sabljari i Ivan Kukuljević u Zagrebu i Luka Ilić u Oriovcu.

I dan danas arheološki rad u boljem se stanju nalazi kod Hrvata u Dalmaciji nego li ma gdje drugamo kod Jugoslavena; a tomu se zahvaliti imaju samoj prekolitavskoj vladi, koja koračajuć svestrano napredkom, znala je već davno i ovu struku u svom obsegu sustavno urediti. U Beču podignut je c. k. centralni odbor za cilu onostranu Austriju, komu je plemeniti cilj, da po svojoj zemlji starine i umjetnine iztražuje i od propasti učuva. U pojedinoj pokrajini taj odbor zastupan je po c. k. čuvarih i dopisujućih članovih, kojim je zakonom opredieljen okrug i zvanje. Centralnomu odboru stoje na raspolaganje dovoljna sredstva za rad; te vidimo toga radi, gdje se već marljivo i uspješno iztražuje sa svake strane i naša Dalmacija sa kvarnerskimi njegda njezinimi otoci; gdje se veliki novac troši na izkapanja u Solinu, u Aseriji, u Burnu, u Naroni, u Gardunu, u Muću, u Osoru i t. d., te na osomotovanje čudnovatoga hrama jupiterova, vodovoda i palače Dioklecijanove u Spljetu i t. d. A da se i na književnom polju udari čvrst temelj k napredku, isti Bečki osriedni odbor veledušnom pripomoći ohrabri gosp. M. Glavinića, gimnaz. ravnatelja i čuvara za Dalmaciju u Spljetu, na izdavanje arheološkoga časopisa, koj je kao organ istoga odbora u Dalmaciji još početkom prošle godine pod naslovom „*Bullettino di archeologia e storia patria*“ ugledao bieli sviet u Spljetu, i koj već svojim krepkim sjajem širom širi arheološku nauku i njezino zanimanje po našem primorju na korist same znanosti, domaće prosviete i slavnoga imena naše hrvatske domovine. Možemo li se nadati, da ćemo i mi na skoro do tolike blagodati?

Naša je pako zadaća buditi i na ovoj strani naše zemlje sve više ljubav i za arheološku znanost, te, uz

sve da nam slabe mišice a ikoje stalne podpore, složno s našim drugom u Spljetu, ne samo nastaviti dojakošnji rad, i rupotice mu po mogućnosti popunjavati, nego i protegnuti ga sve bolje na doba mal ne dosada nedotaknuta akoprem po naš narod najvažnija, naime hrvatska od VII. do XVI. stoljeća, i to pogledom na starine svake vrsti uspomene vriedne. Na ova doba upozorujemo navlastito naše književne pomagače, te jih vruće molimo, da budno i pomno paze na svakojaku narodnu starinu, da ju marljivo pobiraju, sveto čuvaju, i nas o njoj što obširnije i točnije obavieste.

S druge strane naša zadaća ima svoju po narod stvarnu korist. Pošto je narodni muzej glavno vriedo, odkud nam je crpiti hranu za naš list, kao što samo hrv. arkeolog. društvo tako i sam Viestnik, njegov organ, svim naporom nastojati će, da se ovaj naš mili narodni zavod, koj se je kroz ovo malo godina narodnimi žrtvami navlastito liepo razvio, čudno obogatio i častno si ime u tuzemstvu stekao, sve liepše se okiti i razgrani.

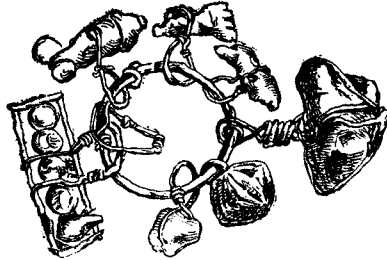
Treba nam napokon ovoga organa i zato, da si i na ovom polju sve bolje prokrčimo put u znanstveni sviet. I ovih dana dobro nam poznati ministar austrijski Stremayer, preporučujući našoj zem. vladi, neka se arkeol. sbirke zem. muzeja stave na raspolaganje djakom bečkoga arkeolog. seminara, putujućih ovamo, da jih razvide i ociene, htjede ju na to skloniti i tim „*als die gedachten Mittheilungen* (naime *des an der Wiener Universität bestehenden archeologisch-epigrafischen Seminars*) *in einer anderen Sprache* (naime u njemačkom) *erscheinen als die Publikationen des Museums* (t. j. u hrvatskom, akoprem su bili muzealni spomenici *latinski* izdani. *V. Rad 34 i d.*), *und daher auf einen ganz verschiedenen Lesekreis zu rechnen haben, und als es in eigenen Interessen des Museums gelegen ist, wenn die Schätze des-*

selben wissenschaftliche Bearbeitung erfahren, und hiedurch die Aufmerksamkeit der gelehrten Kreise im weiteren Umfange auf dieses Institut hingelenkt wird". A tim je i odveć jasno rećeno, da mi Slaveni još mal ne u tmimi ćamimo, te da nam treba štitnika i tumaća, i to njemaćkih djaka, da nam drobe kruh znanosti, i da nas u bieli sviet upute.

O važnosti pako, koja se danaska sasvim pravedno arkeologićkoj nauci kod kulturnih naroda pripisuje, nije treba ni slovca da priložimo, pošto je svakomu dobro poznata ogromna radinost, koja se od njeko doba u svih prosvietnih državah na ovom polju razvila. Do u najmanjih gradovih za tu znanost dižu se pri višjih školah posebne stolice, javne i sukromne sbirke; dnevice rastu društva i akademije, drže se užji i medjunarodni sastanci i za pojedine arkeol. struke, šalju se svestrano uz neizmieni trošak vještaci, da starine izpituju i beru ili da jih traže i izkapaju, a strukovni ćasopisi i djela množe se i šire. A to, jer se svagdje napokon pripoznalo, da arkeologija pruža najćvrstije i najsigurnije temelje za upoznavanje prošlosti, ma iz koga ju gledišta smatrao; da ona obilno razjasnuje i u prave granice steže, što nam ustmena i pisana predaja nedostatno ili tamno, a velećesto krivo ili stranaćki prenjala ili zabilježila. A toga nam navlastito veoma treba, pošto kod starih pisaca našim zemljam jedva spomena, te i ono malo, što je, umietno izopaćeno; pošto nam dakle još mnogi jaz na putu, osobito za prvo doba naše prošlosti, da izpunimo. Treba nam upravo temelja, na kojih ćemo ćvrsto graditi znanje naše prošlosti. Na rad dakle odlučno i uztrajno; širom po zemlji marljivo pobirajmo kamene, kojih nam i izobilja; te biti će nam palaće dićne i slavne, vriedne da stoji uz najodlićnije i najplemenitije naše dobe.

Urednićtvo.

Dragulj iz predhistoričke dobe.

Dne 25. travnja 1878. krajišnik Damian Stanković iz Surduka (kućni br. 42), kotara Stare Pazue u Sriemu, našao je slučajno na obali Dunava, nedaleko od Surduške skele, ovaj veoma znameniti dragulj (*cimelium*). U isti par, što ga se dokopao, ugleda isti Stanković još jedan zlatan predmet u spodobi oble ploče, te ga htjede uloviti, ali talasajuća se voda mal ne iz ruku mu ga ugrabi i dalje odnese. Stanković položi predmet u ruke kotarskoga predstojnika St. Pazue, koj ga 28. svibnja odpremi e. kr. glavnomu zapovjedničtvu u Zagrebu kao vis. krajiškoj zem. uprav. oblasti na razvid i ocienu, a ova ga uslied izveštaja muz. ravnateljstva izkupi, i nar. zemalj. muzeju veledušno u dar prikaza.

Znanstvena vrijednost ove dragocienosti tolika je, da se jedva dà procieniti, pošto spada medju najredje i najsajnije spomenike predhistoričke dobe.

O jednom, dva milimetra debelom, zlatnom okrugu, koj je istom žicom na zavoj utvrđen, i komu je promjer 18 milim., visi osam pomanjih duguljastih, od pol do jednoga milim. debelih zlatnih okrugića, na isti način utvrđenih. O sedam tih okrugića visi pako po jedan predmet; osmi je okrugić bez predmeta, nego je vjerojatno, da je i o njem nešto visilo, ali se iztrgnulo i propalo. Šest je od tih privjesaka istom onom žicom, od koje je i dotični okrugić sastavljen, privezano i utvrđeno; a jedan, žljebastoj krugljici u nutri praznoj priličan, utvrđen je na okrugiću spajaćim mazom, što pokazuje na nešto veći stepen umjetnosti. Ovaj zadnji jest od zlata, promjerom od 9 milim.; jedan je raztrošeni okrugljasti jaspis, promjerom od 6 milim.; tri su od kosti, od kojih je jedan podpun phallus, 17 milim. dug, a ostala dva, 13 milim. duga, s jednoga kraja prikazuju se kao phallusi, a s drugoga kao ručne pesti; jedan predstavlja četverouglastu, 22 milim. dugu a 9 milim. široku, tanku

zlatnu pločicu sa pet oblutaka s oboje strane; a zadnji je napokon komad zlatne rude u naravi, šesterokrat žicom obložen, ali je sve to jedna te ista žica, koja se ozdo na čvrst uzao svija, te krajevi njezini uzlaze i gube se u priečku, iz koje gori jedva vire. Kosteni predmeti i jaspis probušeni su, te kroz njihove rupice prolazi zlatna žica okrugličeva. Sve to teži ukupno 12,0095 gram.

Već na prvom pogledu radnja na našem dragulju izdaje se kao prvotna, naime predhistorička. Sve se izkazuje na njem neugladjenoga načina, jer se umjetnost, kada se načinio i rabio, još u povelju nalazila. Kako smo rekli, predmeti su jednostavno žicom omotani i tim utvrđeni; a i ono, što se kao umjetno izkazuje, naime sljepljenje na zlatnoj krugljici, sasvim je primitivno namaknuto; žljebci pako na istoj krugljici i obluci na pločici, postali su bez dvojbe natiskom u kalupih, koje su u ono doba praviti znali. Glede pločice vidi se jasno i to, da je dvostruka, i da se može na dvie istoga načina razstaviti, jer jedna je sve naokolo podvrnuta tako, da drugu drži i sklapa. Pošto se je ovaj ures našao na samu, uz obalu, i vjerojatno ne ondje, gdje je prvotno stajao, nije moguće točno opredjeliti doba, na koja pravo spada.

Zlata se do sada nije našlo ni u arkeolitičkih ni u neolitičkih otkrićih; ono se najprije pokazuje u bakreno doba. Po P. Casalis de Fondouce u Skandinaviji prvo dolazi na vidik već za prve dobe bakrene; u Irskoj za druge. Gosp. J. Mestorf u svom sastavku „*Die vaterländischen Alterthümer Schleswig-Holsteins (Hamburg 1877 p. 17)*“ svjedoči za Dansku: „*Ausser der Zinnbronze wurde in der Bronzezeit auch feines Gold zu Schmuck verarbeitet*“; te prilaže sliku prstena od dvostruke žice na zavoj sastavljena i nekog uresa pakružnoga (*Tab. VII. br. 2 i 5*). U dvorani IV. kodaujskoga muzeja izloženo je *100 torques et diadèmes, 70 bagues et 150 bracelets en fil d'or double, 30 bracelets en or solide etc. Trouvailles réunies, faites dans les tombeaux de l'âge de bronze; elles proviennent partie de sépultures à inhumation (première période) et partie de sépultures à incinération (deuxième période. V. Vald. Schmidt. Notice sur les musées de Copenhague 1875 p. 3.)*. I u našem muzeju nalazi se jedna naruhvica u tvrdom zlatu od tri debele žice na zavoj sastavljena (teži 60,45 gram), koja se zakopčava tako, što pučić, kojim se, malko uzgor zavintim jedan kraj dokončava, zalazi u rupicu, kojom razito drugi kraj svršuje. Kaže se, da je našasta skupa sa dvie druge srebrne, koje su isto u naš muzej dospjele, u grobu na Solinu, ali

radnja je na njih sasvim prvotna i jednostavna, kovina se isto sasvim čista izkazuje, te nije nevjerovatno, da se i na Solinu može naići na predhistoričke spomenike i radi važnosti ondješnjega položaja, i što prva doba same solinske poviesti dopiru do basne (vojna pripomoć, koju Solin bio bi pružio Grkom na predobiće Troje).

Gosp. P. Casalis de Fondouce u svojoj razpravi „*Les allées couvertes de la Provence (Matériaux 1877. p. 441. sqq.)*“ pripovijedajući o otkriću groba u pećini na gori Castellet kod Arlesa, veli, da su se tu medju drugim predmeti od kamena našli kotačići od lanca, koji su bili djelomice od biele i maslinasto-sive stiene, djelomice pako iz bronza, jedan samo od zlata (dug 45 milim. a 37.10 gr. težak) i jedna tanka zlatna pločica (42 milim. duga a 8 široka, sa rupicom na oba okrajka, ponješto nalična onoj na našem dragulju); te razpravljajući o tih zlatnih predmetih nastavlja: „*on est conduit à reconnaître que l'or apparaît en France et dans le bassin du Rhône dès le commencement de l'âge du bronze*“; neodobrava mnijenje g. Chantre, koj u svom glasovitom djelu „*l'âge du bronze dans le bassin de Rhône*“ tvrdi, da se zlato u Francezkoj pojavlja već za prelaza iz neolitičkog u bakreno doba; te napokon zaključuje, da se je do sada u Francezkoj naišlo na zlatne predmete, ležeće skupa sa bronzenimi, samo na četiri mjesta, t. j. u Villenhonneur (*Charente*), u Singleyracu (*Dordogne*), u Bourgetu i u Castelletu. Ispitao je i sastavinu Castelletova zlata, te sravnajući ju s onom zlatne žice našaste u Roknitzu kod Darguna (zl. 84,56 — sr. 14,17 — plat. 0,92), zlatnoga prstena u Wittenmooru (zl. 84,25 — sr. 14,78 — bakr. i želj. 0,97), zlatnoga prstena u Friedrichsruhe (zl. 86,93 — sr. 11,65 — bakr. 1,43), mjesta ležeća u gornjoj Njemačkoj, našao je u svom čistoga zlata 90,9 gr., srebra 9,1 gr., i jedva neznatnih tragova bakru i željezu.

U što se tiče Švajcarske, o zlatu ondje našastom obavieščuju nas gg. E. Desor i L. Favre u zlatnom djelu „*Le bel âge du bronze lacustre en Suisse (Paris 1874 p. 25)*“. Vele oni: „*il en existe très peu dans les stations lacustres*“; a da i to malo zlatnih predmeta, što se do sada tu otkrilo „*sont d'une minceur extrême, ensorte qu' ils ne représentent qu' un poids très minime. Il existe dans la collection Schwab quatre bagues en or, dont l'une est représentée Pl. III. fig. 5. Nous en possédons nous-même une semblable avec des ornements repoussés. La station de Mörigen a fourni à M. le Dr. Gross le pendant d' oreilles de fig. 18, qui est peut-être le bijou le plus remarquable*

*que l'on ait retiré de nos lacs*¹. Ovdje nam je primjetiti, da ona žljebasta krugljica na našem dragulju veoma je nallična onim „*quatre bagues*“, koje se čuvaju u sbirci gosp. Schwaba.

Gosp. Nikola Janković pisao je o zlatnih predmetih iz bakrene dobe našastih od Floriana Römra čuvara Peštanskoga muzeja (*V. Congr. inter. d' anthrop. et d' archéol. préhist. Paris 1868 p. 323*), ali nam to djelo žalibože nepoznato.

U našoj zemlji i zato, što se je s njezinim iztraživanjem veoma zaostalo (do g. 1872. nebiaše skoro traga predhist. predmetom u muzeju), malo se do sada zlatnih predmeta iz bakrene dobe odkrilo. G. 1858. našlo se je u ritu medju Tenjom i Palacom nedaleko od Osieka šest zlatnih prosto izradjenih kotura (vele tanjura), od kojih četiri prodjoše u peštanski muzej, a dva su vlastitost gosp. pl. Mihalovića vlastelina u Orašovici. Vjerojatno, da ovi potiču iz bakrene dobe, pošto tu na blizu g. 1877. u šarenoj lenii iduć k Lemetinskoj bari Petar Jurić, orajuć svoju livadu, odkrio je veliku žaru punu svakojakih bakrenih predmeta, koji su trudom gosp. Prof. Andrije Kodrića većim djelom došli u zemalj. muzej. U istom muzeju nalazi se jedna naušnica od jednostavne žice iz suhoga zlata našasta medju kostmi prosto pogrebenoga čovjeka blizu Starog Grada na Hvaru, koja se očituje kao plod najprimitivnije radnje. Tu se čuva još jedna naušnica iste vrsti odkrita na rtu blizu mora izpod Dobrinja na Krku, gdje se bakrenih predmeta dosta izkopalo. Na istom otoku Krku naime na Garići blizu Vrbnika u ogromnoj mogili g. 1873. našasta su dva ogrljaka iz zlatne žice mal ne 2 milim. debele prosto izradjene, o kojih se nesmije ni najmanje dvojiti, da nepadaju na bakrena doba, pošto sve, što se je u tom humcu odkrilo, u to doba spada. Mi smo već u našem popisu predhist. predmeta naveli i opisali predmete, koji su za razkapauja toga humca na vidik došli. Žica je u obih 1,65 met. duga,

¹ Po gosp. Grossu to su dakle „*le pendant d' oreilles*“ naime privesci uha; po nas su same naušnice, koje su se preko uha metale. Gosp. Andj. Angelucci našao je g. 1874. u Ordoni apuljskoj na podpuno oružanom vojniku „*alcuni doppi dischi di filo di bronzo a spirale, somiglianti ad occhiale, che giudicai fossero ornamenti della corazza (Gli ornamenti spiraliformi in Italia. Torino 1876. p. 5)*“. Mogli su se rabiti i za ukras odjela, pošto smo i mi našli takovih, koji su visili o zapinjači, na Grobniku. *V. Popis predmeta iz predhist. dobe u zem. muzeju u Zagrebu str. 39 br. 2. Tab. IV. br. 2.*

a teži ukupno 42,65 gram. Razlučbu nemožemo navesti, pošto nenađosmo, tko bi nam ju točno izveo. U ostalom žica je iz suboga zlata, te se i nehovice lomi. Sasvim sličnih se našlo u Francezkoj iz bakrene dobe. Gosp. P. Cazalis de Fondouce piše (*Matériaux l. c. p. 457*): „*Au Bourget, MM. Perrin et Costa de Beauregard on pêché en divers emplacement un fil tordu, un morceau de bague et trois débris de feuilles minces . . . dans la sépulture de Singleyrac on a trouvé, avec un épée à poignée pleine et un hache de bronze, une douzaine de fils d' or de 1 millimètre et demi de diamètre, grossièrement arrondis et roulés en spirale et formant collier*“.

Po L. de Ronchaud (*Dict. de Antiq. Paris 1775*): „*le découverte et le travail de l'or remontent aux origines de la civilisation*“; te jamačno kako se gdjegdje prosvjeta promicati počela, tu se i zlato pomaljalo. Znamo, da su najstariji azijski narodi zlato poznavali i izradjivali. Basna o kolkidskom zlatnom runu povela je Grke na prvo poveće morsko poduzeće. Ovi su već tada primali zlato iz uralskih i altajskih ruda putem Kavkaza i crnoga mora. Sjevero-zapadni narodi jesu li ga prvo dobili po moru od Feniciaua i Grka, to se još danas nedaje točno opredjeliti. P. Cazalis l. c. muije, da jim je ovim putem iz prva došlo; ali je vjerojatnije, da su ga u ono prvo doba primali iz sjevero-zapadne Azije kopnom i po Dunaju, kojim su se putem i kašnje sami ondješnji narodi u Evropu preseljivali, te da su se još za bakr. doba i naše strane ovim putem sa zlatom upoznale.

Po Herodotu čašće Phallusa (φαλλός, *Phallus*) kao znamen (*symbolum*) rodne naravne sile biaše kućno kod starodavnih Inda, Egjipćana i Pelažga, a po ovih zadnjih se udomaćilo kod Grka, koji su ga osobitimi svečanostmi obavljali¹; ali kašnje radi posve mašnje razpuštenosti hje napokon zabranjeno (*Aristot. Poët. IV. 14*). U Siriji i u Egiptu za Ptolomejaca nastavi se sve to većim zanosom; odakle prodje množ phallusa u tajnu sbirku muzeja borbonskoga. Vjerojatno od Pelažga primiše to čašće isto kao Grci i Etrurjani,

¹ φαλλοχώρα, φαλλοφόρια, φαλλοὶν πόριον V. *Herod. II. 48. 49. 51. V. 26. VI. 137.* — *Schol. Aristoph. Ach. 243.* — *Schol. Luc. de Syr. dea 16.* — *Phot 637. 22.* — *Athen. XIV. 621.* — *Arnob. 5. 176* — *Clem. Alex. Protrep. 29.* — *Theodoret. cur. Gr. aff. I. 722.* *D. Müller. Gesch. d. griech. Litter. II. 197.* — *Gerhard de relig. Herm. 1845. p. 3.* — *O. Müller. Etrusk. I. 77.* — *Micali. Mon. per la stor. de' ant. pop. XIII. a.* — *Götting. Gesch. d. röm. Staatsverf. 28.*

ali kao grobni znamen (*Zoëga. Obel. p. 215. — Gerhard, über die Gottheiten der Etrusker A. 61. 62.*). Rimljani, koji su rado svakovrstno bogoslužje osvojenih si naroda u Rim prenašali, i ovo primiše kao svoje, te su ga i dalje širili (*V. Augustin. De Civ. D. VI. 9, 3*). Nego to čašće nesmije se smatrati barem do nekoga doba iz sadašnjega gledišta. To za dugo bjaše nevino štovanje rodnoga načela, koje su ipak kašnija doba savjestnija brižno uklonila (*J. Grimm. D. Mythol. II. 1209*).

Pauli (*Enciklop. Lexic*) veli o Phallusu: „*dessen Verehrung sich durch alle Naturreligionen von ihren rohesten Anfängen an bis zu dem Untergang des Heidenthums hindurch zieht*“. Tomu je dokaz i ovaj naš dragulj, o kom smo već kazali, da se bakrenoj dobi pripisati ima.

Po Forcelliniu $\varphi\lambda\lambda\acute{o}\varsigma$ bjaše „*ligneus, vel vitreus vel coriuceus*“ a rabio se navlastito u bakičkih svečanostih „*quem in Bacchi festis plaustro impositum per rura et urbe: magno honore circumferebant*“. Na našem su uredi kosteni. Mi smo nabavili prošle godine jedan iz čisto bakrenoga doba. Ovaj je od bakra, nosi uho, kroz koje se uzica vukla; te se preko vrata bacao, navlastito djeci kao amajlija, da jih od zla duha učuva. Dug je ovaj naš 48 milim., promjer rupice mu 12 milim., a teži 18,25 gram. Našast je god. 1876. uz množinu bakrenih mnogovrstnih predmeta na livadi Dra. Mavra Fischera prema Jarku nedaleko od Rume tri stope duboko. Gosp. baron O. Hemerlin u prigledu arkel. društva Švedskoga (*Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Stockholm. II. 165 - 205. XVII.*) izdao je nekoliko švedskih i norvežkih spomenika, među kojima ima šest komada kamenitih, o kojih kaže, da su bezdvojbeno phallusi.

Gosp. E. Beauvois, izvješćujući o pomenutom švedskom prigledu, veli ovako o porabi phallusa za predhistoričkoga doba (*Matériaux pour l'histoire primitive et naturelle de l'homme. 2. Série. Tom. VIII. p. 22*): „*il est étonnant que notre auteur et de nombreux antiquaire suédois, norvégiens, anglais, aient émis à leur égard tant de conjectures invraisemblables sans trouver la seule explication plausible. Il est d'ailleurs certain, que le phallus, sous le nom légèrement modifié de vælsé, fut l'objet d'un culte en Norvège, jusqu'au temps de Saint-Olaf, qui abolit cette honteuse pratique après l'an 1000 (Voy. Saga de Saint-Olaf dans Flateyjarbok, édité par Gudbrand Vigfusson et C. R. Unger. T. II. Christiania 1861—2 p. 331—335; — et Vælsa*

thättr, édité par G. Vigfusson dans Nordiske Oldskrifter. T. XXVII. Copenhague 1860 p. 133—138)“. U Italiji našlo se phallusa u razvalinah ciklopičkih zidina Alatria, Ternia i Säpina (*Micali l. c. Göttling l. c.*). Gosp. B. Gastaldi izdao je jedan prastari bakreni, našem u veoma naličan (*Iconografia di alcuni oggetti di remota antichità rinvenuti in Italia. Torino 1869*). I u *Bullettino dell' istituto archeol. di Roma* (1868 p. 290) opisuje se amajlija na način dietinskoga phallusa, koja je visila o vratu dečka „*per liberarlo dai mali e da fascino*“, na kojoj bjaše etručki nadpis. U petnaestoj siednici zastupnika znanstvenih društva u Parizu g. 1877. (*Matériaux l. c. p. 194*) gosp. Fèlix Voulot naviesti: „*qu' il a trouvé récemment en Lorraine un autel gaulois phallique selon lui unique jusqu'ici . . . M. Voulot établit une comparaison entre cet autel et un autre situé en Suède, et qu'il a déjà publié dans son livre les Vosges avant l' Histoire. L' analogie est frappant pour les caractères et le légendes.*

I ručica na našem dragulju stoji u tjesnom odnošaju kao amajlija sa phallusom; ali ćemo o tom drugi put naposeb probesjediti, pošto nas na to nutka jedan drugi dragulj našega nar. muzeja, koj predstavlja zavjetnu ruku našastu u Sotinu. S. L.

B i a č.

(*Ulomak iz arkeol. putopisa 1873*).

Iz Solina nastavih moj put kroz divnu onu obalu do Staroga Kastila. Još iste večeri imao sam sreću sastati se s njekojimi poglavitim ondješnjimi stanovnicima, naime s Drom Cega mjestnim načelnikom a vrlo poznatim rodoljubom, sa starim prijateljem A. Katalinićem i s g. Antunom Hrgovcem, koji me dobro uputiše o položaju bjačke okolice, dapače zadnji mi i tu znatnu uslugu izkazao, što me je čeli sliedeći dan kroz onu prostranu dolinu pratio, i na mnogu stvar uputio, koju drugako bio bi promašio.

Sjeverno Stafilejskoga Kastila širi se prostrano polje naokolo strma brežuljka, koj mu kao u sreću leži, te se to polje izza brežuljka sve više steže, i napokon se u tjesne drage pretvara. Brežuljak se još danas zove veli Biač, a kosa, po kojoj se s istočne strane nanj uzpieti možeš, mali Biač. Na vrhuncu velikoga Bica, koj neopasuje više od 400 metara, leži sada crkva sv. Onofrija, sazidana god. 1475., kako bi se činilo po nadpisu ure-

zanu na ploči uzidanoj nad glavnima vratima, koj je u mletačkom izgovoru, i glasi ovako:

IVICHO DE LO DE¹ · RADOSAL MAITIHI · MARIN BVTR
 † SEGNOR · DIO · PADRE · OMNIPOTENTE EL QVAL · PER LI
 MERITI · DEL TVO · GLORIOSO · CONFESSOR · SANCTO · ENO
 FRIO · TE DEGNI · LIBERAR · CADAVNO · EL QVAL · TE DIM
 ANDA · DA OGNI · TRIBVLACIONE · CONCEDE · DA A NVI IN
 DEGNI · LI QVALI · ANCO I DIMANDEMO · EL SVO SOCORSO
 FVI · LIBERADI · DALI LAQVEI LAZI DELI PECCADI · ET IN LA
 FINE · DELA NOSTRA · VITA · PER INTERCESSIONE DE
 QVELLO · FIR DEFESI DALO INIMIGO DE · DELA · NATV
 RA · PER FRISTVM · DOMINVM NOSTRVM IEZVM CRISIV
 MCCCCLXXV · ADI VIII · D² ZVGO²

¹ Defunto.

² Ovakovih nadpisa često se nalazi na crkvenih i privatnih zgrada po Dalmaciji u trojem jeziku, latinskom, italijanskom i hrvatskom, koje bi dobro bilo sakupiti i na svietlo dati. Blizu Bica na vrh Biranja stoji crkvica. Na gornjem pragu ulaznih vrata ima ovako izvana:

· M (Grb) A · B
 F TPE PONTIFICAT^l · S · P · ET · D · N · D · EV · GENII · PP · IIII · ANO · XIII · AC DV
 CAT^l · S · PNC^l · ET · D · FRAN · FVSCARI · I · D · VE · VIR · DEVOTISSIM^l · GREGORI^l
 NICOLAI · ARCHIPSBR · ET · CANOC^l · ECC · TRĀ · PLEBAN^l · O · Z · HVI^l · ECC · P
 AIA SVA ET SVOIJ · ATQZ · OIVZ · IVSHNCIVZ · PATONAT^l · FECIT · REDIFICARE

Na strani istog praga, koja je tlu obraćena, sliedi:

HANC · ECCLEAZ · ANO · D · MCCCC · XLIIII ·
 PRIDIE · KL · MAII · ☽

Čitaj: *Factum tempore pontificatus sanctissimi patris et domini nostri domini Eugenii pape quarti anno decimo tercio ac ducatus serenissimi principis et domini Francisci Fuscari illustris ducis Venetiarum, vir devotissimus Gregorius Nicolai archipresbiter et canonicus ecclesiae Traguriensis plebanusque huius ecclesiae pro anima sua et suorum atque omnium iushabencium patronatus fecit redificare hanc ecclesiam anno domini millesimo quadingentesimo quadragesimo quarto pridie kalendas maii.*

Na stupu istih vrata lievo čita se, vjerojatno po načinu pismena kašnje urezano:

TE · N ·
 MA · PL
 RTA ·
 FVIT

Nadpis povisoko leži, a slova su jedno do drugoga veoma izbijena i zato teško čitljiva, a opet nemaš tu načina, da se do njih popneš.

Tu na vrhu nema danas traga staroj gradji. Ponješto dolje na istočnoj strani, gdje slaziš na mali Biač uz prikrajak na krčevini onih dana obavljenoj opazih temelje starodavne zgradjevine sastavljene od ogromnih kamena surovo izdjelanih; te mi težak, koj se tu tom radnjom bavio, pokaza dva stara dan prije ondje našasta rimska novca, no tako iztrošena, da se ni slovca nije moglo na njih razumjeti, ali jih slika izdavala kao novce iz IV. stoljeća. Sasvim je istini podobno, da je na ovom prostoru, koj spaja veliki sa malim Bicem, negda ležao stari utvrđeni grad, a varoš da se širila od podnožja biačkoga sasvim osamljena brežuljka na zapadu negdje do crkve sv. Marte.

Da je na tom prostoru još za Rimljana siedao plemeniti grad, dokazuju jasno rimske starine, koje se svagdano na ovom zemljištu odkrivaju, navlastito od Žabljaka do sv. Marte. U Žabljaku tu na skoro našao se je metar dubokø rimski grob, sa nadpisom na ploči; a sam težak, koj ga je odkrio, reče mi, da je u njem bilo suznih staklenica i još drugih raznovrstnih predmeta iz bakra, kosti itd., nego da je sve u isti par razbacano bilo, te i sam nadpis razlupan i u gromilu zavaljen; te smo se badava mučili na dugo, da i ma koj komad nadjemo. Tu u Žabljaku i sve naokolo do sv. Marte po svjedočanju gori pomenute gospode težaci uz svako poveće kretanje zemlje nalaze grobove rimske, velečesto s nadpisi, pečenice svake vrsti u izobilju, kadkada rimskim pečatom obskrbljene, kviri, nadstupine mramorske plemenitog sloga, kamene uvijek upravno a muokrat krasno izdjelane, rimske novce počam iz konsularske dobe i dalje, urezane kameničice izvrstnoga posla, posude itd. Gosp. Gjorgj Katalinić uvieri me, da ovdje na njegovom vinogradu vidi se i danas veliki bunar na način čunja sazidan i tvrdim zamaskom utvrđen. Nadpisa neopazih tu na mjestu nigdje; samo na zidu pomenute sv. Marte naokolo vidio sam nekoliko ulomaka napisana kamena obratno uzidana, te sam mogao razabrati samo sljedeće izreke:

**O MO FIERI PRECEPIT
ERI ROGAV
ECO SYMPTV**

Način pismena slaže se s onim na novcih bizantijskih careva, navlastito Zena.

Jošte na dva ovomu prinadležeća mjesta nalaze se tragovi rimske kulture, naime u Rezniku i u Tarcu; a oba leže do mora. U Rezniku vide se sve naokolo ostanci prestarih zidina; te se tu često izkapaju rimski novci, urezani kamenčići, svakojake cigle, zemlj. svieće i posude itd. Tu na blizu u mjestu nazvanu Bile bje izkopana g. 1873. iz tla starodavne zgradjevine velika ploča ureši ukrašena, doli okružena, sa sljedećim nadpisom :

L · P E S C E N N V S
L · F · F A L · S A T V R
N I N V S · V E T · L E G
X I · C · P · F · V · F · S I B I · E T
M A R I A E · S P · F · Q V N
T A E · C O *n i u g i p*
I E *n t i s s i m a e*
t · f · i

Legija XI. za dugo je u posudi stajala u Solinu i naokolo, te ju nalazimo označenu i bez i sa naslovom **C·P·F** (*Claudia Pia Fidelis*). Došla je u Dalmaciju još prije Varianove propasti (god. 10 po Is. V. *Mommsen. Mon. Ancyr. p. 46 Tac. Ann. 4, 5*). God. 19 po Is. radila je na Solinskoj cesti (*Mommsen Corp. Insc. Lat. III. p. 407*). God. 42 po Is., buduć se za urote Skribonianove u Dalmaciji vjerno izkazala, dobi od cara Klaudija onaj dični naslov (*Dio Cassius L. LX. c. 3*). Osta i nadalje u Dalmaciji, te se g. 68 izjavi za Otona proti Viteliju (*Tacit. hist. II. 11. 67. 86. III 50*). Za Vespasiana pod Anniom Bassom prodje u Italiju, a malo kašnje bi poslana u gornju Germaniju (*Tac. Hist. IV. 68*), gdje osta do vladanja Komoda; zatim se sdruži s vojskom Settimija Severa. Ovaj nadpis bje postavljen medj god. 42—69. po Is.

FAL = Falerna t. j. tribus. Piše *Livius 9. 20*: „*tribus rustica in Campania posita, dicta est ab agro Palerno, descripta et constituta anno U. C. 435^a*“. Ima mnogo nadpisa, u kojih dolazi; ali u dalmatinskih ovo je prvi put.

Pescenius kao *romanae gentis nomen* nalazi se spomenuto već u Ciceronu (*Ep. Fam. 14. 4.*).

S. L.

(Nastavak sledi.)

Lepoglavska monstranca.

Na svom putovanju kroz Zagorje došao je preklane biskup Strossmayer i u Lepoglavu, te je pregledao i ondješnje umjetnine. U crkvi mu pokazahu staru jednu monstrancu, koja svoje težine radi nebiaše više uporabljivana. Biskup ponudi, da će kupiti otu umjetninu za sbirku »akademije znanosti i umjetnosti« u kojoj će biti i jedan odjel za umjetnički obrt. Zamolivši župnik dozvolu prečastnoga duhovnoga stola, da monstranciju prodati smije, dobi nalog, nek ju pošalje na ogled. Kako čujemo odlučio je preč. duhovni stol, u načelu, kupiti otu monstrancu za riznicu stolne crkve, samo se prije toga imadu obaviti njeke formalnosti pošto i patronu crkve t. j. vis. vladi pripada u tomu pravo koju reći. — Dok se konačno nekupi čuva se ota umjetnina u riznici naše stolne crkve a dobro je, da se tako čini, jer na ladanju ovakovi, često nerazumljeni predmeti lahko izginu, kad se vješt antiquar na nje namjeri, pak novim komadom, spretnim za porabu, zamieni stari, koji je pretežak, prevelik, neobičan.

Da je tomu tako dokazom su po arhivih popisi starih paramenta i crkvenoga orudja, kojemu danas nema ni traga ni glasa. U Lepoglavskih memorabilia veli se: »1505. E. a. festo s. Bartholomei scribit P. Nicolaus generalis a Caenobio S. Laurenzio, Patri Marco Lepoglavensi attestans de variis clenodiis per principem Joanem Corvinum et conjugem Beatricem eidem Coenobio datis, videlicet, calicibus 6, Monstrancia, Thuribulis argenteis duobus, casulis con perlis et lapidibus 6, Crucem magnam pro sacro ligno sanctissimae crucis domini«. Na drugom se mjestu pripovieda: »Quando princeps Joannes exequias pro parente suo, Mathia rege, Lepoglavae celebravit, dotum ecclesiae donavit: *a*) duos calices pretiosis lapidibus ornatos cum patenis. (Calices hi sunt antiquissimi laboris et solummodo majoribus festis adhibentur pro sacrificii usu, alii duo (sub *b*) calices sine lapidum ornatu saepius adhibentur); *b*) Duos item sine lapidum praetiosorum ornatu con patenis; *c*) Quatuor casulas perlis ornatas; *d*) Monstrantiam unam ac thuribulum argenteum inauratum« itd. Gdje su sve te dragocienosti? Gdje sve te umjetnine? Lepoglavska monstranca je jedini preostatak, koji nam svjedoči da smo svimi timi hvaljenimi predmeti izgubili u istinu veliko blago, izgubili nesamo u Lepoglavi nego i u drugih crkvah, u kojih su se stari popisi sačuvali.

Lepoglavska monstranca izradjena je u liepih oblicih kasnije gotike. Sva je od srebra i pozlaćena. Visoka je 75 centim., šestero stalo dugo je na tloertu 21 cent. a široko 14 $\frac{1}{2}$ cent., visoko je 23 cent. — Na držalu ima tri nodusa, srednji na način kasnije gotike izradjen je poput arhitekture sa fingiranimi prozori, gornji i donji jednaki su, plosnati, šestokutni, zaokvireni sa štapići, koji se na krajevih presiecaju. — Podložak stala urešen je probijenom radnjom, celo ostalo stalo je jednostavno i liepo gravirano.

Obla kućica za hoštiju sa lunulom zaokvirena je viencem stilizovanim na gotski način, a izradjenim od ljevana srebra. Vienac je spreda isto takav kô i od zada kućice. — Nad kućicom diže se naslog od štapića i nejasnim krestušcem urešenih tornjica u tri, baldakini razdieljena, kata. U prvom je ženska figura držeća dvoje djece, dakle »Charitas«, u drugom je uskrснуće Isusovo, koji u ruci drži zastavu dvogubim križem, u trećem spratu je krunitba Marije, a na vršku je propelo, koje se diže iz krestušca, izradjenog čakovananim nepozlaćenim srebrom. — S desna i lieva kućice i srednjega nasloga nalazimo na gotskih monstrancach običajna triptychalna krila, izradjena staljenim i probijenim radom, kao i srednji dio. Ova su krila razdieljena baldachini u dva sprata, u doljem je s desna hostije sv. Katarina, a s lieva sv. Elizabeta, a u gorujem su s obih strana goli angjelčići. Sva tri razdjela prelaze u vršak zavnutimi nitmi a kao što srednji ima nad krestušcem još propelo, tako i poboćna krila nose desno Mariju, lievo sv. Ivana.

Cvieta od čakovanja, nepozlaćena srebra nalazimo dakle na krestušcih triuh vršaka, onda pod figurami prvoga sprata, a napokon i s desna i lieva izpod cieloga nasloga uz tri jabuke sladina od pozlaćenoga kovanoga srebra. — Na svakom su baldakinu pritaljene male pločice za grbove koji žalibože nisu urezani.

Izpod stalka nalazimo od nevješte ruke ostrim orudjem ugrenbeni nadpis slovi 16. stoljeća: »Hic est monstrancia Mich Zeth prope Zomes«. Po ovom bi dakle svedoćanstvu bila monstrancia poklonjena po jednomu članu poznate obitelji Zeth (Zeech, Szech), doćim bi se po dobi, načinu i vrstnoći raduje i po viesti u memorabilia, u kojih se nespominje takav dar te obitelji, a spominju drugi, moglo uzeti, da taj kasniji nadpis kojega paulinca nekaže istinu, već da je to monstranca koju je Ivan Corviu poklonio od prilike g. 1495. lepoglavskomu manastiru kad je exequie za svog otea slavio.

Dr. Kršnjavi.

Uporaba ruda i kovova za prvih kulturnih pojava čovjeka.

Od Dra. Pilara.

Pogledom na to, da je u najstarijih spomenicima ljudske djelatnosti naći ruda i rudnih predmeta za kulturni život pračovjeka važnih, a ipak se dosta često događa, da baš takovi predmeti nezapaženi ostaju, jer im svrha i uporaba nije uvijek jasna, mislim, da neće biti suviše, da se s obzirom na naše domaće izpitatelje predhistoričkih starija saobći ova mala, prem, kako rado priznajem, još nepotpuna crtica. Bit će u njoj, nadam se, koje zrnce, koje će u svoje vrijeme ploda donositi.

Kušao sam dati novo, i kako mi se vidi, naravno razdijeljenje one periode, koja je sledila kamenu dobu sve do pretežne uporabe željeza. Osim toga označio sam vjerojatni sled, kojim se je čovjek sa kovovi upoznao, te okolnosti, koje su čovjeka dovele do vadjenja kovova iz njihovih ruda.

Pradoba. — Velezaslužni Th. Buckle u svojem klasičkom djelu o povjesti civilizacije u Englezkoj (*History of the civilisation in England*) tumačeći nizko kulturno stanje stanovnika južne Amerike oko amazonske rijeke, traži tomu pojavu uzrok u velebnosti same prirode. Silne gore, neprokršive šume, nepremostive rijeke, bezkonačne ravnice diluvialnim poplavama izvrnute s jedne strane, a s druge slabahan čovjek, bez viših umnih darova, čine, da ovaj posljednji podleći mora, da izčezava u toli bujnoj prirodi.

U sličnom odnošaju napram prirodi nalazio se je čovjek u prahistoričko doba. Jače moramo priznati, da mu je priroda još mnogo manje prijatnom bila nego dan danas južno-amerikanskom Indijancu. Podnebje mu je bilo puno nepovoljnije, skoro arktično, gore bijahu pokrivena gorostasnim plazurama, alpinska flora od arktičke malo ili ništa različita, dopirala je do samih subalpinskih ravnica; životinje, koje dan danas stanuju unutar polarnoga kolobara, stanovahu za pradobe ljudskoga razvoja u širinama naše domovine.

K tomu je i među velesisari nalazio silnih suparnika.

Mamuth, špiljski medjed, hyena i lav bijahu orijaši napram golororuku, jedva toljagom oboružanu troglodytu kvaternarne dobe.

Ali u prirodi stanke neima. Iskrica duha tinjala je u čovječanstvu. Jednom se je i taj sveti plam razpiriti imao. Čovjek počeo

jednom pojmati zakone prirode, te služiti se prirodnim silami na svoju udobnost i obranu, i postepeno uzpe se on do kulturne znamenitosti zadnjega vieka, u kojem izvede mnoga sjajna djela, koja mu zavriedjuju naslov krotitelja prirode. Kako čedni ipak bijahu prvi počeci! Od životinjstva uze čovjek rabiti runo i krzna za zaštitu proti nevremenu, bilinstvo mu davaše prvi krov, prem možda isto tako primitivan kao kod današnjih Australaca, koji si načine jednostavan plot, stanjuć sad s jedne sad s druge strane istoga, kako već vjetar i kiša il s jedne ili s druge strane šiba. Medjutim, prije već što si je čovjek gradio od drva pristanište, neima dvojbe, da si je kopao špilje u rahlo stienje ili se služio samogradi, koji nisu riedki u gorskih priedjelih.

Dok se je čovjek služio samo drvenim orudjem, dok nije poznavao ognja, bio je on ipak veoma podčinjenim udom prirode, lahak plien mnoge suvremene si zvjeradi. Tek kad si je čovjek počeo od kamenja orudje praviti za rezanje i obranu, tek onda, kad mu nebo posla oganj, kojega je kano svetinju u hramovih čuvao, posta on premoćnijim u borbi za obstanak.

Rude i stjene, koje su primitivnomu čovjeku mogle osobito služiti za orudje, imamo potražiti u prvom redu medju silikati, a napose u redu opala, a u drugom redu medju plemenitim kovovi, kojih je bilo na površini zemlje nekoč bezdvojbeno više nego u kašnja vremena.

Nekoji silikati, a imenito stanovite odlike opala, posjedju svojstvo, da se uslied hitra udara drugim kojim kamenom lamaju ljušturasto, tvoreć manje više oštre bridi.

Malenim brojem udaraca može se iz menilita, pyromaka izlupiti bridnjak, dosta oštar, da se njim može tanje drvo rezati, da može služiti kao bodež na prut privezan ili kao rt streljice.

Prvo orudje čovjeka bijaše od kremenja, udešeno za obranu ili za uporabu kod jela itd.

Gdjegod je trebalo oštrice, koja je imala služiti za porabu lahke ruke, ili u slučaju, gdje nikakove tvrde zaprieke nije bilo, tamo je bio opal i obsidian podpunoma uporabiv. Nu kad je valjalo udarce naprieti proti tvrdom predmetu, tamo je krhkost opala i obsidiana učinila brz konac takovu orudju.

Valjalo se dakle obazirati za drugim žilavijim a ipak dost tvrdim materijalom, koj bi mogao i rezati i odoljavati opetovnim udarcem.

Takova materijala je u obće malo. Nabrojiti možemo neke novæulite, amphibolite, dyorite, syenite, nephrite, jadeite itd. Dvie pod zadnje imenovane rude odlikovale su se osobitom žilavošću i tvrdoćom, nu veoma su riedke u obće, a napose na našem kontinentu, te su po mnienju Fischerovu valjda donešene seobom iz iztočno azijskih priedjela. Njekoji uzimlju, da je već u pradoba obstojala trgovina od ruke do ruke sa kamenim orudjem, što nije posve nevjerovatno za tako zvane neolithičke dobe.

U zadnje vrieme toliko je nekadanjih stacija diluvialnog čovjeka izpitano, a pobrani materijal, nalazeći se sada po svetskih muzejih u Londonu, Parizu, Bruselju (gdje je Dupont, strukovnjak mnoga izkapanja u špiljah rukovodio), Stuttgartu, Beču, Berlinu, Genfu itd. tako pomno proučen, da danas nije dopuštena dvojba, da je bila doba, kad se je čovjek za sve svoje potrebe obrane i obskrbe samo orudjem od kamena služio. To neizključuje, da je suvremeno i plemenite kovove, kako jur kazasmo, poznavao, te osobito zlato rabio za nakit, a možebit u spodobi malja i za obranu,

Inače dakako iz tih kovova veće koristi crpiti nije umio.

Ako se nekom sjegurnošću uztvrditi može, da su svi ogranci ljudskoga roda prošli dobu, kad su jedino kameno orudje rabili, to je opet veoma vjerovatno, da nisu svi narodi u isto vrieme došli do važnoga momenta uporaba kamenoga orudja u obće. U tom pogledu poučavaju nas bolje nekoji primjeri iz novijega vremena.

Kad su Španjolci došli u Mexiko, našli su tamo kameno orudje u punoj uporabi. Druge britve nije poznavao mexikanski Indijanac do li krhotka obsidiana. Stanovnici nove Zelande sve do najnovijeg vremena njekom predilekcijom rabe orudje kameno puno nalično onomu, što se na mladjih predhistoričkih štacijah izkapa.

(Nastavak sledi.)

Srebrn novac Konstancija III.

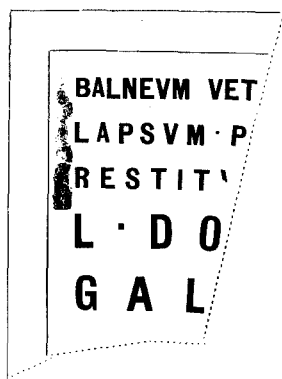

Ove godine dobih za svoju sbirku liep srebrn novac, koj bje nadjen u Sisku, i vriedno je, da ga priobćim i opišem prijateljem

numismatike. Novac je vrlo dobro sačuvan i od najfinijeg srebra. S preda stoji u biserastom kolobaru oko careve glave napis: **D N CONSTAN — TIVS P F AVG.** Carevo poprsje gleda na desno. Na glavi vladara stoji vienac od dva reda bisera, koj je ukrašen vrh čela draguljem, a straga na šiji izlazi ta biser kruna i dvie vrbce, koje se svršavaju krugljicami. Car imade na sebi paludamentum (carski plašt), a oko vrata vije mu se niz bisera. Glava je vrlo liepo i plastički rezana, ljepše nego to obično biva kod novaca one dobe, gdje je kov novaca upravo rapidno sve surovijim, nespretnijim postajao. S traga stoji okrenut na desno car. Desnom rukom drži biserast labarum (zastavu) lievom božicu Viktoriju na kruglji; lievu je nogu podignuo, te gazi njome sužnja, koj pred njim na zemlji poledjice leži. I stražnoj strani novca je okvir biserast kolobar. Naokolo čita se napis: **VICTORI — A AVGGG.** U doljnjem odrezku čitam **COMOB** (mjesto C o n o b. Carigradska kovnica). Kraj cara pako stoje pismena **R** na lievoj, **V** na desnoj strani. I tu je kov izrazit i liep. Novac pripada caru Konstanciju III. (407—411.) nasljedniku Honorija (V. Cohen VI. 492. br. 3). Dosele znalo se samo za zlatne novce toga cara, koji su istoga kova kao gore opisani srebrni. Srebrnim neima traga ni u Cohenu, ni u Mionetu ni u Wellenheimu, te se taj srebrnjak moje sbirke može smatrat za numismatički unicum. Aug. Šenoa.

Nadpisi.¹

1.

Nadpis god. 1872. izkopan u Senju (Senia) prigodom popravljanja gradskih ulica na pol metra dubljine. Ploča, desno i doli okrnuta, visoka je kako stoji 0,46 m., šir. 0,39, a debela 0,10. Pismo je upravno i dosta liepo. Čitaj: *Balneum vet(ustate con)lapsum p(ecunia) . . . restitu(it) . . . L.Domitius) Gallicanus) . . .*

Lucius Domitius Gallicanus Papi-nianus, konsul god. 127. po Is., ravnao je Dalmacijom kao legatus Augusti propraetore za cesara Adriana († 138. po

¹ Pod ovim naslovom izdavati ćemo nadpise našaste na našem tlu jošte nepoznate ili krivo izdane.

Is.). U rimskih spisateljih neosta nam o njem uspomene; jedino doznajemo, da je on tu čast kod nas obnašao, iz jednoga nadpisa našasta u Tarragoni u Spanji (*Corp. Inscr. Lat. II. 552 n. 4115*), koj glasi ovako:

L · D O M I T I O
GALLICANO
PAPINIANO · C · V ·
LEG · AVG · PR · PR ·
PROVINCIAE · GERMA
NIAE · INFERIORIS
LEG · AVG · PR · PR · P · H · C
LEG · AVG · PR · PR · DALMA
TIAE · COS · DEVOTIS
SIMO · ET · INNOCEN
TISSIMO
AVREL · IVLIANVS
PATRONO · INCOM
PARABILI

Onim našim nadpisom, našastim na dalmatinskom zemljištu, imamo jedan dokaz više uz jedini i inozemni, što smo do sada imali, da je L. Domitius Gallicanus Dalmacijom vladao kao Legatus Propreatore, te da je stara Senia onda Dalmaciji pripadala (V. našu radnju *O upraviteljih Dalmacije za rimskoga vladanja. U Zagrebu 1875. str. 39.*) (Nastavit će se.) S. L.

Rimski novci carski zem. muzeja u Zagrebu,

kojih nema u Cohenu ili se u čem od njegovih razlikuju.

Kako je dobro poznato slavni numismatik Enrik Cohen, da a dovolji sveobćemu zahtjevu ljubitelja carsko-rimske numismatike, i pokle je proučio najbogatije numismatičke sbirke javne i sukromne po svietu a navlastito u Francezkoj i u Englezkoj, i sve što se je prije njega o tom pisalo, sastavio je i na svietlo izdao svoje glasovito djelo pod naslovom: *Description historique de monnaies frappées sous l'empire romain, communément appelées médailles impériales* (Paris 1859—1862) u šest debelih knjiga s mnogobrojnim tablamu ukrašenih, ka kojim godine 1868. priloži još jednu naime sedmu kao *Supplément*, gdje izpravlja ono šest prvih, i priláže, što je kašnje o

istom predmetu novoga proiznašao. Ovo djelo ogromno, u kom se historički opisuju i kritično prosudjuju svi novci za onda spisatelju poznati od Pompeja tja do Romola Augustula, t. j. do propadnuća zapadnoga rimskoga carstva (god. 476), dan danaska rabi se svuda u uređivanju numismatičkih sbirka one dobe, te se po njem i bogatstvo i važnost njihova ocienjuje. Cohen, odbacujuć kronologički dotadašnji sustav u poredanju novaca, usavršen od oca numismatičke znanosti neumrloga Eckhela, uzeo je prvi razredjivati jih alfabetički po zadcih, za zlatne i srebrne skupa a ponapose od bakrenih, akoprem svi pako za pojedine osobe postupni broj nose; a to da način njihova poznavanja sve više olakoti. Cohen ipak uz svu svoju revnost i radinost nije, a niti je mogao doznati za sve blago numismatičko, koje se ili po svietu čuva ili se dnevice otkriva; toga radi naravno njegovo djelo nije podpuno, a niti je podpuno izaći moglo. Nije dakle čudo, da u bogatoj sbirci, koja riesi naš zemaljski muzej, ima dosta i takovih novaca, kojim ili nema traga u Cohenu ili se bar u čem od njegovih razlikuju. Mi smo odlučili, da samo takove novce naše muzealne sbirke na svietlo izdamo, te da tim doprinesemo što nam moguće k sve to većemu obogaćenju numismatičke znanosti.

Flavius Vespasianus.

God. 69—79.

1. **IMP. CAES. VESP. AVG. CENS.** — Glava Vespasianova lovorvjenčana desno.

AVGVR. TRI. POT. — Žrtvenička zdjelica, škropionik, žrtvenička posuda i augurski štap.

Sravni Cohen I. str. 272 br. 12. — Srebren. Teži 2,55 gram. Slabo sačuvan i samo srebrom obložen, te prodire bakrena tvar. Probušen za porabu. Izkopan u Mitrovici (Sirmium). Dar g. Konstantina Halagića u Zagrebu.

2. **IMP. CAES. VESP. AVG. PQN. TR. P.** — Glava Vespasianova lovorvjenčana desno.

CONCORDIA — AVGVSTI. — Boginja sloge sjedeći lievo, drži žrtvenicu i dvostruku obilnicu.

Sr. Cohen I. 272 br. 24. VII. 54 ad N. 24. — Srebren tež 3,12.

3. **IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. TR. P. COS VIII.** — Glava Vespasianova lovorvjenčana desno.

AETERNITAS — AVGVSTI — S. C. — Boginja vječnosti stoji desno, jednom nogom na kruglji, te drži koplje i obilnicu.

Sr. Cohen I. 298 br. 250. — Srednji bronz.

4. **IMP. CAESAR VESPASIANVS TR. P. COS II.** — Glava Vespasianova lovorvjenčana lievo.

CERES — AVGVST. — S. C. — Ceres stojeći, drži tri klasa i zublju.

Sr. Cohen I. 299 br. 257. — Srednji bronz.

5. **IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. COS. III.** — Glava Vespasianova zračna desno.

CONCORDIA — AVGVSTI. — S. C. — Boginja sloge sjedi lijevo, držeći žrtvenicu i obilnicu.

Sr. Cohen I. 300 br. 261. — Srednji bronz. Pet komada; jedan darovao g. Alačević sudac u Kninu, a jedan došao iz sbirke bosanske.

6. Isti kao prednji broj 6, samo glava je Vespasianova zračna.

7. **IMP. CAES. VESPAS. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. III.** — Glava Vespasianova lovorvjenčana desno.

PAX — AVGVSTI. — S. C. — Boginja mira stojeća lievo drži obilnicu i kitu lovora.

Sr. Cohen I. 311 br. 343. — Veliki bronz. Tri komada.

8. **IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII.** — Glava Vespasianova zračna lievo.

SALVS — AVGVSTA. — S. C. — Boginja zdravlja sjedeći lievo, drži žrtvenicu i žezlo.

Sr. Cohen I. 318 br. 399. VII. 56 ad n. 397. — Srednji bronz.

9. **IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. P. COS IIII.** — Glava Vespasianova lovorvjenčana desno.

VICTORIA — NAVALIS. — S. C. — Božica pobjede drži vienac i palmu, stojeći na provi ladje, koja se svršuje u zmiiju.

Sr. Cohen I. 331 br. 502. VII. 68 br. 92. — Srednji bronz.

(Nastavak sledi.)

S. L.

Razne viesti.

— Razpisan je natječaj do 20. veljače za pristava kod zem. arkeolog. muzeja u Zagrebu; god. plaća 1000 for. i stanarine 200 for.

Odkrića iz kamenite dobe. — Prigodom kopanja za željeznicu Vinkovačko-brodsku na blizu Novog Sela u Vinkovačkom kotaru nadjoše radnici na zemljištu izsušenoga jezera *Hinlka* zvana uz brieg neupravnu kočku od kamena i komad lonca surovo izsušena, a 500 metara dalje u dolini najdjoše metar duboko u crnoj zemlji na isto kamenitu ali uredno usječenu i prilično uglađjenu kočku i na sjekiru iz zmijevca, kojoj otažak manjka. Ova je trokutnoga načina, te veoma šiljasta, a izglađjena je da se

nemože bolje. Te znamenite starine, koje spadaju na kamenito doba, poklonio je zem. muzeju velečasni g. Karl Stenzel iz Novog Sela. Ovo jezero *Hiulka* spominje Dio Cassius (*Rer. Rom. II. p. 103 ed Bekker*), gdje pripovijeda, da se je Caecina Severus upravitelj Moesije, na putu proti pannoniskim ustašam, utaborio πρὸς τοῖς Οὐρλιακίοις ἔλεσι. O položaju pako ove močvare (po Jornandesu *lacus Mursianus*) g. Prof. Mijo Brašnić liepo razlaže u svojoj razpravi tiskanoj u izvještaju o c. kr. vel. gimnaziji u Vinkovcih (Osjek 1878 str. 16—19), zaključujući ovako: „od Vinkovaca pa sve do Osjeka prostirale se silne močvare pod imenom Hiulca palus, Οὐρλιακία ἔλη, vodu jim pako u Dunav odvodila rieka *Ulca fluvius*, današnja Vuka. Onaj dio tih močvara, koj se u bližnjem okolišu grada Murse prostirao, nosio po tom gradu ime *lacus* ili *stagnus Mursianus*¹⁴.

Ovo močvarsko zemljište izkazuje se veoma zgodno za predhistorička iztraživanja. Već se na njem, kako smo drugde u ovom listu opazili, sa strane Osjeka pokazala njegova važnost s otkrićem čisto bakrenih predmeta i onih zlatnih kotura među Tenjami i Palačom, a evo nam sada još drugih iz kamenite dobe na protivnom rubu kod Vinkovaca. Bit će bez dvojbe tu i gradjevina na pilovih; ali, da jim u trag udješ, treba truda i troška.

— Prigodom gradjenja kuće gosp. župnika Vladislavljevića u Nemcih, u kopanju temelja na hvat dubljine otkrilo se je ognjište sastojeće od šest cigala. Na tom ognjištu bilo je osim mnogo ugljevja urna na polu razdvojena, i na hrpi do 12 različitih predmeta iz kamena. Radnici njekeje popalupali a njekeje pridržali, jer su cienili, da su to brusilice. Gosp. Vjekoslav Cetty dobi iz toga otkrića dva glodala, i dade jih g. Antunu Bogetiću, koj nadje pako kraj iste kuće još komad od klina, i darova sva tri predmeta zem. muzeju. Prepovijedaju, da se u onoj okolici često nalaze slične stvari osobito pod Bosutom, i to ljeti.

Odkriće u Istri iz bakrene dobe. — U starom Dragucu Buzetskoga kotara (Pinguente) u Istri otkrilo se lanjske godine mnogo bakrenih predhistor. predmeta, amo tamo razdanih. Jedna otk. (palstabe) prodje u ruke g. odvjetnika Scampicchio u Labinu, a jedan bodež u Trst (*Bullettino di Paletnologia italianu. Febbrajo 1878. p. 31*).

Odkriće iz željezne dobe. — Još proljetos Stjepan Mitrović seljak iz Brka u tovarničkom kotaru, radeć ondje na mjestu nazvanu *Vaviljevace*, zapeo je s plugom za željezo; uslied čega začu tu kopati, i nadje dvie gužve, crtalo, saonik za plug, zagrtić i tri arsova, na kojih se nemože dmetnuti držalo. Svaka gužva sastoji se od jedne veće karike, zatim skopčane s njom manje karike, a na ovo nadovezan komad gvoždja. Prečast. g. Ivan Mihaljević župnik Berački, koj nas je o tom obširno obavjestio,

¹⁴ G. Brašnić veli, da „kriterion za označaj položaja toga lacus ili stagnus Mursianus podaju Hister i civitas Novietunensis“ spomenuti po Jornandesu, nego da o ovom gradu još se nezna, gdje je ležao. Antonianski putopis označujuć mjesta, koja su ležala na cesti uz Dunav, počam od Taurunum, broji dalje:

Teutiburgo
Mursa XVI
Ad Novas et Aureo monte.
Antianis XXIII etc.

Ovo *ad Novas* bez oznake daljnije kaže jasno, da je stajalo Mursi na blizu. I Notilia Dign. ed. Böcking p. 91 (*V. p. 667 i p. 672*) stavlja tu „Equites Dalmatae Novas . . . Auxiliaria Novensia Arsaciana sive Novas“.

veli sam: „u nas se tako sačinjenih strojeva nenalazi“ t. j. sada u porabi. Crtalo i jedan arsov isti je Stjepan Mitrović razkovao; jedna gužva i nje-koji predmeti (po izvješću g. A. Bogetića pluzilo, dva aršova i jedno dljeto) pošli su u ruke seljaka Nikole Crnolača u Gjeletovcih; a drugu je gužvu isti Mitrović gori pomenutomu g. župniku izručio, koj ju veledušno na raz-pologanje zem. muzeja stavio, a muzej će ju rado i zahvalno primiti.

Iztraživanje predhist. humaca. — Mato Epner, učitelj u Novaku na blizu Tovarnika u Srijemu, početkom lipnja 1878. stavio se je sa 26 ondješnjih radnika, na to nagnutih nadom, da će blago naći, kopati ogromni humac Zvezdam, koj leži južno od Lipovca uz prtok Spačve. U što se radnja već liepo uputila bjaše, te provalom više od hvata debele zidine snažno i odlučno tjeralo k srdeu humca, veoma dubokom i prostranom ja-rugam opasana, banu iznebada pazitelj šumarov, te radnju obustavi. Vis. krajiška zem. upr. oblast uz molbu muz. ravnateljstva uputi umah ondješ-njega šumara, neka dopusti Epneru izvesti posao; no na to ovaj se razboli, poljski poslovi nastali, i poduzeće u Bosnu planulo. Epner će premalićem na-staviti radnju. Isti Epner dao je kopati i ondje blizu Novaka, na mjestu nazvanu Gradac, i tu je našao komad kamena balti nalična, provrtjenih kotura od pečenice, lončića, svetiljka itd.; te će sve to zem. muzeju u dar odpremiti.

Numismatičko otkriće u Virju. — Travnja tek. godine Joso Živko seljak iz Virja, pripravljavajući kao poslanik na imanju Lukića zemlju oraticu za vinograd blizu visočine Čareva glavica zvane, gdje se često odkapalo raznovrstno crepovlje, cigla itd., izkopao je na pol stope dubljine lonac pun starih novaca, te nješto jih po selu porazdjelio, a poveći dio za se spremio. Toj visočini eiela Podravina stoji na ogled. Na podnožju k iztoku leži selo Semovac, a k sjeveru Virje. Nad visočinom pako diže se umietno sastavljeni humac, kao da je na ravnici iznikao, a kažu ondješnji seljaci, da je nastao tim, što je svaki vojnik morao baciti grudu zemlje na carev grob, odkud careva glavica. Uz tu zemlju Lukićevu kopao je malo kašnje svoju neki Matekov na 30 koračaja podaleko od Živkova otkrića, te je naišao na željezninu kao plug, na olovnati valjak, bielom tvarju zaodjenut, i na dva kamena nalična brusovači. Dva druga seljaka našli su tu na blizu jedan sjekiricu a drugi cigao neobična oblika; a neki Vugorek, kopajući jarugu, na 2¹/₂ stope duboko mjedeni bodež, koj se sada nalazi u zem. muzeju darom g. Stefanova ravnajućega učitelja u Virju.

O otkriću onih novaca prvi obaviesti jugosl. akademiju gosp. Mato Galjer podučitelj kod Virjanske škole, poslavi joj osam komada onoga novca na ogled. Muzealno ravnateljstvo, primivši od Akademije i novce i Galje-rovu obznanu, namah se obrati na ondješnju podžupaniju i na gosp. Vir-janskoga načelnika Srećka Krčelića umirov. satnika s molbom, neka bi blagoizvolili uznastojati, da se cielo otkriće sakupi i zem. muzeju na pro-učenje pošalje. Odgovori malo dana kašnje g. načelnik Krčelić, da mu je pošlo za rukom sakupiti preko 1000 komada, i da je seljak Živko pripra-van odstupiti jih zem. muzeju uz njeku odštetu, pošto je nedavno svog imetka požarom lišen bio. Priloži i to, da je skupa s novcem našao Živko i nekoliko komada gvoždja, te mu ga predao, te da će i to i komad lonca, u kom su novci bili, muzeju na ocienu priposlati. Muzeal. ravnatelj-

stvo nezakasni odgevoriti, da rado i sa zahvalom prihvaća načelnikovu ponudu; ali nedobi više ni stvari ni odgovora, kao što ni na opetovano pismo na sl. podžupaniju upravljeno. Što bude u tom poslu nadalje, u svoje vrieme obavijestit ćemo.

Iz toga otkrića stoji nam na raspolaganje 12 komada muzeju poslanih od g. Krčelića uz prvi list, i 66 komada darovanih mu od g. Mate Galjera, koj nas je jošte svojimi dopisi o ovoj stvari točno uputio. Hvala mu.

Ovo 78 komada iz onda obične smješe, nalazećih se u muzeju, dieli se ovako: 1 cesara Filipa (244—249), 1 cesara Trajana Decija (249—251), 1 Valerijana (253—260), 62 cesara Galiena (253—268), 3 cesarice Salonine Galienove žene, 12 cesara Klaudija II. Gotičkoga (268—270).

Po ovih moglo bi se suditi, da su zakopani bili za Klaudijeva vladanja. O ovom caru pako znamo, da je god. 269. pošao proti Gotom, da jih je na kratko u gornjoj Mesiji predobio, i da je od kuge, od istih Gota unesene, u Sirmiju umro.

Odkriće ugarskih novaca u Boljevcih kod Zemuna. — Prelaćem godine 1878. težaci radeći na nekome zemljištu u Boljevcih kod Zemuna, na pol metra dubljine izkopali su lonac pun srebrnih dinara magjarskih, te su njesto medj sobom podjelili, a veći dio njih prodali nekome židovu, koj je tuda prolazio. Ondješnji ured posla 32 komada vis. glavn. zapovjedničtvu u Zagrebu, koje se udostoji zem. muzeju na dar pokloniti jih. Ti novci su Karla I. (1309—42) i Ljudevita I (1342—82):

1. **KAROLI — REGIS.** — Okrunjeno poprje kraljevo punoliko, u desnici drži krinovo žezlo, a u lievici kruglju sa krstom na vrhu.

+ **M·REGIS·HUNGARIA.** — Ugar. grb. — 2 kom.

2. Nadpis se nevidi. Kralj gologlav sjedi na prijestolu, u lievici drži kruglju, na kojoj se diže krst; u desnici? (izglodano).

+ **M·REGIS·HUNGARIA.** — Grana sa tri ogranka. — 1 k.

3. + **MARGITA LUDOVICI.** — Glava kraljeva.

+ **REGIS·HUNGARIA.** — Dvostruki krst. — 28 kom.

4. + **MARGITA LUDOVICI.** — Grb ugarski.

+ **REGIS·HUNGARIA.** — Ugarska kruna.

Numismatičko otkriće u Gornjoj Bedrini. — Veljače g. 1878. seljak Franjo Gjamić, kopajući izpred svoje kuće br. 19 u Gornjoj Bedrini kotara Garčinskoga tik Savskoga rukava, na pol hvata duboko odkri 334 komada srebrnoga novca. Ovi su stajali u posudi obla dna i jedne ručice, a ova je preokrenuto ležala. Kotarski sud Garčinski, čim doču o tom odkriću, umah obavijesti vis. gl. zapovjedničtvu u Zagrebu kao krajišku zem. upravnu oblast o tom točnim izvještajem, priloživši i liepi naert ondješnje okolice. Isto vis. zapovjedničtvu pako odkupi to cielo odkriće za 40 for., te ga vedelušno zem. muzeju pokloni.

Ti novci teku ovako:

Matije I. (1458—1490)	. . . . .	1	dinar.
Maximilijana II. (1564—1576)	. . . . .	2	„
Rudolfa II. (1576—1612)	. . . . .	2	„
Matije II. (1612—1619)	. . . . .	8	„
Ferdinanda II. (1616—1637)	. . . . .	8	„

Leopolda I. (1658—1705).	. . . . .	47 dinara.
„	. . . . .	18 zvanziga.
„	. . . . .	33 poluzvanzige.
„	. . . . .	10 duarija.
„	. . . . .	2 štajerska.
Solnogradski od Max. Ganda nadbis. 1680.		1 kom.
Grošića dubrovačkih bez jasne godine	146	„
„ s godinom iz XVII. vieka	38	„
„ „ „ XVIII.	18	„

Zadnji datum na tih novcih jest god. 1708 na dubrovačkom grošiću, te tada novci u zemlju položeni. U ono doba nebijaše rata sa Turci, ali je bjesnila Rakoczyeva pobuna, smirena 29. trav. 1711 Satmarskim ugovorom.

Bosanske starine. — Naši bosanski junaci uz sav trud, što jim daje njihovo pretežno zvanje, znadu si naći vremena, da i znanosti pomažu. Iz dopisa od 31. list. 1878. vrloga g. Gjura Bujhera c. kr. vodnika iz Rogatice u Bosni doznajemo, da je presv. g. Maksim pl. Rakasović pukovnik ondje dao kopati starine na nekome starodavnom groblju nazvanu Mramorje sat hoda od Rogatice. Izkopalo se 6 velikih čavala, svaki po stopu i više dug, te željezni pojas, što je pasao lies. Tu leži 16 ogromnih kamena, od kojih dva s nadpisom našim. G. Bujher obećao nam prepis nadpisa, i izvješće o groblju.

Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale IV. Bd. II. Heft. 1878. S. 74. obavješćuju nas, da je isti odbor svoju brigu svrnuo i na trinaestoljetni arkiv republike Dubrovačke, koj se nalazi u zgradi ondješnje okružne pol. oblasti, i da je o njem dobio obširno izvješće. Pošto je izvanredno važan radi diplomatskih a navlastito trgovačkih odnošaja onoga grada sa susjednim zemljama, zauzeo se je odbor odlučno, da se namah sastavi točan popis svih nepopisanih listina i svezaka, i da mu se zatim o svem ukupno izvještaj podnese. Za tu radnju opredielio je dovoljnu svotu; te je svomu čuvaru u Dubrovniku g. A. Kaznačiću, komu je povierio taj posao, preporučio, neka osobito pazi na povelje, gradsko pravo i na protokolarske knjige nekadašnje republike.

Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale IV. Bd. III. Heft. 1878. S. 90—91 prepoviedaju, da se na Sutli, 2¹/₂ milje daleko od njezina ušća, medju Pišecom i Klanjcem u mjestu Kupce na štajerskoj strani, nalaze obilni ostanci staroga rimskoga grada, u zidji od ondješnjih stanovnika nazvana, koj je obsizao 12 do 15 jutara, sa samčevi sa sieverne strane (stare šance). Kaže se, da se tu vide zidine klakom napravljene, podzemni svodovi, sjaset hrbina od opeka, posuda itd., te da se često kopaju stari novci, željezni predmeti, i nadpisi valjda preneseni u Novi Dvor i u Kloster Klanjac. Ovaj grad ležao bi na cesti, koja je iz Noviodunum (Trnovo-Malence) polazila u Poetovium (Optuj).

Dviestogodišnjica. — Dne 3. siečnja t. g. dviestogodina je, od kada se ovom zemljom razstavio naš slavni i glasoviti zemljak Ivan Lucić, komu svaki od nas priznaje naslov ne samo oca naše narodne poviesti

nego i arkeološki nauke. Ivan rodio se je početkom 17. stoljeća u Trogiru. Liepo odgojen u očinskom domu, zatim na padvanskom sveučilištu, dobi lovoriku iz obojega zakona u Rimu, gdje si već tada znao prijateljstvo steći najvrstnijih ondešnjih učenjaka. Na poziv svojih građana kući se povratio; ali do mala, da umakne sumnjičenju mletačke vlade, koja netrpila dapače strogo branila, da njezini podanici drugamo osim u Padovi znanost traže, i zavidnosti svoga sugrađjanina Pavla Andreisa, koj mu svakojake zamke pleo, da ga upropasti, bi prisiljen, da se u Rim povratio. Tu dokonča svoja djela, koja ga neumrlim viencem slave okrunila. Glavna su: *De regno Dalmatiae et Croatiae* i *Memorie della città di Traù*. Nam je pako osobito iztaknuti sljedeće: *Inscriptiones Dalmaticae*, više puta tiskano. Umrie u Rimu, gdje mu našinci postaviše na grobu sljedeći nadpis:

D. O. M.
 ILLYRICAE NATIONIS IN VRBE PRAESIDIBVS
 IO. LVCIO NOB. TRAGVRIENSI
 QVI
 DALMATIAE . CROATIAE . PATRIAMQVE HISTORIAM
 ILLVSTRAVIT ET CONSCRIPSIT
 OBIIT III . JAN . MDCLXXIX.

Slava mu.

S. L.

D o p i s i.

1. *Muzealno ravnateljstvo buduć zamolilo slavnoga predobitelja i osloboditelja Bosne preuz. g. Josipa Filipovića, neka blagoizvoli od zarobljenoga oružja u Bosni koj komad historičke ili narodno-umjetničke vrijednosti zem. muzeju veledušno pokloniti, Nj. Preuzvišenost udostojila se odgovoriti:*

Slavnomu ravnateljstvu nar. muzeja kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u Zagrebu.

Na molbu toga slavnoga ravnateljstva od 13. rujna t. g. br. 133 odvracam, da se je po mojoj zapoviedi razoružanje bosanskoga žiteljstva poglavito ograničilo na novije, za odpor prikladnije ubojito oružje. Imenito sabrana je sila pušaka otraguša bez svake historičke ili umjetničke vrijednosti. Tim se je manje nadati, da bi se narodni muzej mogao puno obogatiti ovom zgodom u toj struci, što su vlastnici, predavajuć po koju dragocjeniju pušku ili nož, često poskidali s njih izkićene kundake, balčake i korice.

Da ipak dokažem pripravnost svoju i pripomognem plemenitoj svrsi, izdajem shodan nalog na viešte osobe, koje ću ovlastiti, da pretraže ovdašnja skladišta oružja, nebi li se našlo komada vrijednih, da ukrase hrvatski zemaljski muzej, kojemu je slavno to ravnateljstvo već dosad steklo toli liepo, ime u monarkiji.

Podje li za rukom sabrat što prikladna, učinit ću odredbu, da se odpremi na mjesto opredjeljenja-

Serajevo, 20. listopada 1878.

Filipović, Fzm.

2. Dolnji Vakuf u Bosni, dne 9. prosinca 1878.

Slavno ravnateljstvo!

Kad sam sa svojom četom obilazio selo Prušac, koje je daleko $1\frac{1}{2}$ sata od donjega Vakufa, posjetio sam tvrdu Kulu, Kraljevičin Grad, koja je pokraj sela. U ovoj 400 godina staroj gradini imade mnogo porušenih vrata i soba. Toranj, koj je najbolje učuvan, bio je zatvoren. Mislio sam, da ću u njem naći sakrivenoga turskoga oružja. Vrata budu otvorena, a ja stupih sa nekoliko momaka u tamni prostor. Sve bjaše prazno. Iztražih tlo, pokucavši po njem, a ono zaječi muklo. Sad mi sune glavom misao, da ovdje kopam. Pomoću lopate bude $\frac{1}{2}$ metra duboko kopano, te eto škrinje katramom pomazane. Kad ju se otvorilo, bjaše na naše čudo puna strielica, koje su djelomice još dobro učuvane. Pokraj škrinje bjahu i dvie kacige od željeza. Kacige su veoma zahrdjale, a jedna njih i prebijena. Mislim, a tako i svi moji drugovi, da su nješto vriedne. To su kacige vitezova njemačkih, te će biti zanimivo iztražiti, kako su amo došle. Prvom prigodom govoriti ću sa nekojimi seljaci ob ovoj gradini, da dobijem nekoliko podataka o njoj. Ako je slav. ravnateljstvu ugodno, poslati ću mu ove dvie kacige, 30 komada strielica i jednu pušku ujedno sa slikom kule i malim nacrtom prošlosti ove kule Kraljevičin Grad. Ako mi bude dozvoljeno, dati ću kopati na više mjesta, i poslati ću vam sve, što nadjem.

Molim s toga slav. ravnateljstvo, da mi sa nekoliko rieči dojavi, je li se primaju ove stvari. S počitanjem

Albin Panian m. pr., c. kr. poručnik u 53. pješ. puk.

(Muz. ravnateljstvo umah je sa zahvalnosti odpisalo, da prima. Živili takovi rodoljubi na vieke).

K r i t i k a.

Bullettino di Archeologia e Storia patria. Spalato. — Časopis za arkeologiju i poviest, koj je bieli svijet ugledao 1. siečnja 1878 u Spljetu pod uredničtvom g. M. Glavinića ravnatelja vel. gimnazije spljetske itd. Svaki mjesec izlazi po jedan tabak u 8-i izvornih sastavaka, i pol tabaka prevoda kao prilog; a ciena mu 4 for. na godinu. Posvećen je promaku arkeolog. i poviest. znanosti u obsegu starodavne Dalmacije; a u koliko se do sada može reći, svoju zadaću sdušno, vješto i po naš narod veoma koristno vrši. Pisan je italijanski, ali uredništvo rado bi primilo i tiskalo i članke hrvatski napisane.

Glavni su mu do sada (I—XI svez.) sliedeći sastavci: O osamotanju i popravljenju hrama (Dioklecianova) u Spljetu — Nadpisi neizdani u Neretvi (*Narona*) 1—8; u Gardunu (*Delminium*) 19—28; u Čitluku (*Aequum*) 29—35; na Braču (*Brattia*) 39; u Zadru (*Jader*) 37—39; u Solinu (*Salona*) 40—63; u Starom Gradu (*Ortopula*) 64; i u Nišu (*Naisus*) — *Delminium* (Gardun). — Sfinga Amenhotep-a III u Spljetu. — Ilirski novci u Spljetskom muzeju gradova: Apollonia 1—33, Dyrachium 34—94, Issa 95, Pharia 96—105, Ballaeus 106—107. — Carevi ilirski i njihova domovina (prevod). Starine u Bročnu, i Silvanov žrtvenik. — Municipij Magnum (Balina Glavica) i druga mjesta ležeća uz rimsku čestu od Solina do Burnum (rimski svodovi na Krki). — Silačevo trgovište (emporium) i jezero

Neretvansko. — Stakleni tanjur Dioklejski. — Zidine ili dug zid Solinski. — Sliede razne vjesti ponajviše na zavojeih, kojim će žalibože u svezanju godišnjaka svaki trag ponestati. — U prilogu pako: Spljet i rimski spomenici u Dalmaciji (prevod iz nemačkoga od Prof. L. Hausera); — te: Djelatno polje Nemanicevo (prevod iz srbskoga od S. Novakovića).

Z a p i s n i c i

sjednica hrvatskoga arkeologičkoga društva u Zagrebu.

Zapisnik odborske sjednice društva za jugosl. povjestnicu i starine od 18. travnja 1878. pod predsjedništvom presv. g. Iv. Kukuljevića, u prisutnosti odbornika Fr. Račkoga, M. Mesića, M. Baltića i L. Vukotinovića. — Odbor zaključí: *a)* da se društvo ima razići; *b)* da se društvena imovina preda arkeolog. odielu zem. muzeja; *c)* da se one dvie razteretnice u iznosu od 2000 for. založene za 1000 for. izkupe; *d)* da se deposita, za grobnički spomenik od 1313 for. 86 n. i za izdavanje pismenih data god. 1848—9. od bar. M. Ožegovića od 320 for. 91 n. predadu jugosl. akademiji u pohranu, a ono 15 for. za izdavanje jednog narod. djela da se preda društvu sv. Jerolima; *e)* napokon da se glavna skupština svibnja sazove.

Dne 13. lipnja 1878. u glavnoj skupštini na predlog. ravnatelja zem. muzeja bi mal ne jednoglasno zaključeno: *da društvo za jugosl. povjestnicu i starine ima i nadalje obstojati, samo će stegnuti svoju zadaću na arkeologiju.* Zatim bi izabran novi odbor: za predsjednika Iv. Kukuljević, za podpredsjednika S. Ljubić, za tajnika Dr. Kršnjavi, za blagajnika Dr. Lobmayer, za odbornike Deželić, Lopašić, Klaić i Tkalčić.

Zapisnik odborske sjednice od 16. lipnja 1878. pod predsjedništvom presv. g. Ivana Kukuljevića. Bi zaključeno: *a)* da se zamoli Vis. vlada, neka dozvoli društvu svoje ime promjeniti u „Hrvatsko arkeologičko društvo“ (Vlada je na to rado pristala svojim odpisom od 25. srpnja 1878. br. 13803); *b)* da stari članovi izplate svoje dugove u polgodišnjih obrocih, a da će dobiti sada badava sve svezke Arkiva, kojih nebi imali; u buduće pako neka i oni u napried plate; a tko nebi platio, da mu se poštovnom pouzetnicom namira pošalje; *c)* da se ima izdavati društveni časopis četiri puta na godinu u svezcih pod naslovom „Viestnik hrvat. arkeologičkoga društva“, koj će se članovom badava šiljati, a da mu bude urednikom Prof. S. Ljubić; *d)* gospoda urednik, tajnik i blagajnik odriču se svake nagrade za svoj trud na korist samoga društva (živili).

Zapisnik odbor. sjednice od 25. listopada 1878. pod predsjedništvom S. Ljubića. Budu riješeni sliedeći predmeti: *a)* Blagajnik podnaša izviesće o društvenih računih; *b)* računi zaklade za grobnički spomenik neka se naposeb vode; *c)* članovi utemeljitelji, koji nisu cielu svotu izplatili, neka se na to pozovu, drugčije ono, što su već izplatili, smatrat će se kao društvu poklonjeno.

Zapisnik odbor. sjednice od 20. prosinca 1878. pod predsjedništvom S. Ljubića. Odlučeno je: *a)* da se g. predsjednik Iv. Kukuljević pozove, neka izruči odboru sve knjige, koje je društvo dobivalo tekom godina, te

da se sastavi i vodi popis društvenih knjiga; b) da se odrede društveni povjerenici po zemlji; c) da se tiskanje društvenoga glasila „Vjestnika“ povjeri tiskari Albrechtovoj, pošto se njezina ponuda pronašla kao najjeftinija.

Darovi prikazani nar. zemalj. arkeol. muzeju tečajem godine 1878.

1. Vis. kr. zem. vlada i Vis. c. kr. glavno zapovjedništvo kao krajiška zem. upravna oblast odkupiše cielu numis. sbirku pok. Luke Ilića za 470 for. 80 nvč., i veledušno zem. muzeju pokloniše, izplativši taj iznos po razmierju pučanstva (naime 285 for. 33 nvč. zem. vlada, a 185 for. 47 nvč. vis. c. kr. zapovjedništvo). Ta sbirka sastavljena je od sliedećih komada: 3 srebrna i 2 bakrena celtička novca; 8 srebrnih i 106 bakrenih starogrčkih; 244 sr. i 1139 bakr. rimskih i bizantinskih; 2 sr. i 1 bakr. slavonski; 61 sr. i 63 bakr. dubrovačka; 35 sr. i 3 bakr. ugarska; 11 sr. i 32 bakr. mletačka; 3 sr. i 17 bakr. dalmatinskih; 242 sr. novijeg doba; 92 bakr. medalje; 48 raznih banka; te još nekoliko starinskih predmeta razne vrsti; a uz to napokon stoje numismatički rukopisi pokojnikovi veoma obsežni, hrvatski napisani. Ova sbirka biti će naposeb u ovom listu ocijenjena, čim se točno popiše, o čem se već dugo radi.

2. Vis. kr. zem. vlada šalje nadalje izlazeće svezke Mozartovih djela i Layevog izdanja o kućnoj jugoslavenskoj obrtnosti; te posla dva krasna komada kućnog obrta nabavljena u g. Laya.

3. Vis. c. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zem. upravna oblast nastavlja sve većim žarom riedkoga veledušja obsipati darovi ovaj zem. zavod. Osim gori pomenutoga poklona od svoje volje nabavi i pokloni cielo numismatičko otkriće sbivše se u gornjoj Bedrini kotara Garčinskoga, o kom je govor naposeb u ovom listu; zatim rimsku svietiljku našastu tri metra duboko u Vinkovcih, koju mu posla c. kr. vel. gimnazija Vinkovačka; zlatan novac ugar.-hrvatsk. kralja Ladislava posmrtnoga (1452—7) našast od Eve Sikiricićeve blizu Otoka u kotaru Vinkovačkom; dragulj zlatan iz predhistoričke dobe nadjen kod Surdučke skele u Sriemu, ocijenjen na čelu ovoga lista. Osobitom je pripravnosti došlo u susret zem. muzeju, čim je dozvolilo, da muz. povierenik Epner u Novaku može izkapat starine na gradini Bezdan kotara Drenovačkoga. Uz to blagoizvolilo je razaslati na sve političke oblasti u krajini naputak muz. ravnateljstva o iztraživanju predhist. spomenika s nalogom, neka o tom u svoje vrieme izvieste; te već sedam takovih izvještaja izručilo je zem. muzeju, a bit će jih i nadalje. O njih ćemo u svoje vrieme progovoriti u ovom listu, dapače ćemo njekeje radi osobite zanimivosti u cielosti obielodaniti. Tim većma je vredno ovo iztaknuti, što od strane političkih oblasti u Hrvatskoj i od strane biskupija, na koje smo isti naputak upravili, nedobismo do danas ni jednoga izvještaja. Isto vis. glavno zapovjedništvo, da uputi iztraživanje zemlje i iz arkeolog. gledišta u Granici, izaslalo je na svoje troškove muz. ravnatelja u Ogulinski kotar i u Nemece mitrovičkog kotara. O uspjehu toga iztraživanja izviestit će ravnatelj u ovom listu. (Nastavit će se.)

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Pisani spomenici

izkopani u Sisku tečajem god. 1876—7. od arkeolog. društva *Siscia*, koje jih pokloni zemalj. muzeju.

Njeki bezimenjak tu nedavno izreče u Viencu na prosto, da nije čudo, što naše hrv. arkeolog. društvo nenalazi odziva u narodu (a i to neistinito, buduć je već tada brojilo do 80 novih članova), jer niti nam nema za to strukovnih sila¹, niti takovih, koje bi arkeolog. znanost barem zanimati mogla, dočim za umjetničko društvo bilo bi jih u izobilju. Nam nije za sada do toga, da mu protivno dokažemo; samo nam ga sjetiti na arkeologičko društvo *Siscia*, koje je u dvie godine svoga života sa odveć malenimi sredstvi uprav čudesa pravilo. Neka se naš bezimenjak potruđi samo do zem. muzeja, do one sobe u tom zavodu, koja je označena naslovom: *Sbirka arkeolog. društva Siscia*, i odmah će se o našoj tvrdnji osvjedočiti. Plodovi dvogodišnjega rada Sisačkoga društva i po broju i po važnosti nadmašuju svako očekivanje, uz sve da mu nije bilo pri ruci ni jedne upravo strukovne sile. Ljubav prama svomu zavičaju potisnu Sišćane, da se late te veoma pohvalne zadaće, a ta ljubav nadahnu jim i umiće potrebno, da ju slavno vrše. Mi ćemo s vremenom u obće o toj sbirci obširno prozboriti i ocieniti ju; za sada iznieti ćemo samo na vidik njezine dosadašnje pisane spomenike².

¹ I to je veoma lakoumno izrečeno. Samo sveučilište i mnogobrojna srednja učilišta mogla bi nam dati strukovnjaka do volje, a već su nam i njekeji svoju pripomoć obećali.

² U što smo bili tu da predamo slagaru ovaj rukopis, došla nam je iz Berlina *Ephemeris Epigraphica Vol. IV. 1879.*, u kojoj smo na str. 138—140 našli nekoliko nadpisa sisačkih ovdje navedenih, koje slavni Mommsen priobćuje po prepisu g. D. Jagića. O njih ćemo na svom mjestu naše primjetbe pridodati.

1.
 I O M
 C·LIVIVS
 Striela MODERATVS
 -B · COS
 V · S

Stup, v. 0,74; šir. u nadpisu 0,35; dub. 0,33 m. Izdao ga Mommsen (*Ephem. Epigr.* 1879. IV. 138), ali je orao desno a striela lievo; i u četvrtom reduku **B** m. **B.** Čitaj: *I(ovi) O(ptimo)*

M(aximo). C(ajus) Livius Moderatus b(eneficiarius) co(n)s(ulis) v(otum) s(olvit). Ovo je bez dvojbe onaj isti nadpis izdan od Mommsena po Steinbuechelu *Corp. Insc. Lat. III. n. 3950*, gdje je *q. iulIVS* m. C·LIVIVS. Ovaj i br. 3 dolaze iz gospoštine Topolovac, ali su bez sumnje iz Siska ili iz sisačke okolice onamo preneseni bili¹.

2. Stup, visok 0,84, šir. u nadpisu 0,40, dub. 0,36. — Izdao ga Mommsen (*l. c. p. 138 n. 475*), koj bilježi konac drugoga redka i treći redak ovako:

MARTI M A /
 MOGIO·AG·I
 NVM·CVM·SYIP //
 IVN·PHILOCRA /
 CVM·IVL·CRI /
 COMACIA GRA ///
 V s l M

2. Sig.
 3. NVM CVM StIBadio

U drugom reduku ono S nije jasno; ostaje iz njega samo srednja pruga, te bi biti moglo i V; do njega vidi se I jasno, a dalje uz ovaj I opet nema mjesta za G. Ovo I pako stajalo bi upravo izpod R od MAR, da se nije to R izkvarilo, te izčeznulo. — U zadnjem ulomku trećega redka, po Mommsenu *StIBadio*, nemože biti mjesta slovu T, jer onaj potez poslije S slazi nakoso, a njegov gornji doček, koj je sasvim jasan, nije prekrižen na T, no prije bi mogao biti Y. Po nas ovaj ulomak vjerojatno je slog, te sadržava slova SYMP, pošto nije to jasno,

¹ Mommsen (*l. c. br. 475*) izdao je sisački nadpis br. 19 iz moje radnje „*Inscriptiones musei Zagrabienensis*“, dodajući „VCR (vel D) in lapide legi rescripsit collegae meo Jagičio Račkiaus Agramensis, VSD Ljubič male“. Upitan onda od Dra. Račkoga, kako je s onim S u mom izdanju, odgovorih mu, da je to štamparska pogreška, tim veće, pošto je ono C na ploči tako jasno, da nemože bolje. Glede R, nema mu ondje ni traga, pošto je D sasvim čisto, zato ovo mora da bude error quadratarum.

Mommsen je pako krivo stavio (ako nije dakako štamparska pogreška) u zadnjem reduku na kraju D, mjesto kojega nalazi se u mom izdanju i na stupu čisto P· s piknjom zada, da popuni redak, kojom svršuje i redak peti, te se nalazi i poslije H u šestom reduku.

jeda li je zadnje slovo P ili B, budući da na ploči ostaje samo gornji dio ovoga pismena. Mi bi dakle čitali *signum* (sc. statuam, ako nije *vinum*) *cum symposio* (sc. convivio, ako nije *simpulo* ili *simpucio* ili *syminio*).

U 5. redku Mommsen nebilježi L u rieči IVL, dočim je sasvim jasno. U istom redku ima pri kraju GRC mjesto jasno izraženoga CRI, jer ovaj C različenoga je načina od drugih G u nadpisu, a zadnje slovo upravna je crta, te nemože biti C.

Šesti redak bilježi Mom. CO MAC MCR, te neznamo, što bi se iz toga izvesti dalo¹. Slova leže jedno do drugoga, te nema ni jedne piknje, po kojoj bi se razstaviti imala. Ono drugo Mommsenovo M nam se prikazuje kao IA, a sljedeće Mom. C jasno je G, te bi mi čitali *com* (m. cum) *Accia* (m. Accia) *Gra* . . .

Po nas dakle redci 4—6 mogli bi se čitati: *Junius Philocrates cum Julia Crispia (et) cum Accia Grata*. Crispia i Gratus dolaze spomenuti u Sisačkim nadpisih (*C. I. L. III. n. 3971. 3984*).

Spomenik je posvećen »Marti Marmogio Augusto«. Pošto je nadpis desno veoma oštećen, s toga onomu R na koncu prvoga redka nema više traga.

U naših nadpisih nije se jošte našlo spomena Martu pod naslovom *Mars Marmogius Augustus*; ali imamo takovoga u susjedstvu.

Jedan takav nadpis našast je u Sv. Vidu pri Dravi, sada uzi-
HARMOGIO dan na tornju u Optuju (*Mommsen C. I. L. III.*
a VG · S A C p. 509 n. 4014):

C MARIVS
SEROTINVS
EX·IVSSV

Drugi je izkopan bio u Sekavi (Seckau) kod Lubice (Leibnitz),
M A R T I gdje se čuva (*Mom. l. c. p. 650 n. 5320*):

LATOBIO
HARMOGIO
TOVATI
SINATI · MOG
=NIO C VAL
ALE · RINVS
EX VOTO

¹ Ob onom MAC primjećuje Mommsen: *magister cuiusnam collegii hic nominetur, nescio*. Kad bi to stajalo, onda sa sljedećim ulomkom MCR moglo bi se valjda čitati *magistri mercuriales*. MAG v. br. 5.

Treći se je našao u Perwati iznad Ipuše (Ips) u donjoj Austriji (*Mom. l. c. p. 688 n. 5672*):

HARMOGIO
SACRUM
V·RVTLIVS
V·S·L·M

Drugdje nije se nigdje ovaj Martov naslov vidio. Mommsen (*l. c. p. 1048 ad n. 5320*) opazuje: „*eidem numini dedicatus est titulus Britannicus VII. 84, scilicet Marti Toutati*“; a Em. Hüber (*C. I. L. VII. n. 84*) izdavajući taj nadpis, primjećuje: „*Teutates sine dubio a Marte hoc Toutate non diversus ex Lucano I, 445 notus est. Cf. C. I. L. 3, 5320*“.

U prvom i u trećem nadpisu ono H, kojim počinu prvi redak, nije čitljivo. O tom piše Mommsen: „*primae litterae reliquae mihi in re praesenti visae sunt proxime accedere ad H, idque firmat titulus Solvensis n. 5320 (gori drugi) dedicatus Marti Latobio Harmogio etc.*“ Ob ovom pako nadpisu kaže, da ga sam vidio nije, nego „*descripti ad ectypa duo, quae mihi exhibuit Knablius. Ed. Knabl Steierm. Mitth. 1864. 122; 1867. 206*“.

Po Mommsenu dakle imalo bi se čitati Harmogius (*Orellius II. p. 451. n. 5072* ima IARMOGIO po Steinbücheln. *Wiener Jahrbücher 1829. vol. 45. 6. p. 60*), ali u našem nadpisu stoji M nedvojbeno i sasvim jasno, te MARMOGIO a ne HARMOGIO. Orellius l. c., koj nije poznao nadpis našast u Sekavi, uze Jarmoja za boga, i pridoda „*Deus municipalis ignotus*“. *Marmogius* bjaše Martov pridjevak, pod kojim su ga častili u ovih stranah; drugi pako *Augustus* dolazi često u njemu posvećenih nadpisih.

3.	Jagić	Mommsen fuit fere:
S I L V A	S I L V I A	S I L V A
N / I · S ·	N · · · I S	N I S
M I L N G	M · I · L · N · C	M · F L · I V C
V S L M	N · S · L · M	V · S · L · M

Stup vis. 0,74; šir. u nadpisu 0,33; dub. 0,29. Izdao ga je Mommsen l. c. br. 474 po D. Jagiću. Nadpis je priredjen onako, kao što ga mi izdajemo. Ona strana stupa, na kojoj stoji nadpis, sva je šupljikasta, a medju N i I u drugom redku škuljica je povećea, tako da neosta ni traga pismenu, pošto ima tu mjesta samo za jedno. Ni pikujem nema traga osim pred i za S u drugom redku.

U trećem redku slova su dosta jasno izražena (slovu F nema traga), samo zadje C moglo bi se uzeti i za C i za G. Po nas dalo bi se čitati: *Silvan(o) I(nvicto) S(acrum vel Sancto). Mil(ites) n(umeri) C(.....) v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito)*.

U Panoniji stanovalo je pomoćnih četa (*cohortes auxiliae*), kojih je ime počimalo sa C ili G. Spominju se u nadpisih na pr. *Campestris v. c. r., Canninefatium, Gallorum*; ali ima više drugih četa, kojih je ime počimalo s onimi slovi, i koje su mogle ovamo pribivati, akoprem jim do danas nema traga u naših nadpisih.

4. Mommsen po Jagiću (*l. c. n. 473*):

S ♂ S ♂ S	S · S · S
S V R / /	I V R / /
/ O / P / I M I · S E R	/ A / / M I S E R
v s L ♂ M ♂	v . s . L · M

Stup vis. 0,46; šir. 0,21; dub. 0,14 Nadpis je vapnenast, te veoma izkvaren.

U drugom redku vidi se V i gornji dio slova R. Pred V ostaju tragovi jedva vidljivi slovu S.

U trećem redku medju I i S piknja je jasna, a slova su izbijena, te van pravca naprama prvomu redku. Ostanci drugih pismena su kao gori. Po nas moglo bi se čitati: *S(ilvano) S(ancti)s(simo) — ili Silvano Sancto Sacrum. Surus Honesimi ser(vus) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*.

5. Mommsen (*l. c. n. 478*):

/ / / / / / / / V S I	E VALENIV
AEL · VALERIVS orao stojeći	AEL · SECVNDINV
AEL · SECVNDINV na kruglji	MAG · D · D
MAG · D · D	

Dolnji ulomak stupa, vis. 0,38; šir. 0,31; dub. 0,25. Našast, kad se kopao temelj kuće gosp. Goričkoga. Nadpis je bez dvojbe zavjetan, ali se nezna, kojemu je bogu na čast podignut bio, pošto gornji dio stupa manjka. U prvom redku ono VS jest dočimak imena, a zadnje slovo I vjerojatno je komad od E (et). U 4 redku ono MAG· po nas znači *magistri*, te D·D·, *dedicaverunt*, ili *dono dederunt*, a kadkada *decreto decurionum*.

Glede *magistri*, dolaze u nadpisih razne vrsti, na pr. *magister augustatis, fani, martialis, privatarum, publicus sacrorum, quinquennialis, vici* itd. U koliko se tiče ovog zadnjega, piše Forcellini: „*magister fuit minor magistratus in quolibet Romae vico, deinde etiam in municipiis et coloniis, in pagis autem magister pagi appellatus, qui vicus aut pagos tuebatur, et publica sui vici aut pagi aedificia, si vetustate*

collapsa essent, reficiebat, aliaque munera uedilium propria gerebat, ut patet ex Inscr. ap. Grut. 43, 4 et 172, 9. Romae vero et in municipiis ac coloniis Larum publicorum cultui praeerat, in pagis agros lustrare solitus erat, ut ait Sicul. Fl. de colon. p. 25. Goes. (V. Visconti Mus. Pio Clem. T. 4. p. 298—310 ed. Mediol.). Magistras isto što magister predstojnik sborova; te nadpis kod Grut. 73, 4. L. Silius Maximus. Vet. Leg. Ad. P. F. magistras primus in canaba D. D.

6.

C · SEMPRO · SEVERO · COR
 NICV · LEG · XIII · A · XXXXI ·
 I · VA · FLORENTINA · CON
 IVGI · CARISSIMO · VIVA
 FECIT

Sarkofag ili mrtvarčka raka, vis. 0,48; dug. 0,92; dub. 0,64, bez poklopa. Poklonio ju sisačkomu arkeol. društvu za zemaljs. muzej prečast. gosp. Drag. König sisački župnik. Nadpis veoma izlizan, te jedva čitljiv.

Mommsen (*C. I. L. III. p. 504 n. 3972*) izdao je ovaj nadpis po Katančiću, a zatim ga ponješto po Gruicevu prepisu izpravio (*l. c. p. 1044 ad n. 3972*); nego u drugom redku kod njega LEG XIII XXXXIIV, a u trećem FLORENTINA.

O LEG XIII znamo, da je za Klaudija ili Nerona iz Germanije prošla u Panoniju, te da se je nalazila u Optuju god. 69. po Is. (*Tac. hist. 2, 11. 3, 1*), odakle se premjesti u Beč. Za Trajana g. 107 prodje u novu Daciju, te se više nepovrati.

Imamo šest nadpisa osim našega našastih u gornjoj Panoniji, u kojih se ova legija spominje, od kojih jedan izkopan u Lubljani (*Mom. l. c. n. 3844*), jedan u Optuju (4061), jedan u Toplicah Varaždinskih (4118), dva oko Beča (4440, 4563), te još jedan u Budimu (3513); nego u svih tih nadpisih pridodaje se njezino prezime GEMINA. Ostaje jošte od nje uspomena na mnogobrojnih opekah. Na ovih se pako opazuje ta razlika, da na opekah njezinih u Optuju nadjenih stoji samo njezino ime bez prezimena (LEG · XIII ili L · XIII), dočim na onih u Beču našastih uvijek se ono prezime prilaze. *Poetovienses vero*, piše Mommsen (*l. c. p. 580*) *omnium antiquissimae non habent nisi nudum legionis nomen sine cognomine*. I ovo dokazuje starost našega nadpisa, pošto i ovdje ime legije dolazi bez pridjevka.

7.

J E U · A C R I
 P O S V I I C A R I S S I M E S V A E
 M A X I M I L L E N O M I N A T I V E
 S V P E R O S L A V D E S Q M A N E B V N
 A D Q V E V I I N A M V E E N S I E S A N I E
 R E C I P E R E S I V A M E R I I A M A C N A
 E O N I V G I O E R E P P A A
 F I R M A R E Q V I R E S I B I D E M

Ploča vis. 0,35; šir. 0,67; deb. 0,5. Pismena su veoma izlizana; u prvom redku lievo su odbita, a desno ostaje *agri*. Na dvoje je razstavljena, te i tim podosta pokvarena. Mommsen je iznio nadpis (n. 479) po Jagićevu naertu, te veli: *puto tamen quae aetatem tulerunt eas fere agnovisse me excepto v. 5 posteriore*. Opazit nam je ipak, da na koncu 4. redka nema traga slovu T, te se ovo čini složeno sa N, t. j. ; drugi ulomak redka 5. po nas imao bi se čitati *veens te sante*; a u 8. redku *requires* je jasno, a ne *requirat*.

8.

S I G H
 T A T T I V L
 T E R N V S
 I O D I

Ulomak ploče sve naokolo okrnjen. Pismena su podosta dobra te visoka 0,4 $\frac{1}{2}$ m.

9.

I L
 I B
 P · P ·
 O V I I F I Æ

Ploča od bijelog mramora, kako stoji vis. 0,19 m., gori šir. 0,11 a doli 0,14 $\frac{1}{2}$, a deb. 0,3 $\frac{1}{2}$. Podpuna je samo desno i djelomice gori; a u zadnjem redku donji dio pismena nije potpun, tako da na pr. ono, što se čini F moglo bi biti i E, a zadnje slovo i AE složeno.

10.

—
 M
 V S
 P O S

Ulomak vis. 0,28 m., šir. 0,11. Pismena su vis. 0,5 $\frac{1}{2}$. Našast u župnikovoj bašći.

11.

G
 I D C

Odlomak kamene ploče vis. 0,12, šir. 0,8 $\frac{1}{2}$, dub. 0,2 $\frac{1}{2}$.

Nadpisi na opekah.

a.

pri(die) idus iunij
 Felicio C C X X

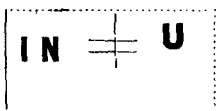
Opeka je vis. 0,43, šir. 0,30 $\frac{1}{2}$, deb. 0,5 $\frac{1}{2}$. Pismena su jasna ;
 opeka je po sriedi od zgora doli polomljena. V. Viest. br. 2. tab I. a.

b.

CCCXCI

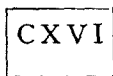
Odlomak opeke, dug 0,26, šir. 0,15, deb. 0,6, na kom samo
 broj 391. V. Tab. I. b.

c.

Ulomak opeke vis. 0,14, šir. 0,31 $\frac{1}{2}$, deb. 0,6 $\frac{1}{2}$. Ono U desno jest podpuno, jer mu okrajci nedosižu ruba, gdje je opeka okružena. Sve je urezano.

d.

Opeka s urezanimi slovi, vis. 0,44, šir. 0,29, deb. 0,5 $\frac{1}{2}$.

e.

Opeka s urezanimi slovi, vis. 0,43, šir. 0,23. deb. 0,5.

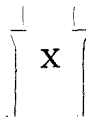
f. A H. — Ulomak opeke s urezanimi slovi.

g. APPIANI. — Opeka, s uzvišenimi slovi. Pečat dug 0,12, šir. 0,3.

h. SISC. — Opeka, s uzvišenimi slovi. Pečat dug 0,8 $\frac{1}{2}$, šir. 0,2 $\frac{2}{3}$.

i. ZIZC. — Opeka s uzvišenimi slovi. Pečat dug 0,7 $\frac{1}{2}$, šir. 0,2 $\frac{1}{2}$.

Nadpisi na cievih.

Ciev od pečenice sa promjerjem 0,21, na grliću 0,16.

Nadpisi na žarah i pomanjih posuda.

①. IVN PATN. — Pečat na izvanjskom podvršju žare, dug 0,5 $\frac{1}{2}$, šir. 0,2. Zadnje slovo dvojbena.

②. COSTINI. — Pečat na izvanjskom podvršju žare, dug 0,7 $\frac{1}{2}$, šir. 0,2.

3. M·MAFSI. — Pečat na izvanjskom podvršju žare, dug $0,4\frac{2}{3}$, šir. $0,1\frac{2}{3}$.

④ L·TARI RFI (RVF u slogu). — Pečat na grlu žare, dug $0,7\frac{1}{2}$, šir. 0,2.

5. Na dnu izvana: PRIMARIUS? V. Tab. I. br. 5. a.

Na dnu unutri: P·ATTI. V. Tab. I. br. 5. b.

6. Na dnu izvana: PE. V. Tab. I. br. 6. a.

Na dnu unutri: $\frac{SOLI}{MARI}$. V. Tab. I. br. 6. b

7. Na dnu izvana: HILO. V. Tab. I. br. 7.

8. Na dnu izvana: P·ATTI. Dvostruk natisk. V. T. I. br. 8.

9. Na dnu izvana: $\frac{M·VE}{T T I}$. V. Tab. I. br. 9.

10. Na dnu izvana: C·CESAB. V. Tab. I. br. 10.

11. Na dnu izvana: $\frac{HILA}{RVS}$. V. Tab. I. br. 11.

12. Na dnu izvana: Q·I·C. V. Tab. I. br. 12.

13. Na dnu izvana: $\frac{SOLI}{MARI}$ kao br. 6, ali drugoga načina

V. Tab. I. br. 13.

14. Na dnu izvana: $\frac{ORA}{SARI}$. V. Tab. I. br. 14.

15. Na dnu izvana: MARI. Pokost mal ne sasvim je opala, čega radi pismu jedva traga. V. Tab. I. br. 15.

16. Na dnu izvana: PRITANI. V. Tab. I. br. 16.

17. Na dnu izvana: L·GELL. V. Tab. I. br. 17.

18. Na dnu izvana: $\frac{IC}{AE}$. Odlomak. V. Tab. I. br. 18.

19. Na dnu izvana: $\frac{SO}{M}$. Odlomak, valjda kao br. 6 i 13, ali drugoga načina. V. Tab. I. br. 19.

20. Na dnu izvana: SIPA. V. Tab. I. br. 20.

21. Čini se da je RAMI; no pošto je pečat opetovano udaren, s toga sve ostalo tamno i dvojbeno.

Nadpisi na svietljkah¹.

1. CERALIS
2. CRESCCE i CRESCES
S
3. LIC
4. FORTIS
5. PROBVS

Napokon na težini od kamena, načina plosnaste kugle, s jedne strane dubčaste a s druge ravne, na ovoj drugoj strani vidi se urezano A. S. L.

Uporaba ruda i kovova za prvih kulturnih pojava čovjeka.

(Nastavak.)

Iza kamene dobe dolazi doba kovovâ, koji su malo po malo uporabu kamenoga orudja izrinuli.

Kovno doba mislim najbolje razdijeliti ovako:

- a) doba metalična,
- b) doba metalurgična, i
- c) doba siderurgična.

A. Doba metalična odlikuje se od dviju sliedećih time, što čovjek nije kovove drugčije poznavao, nego kao kamenje svoje vrsti, te ih prama tomu, ako su čemu slažiti mogli i uporabljivao. Broj kovova samorodnih, koje je čovjek bez svake pripreme u prirodi nahadjao, malen je.

Evo popis tih ruda po vjerojatnom sliedu, kako ih je čovjek učio poznavati: 1. Zlato. 2. Bakar. 3. Srebro. 4. Elektrum. 5. Željezo. 6. Olovo.

Spomen zlata siže u davne davnine historičke uspomene kod svih naroda. Zlato je medju svimi kovovi čovjeku najlaglje pristupno biti moglo. Dovoljavalo je, da je čovjek pretražio šljunak rieka i potoka, pa mu je često pala u ruku ugvalina zlata, a tu kov je on radi njezine liepe boje i kovna sjaja više no za korist pobirao.

¹ Tkalčić u rukopisih spominje jednu sa INGE
NVC

Prve pokuse, koje je čovjek sa zlatom učinio, pokazali su njeka liepa svojstva te kovi. Zlato nehrdja, veomo je rezko i kovko, daje se lahko bušiti i na konopčić nanizati.

Da je zlato nekoč najobičnija kov bila u krajevih oko sredozemnoga mora, o tom imamo nedvojbenih historičkih podataka; danas je u tih krajevih zlato mal ne posve iscrpljeno, barem nema ga obilno nigdje u riečkim i potočnim naplavinah. Australija, die-
 lovi Azije i Amerike, kamo moderna kultura tek u novije vrieme dopire, obiluju sveudilj na zlatu.

Kad su Španjolci u Peru došli, našli su silno obilje te kovi kod tamošnjih Indijanaca. Pa ipak je zlato bilo bez znatne ciene. U Minas Geraes u Braziliji lovili su Indijanci 1680. god. zlatnima udicama. God. 1785. našasta je kod Bahije ugvalina zlata 2560 funtih težka.

Na jezeru Titikaka kod Laz Paz srušio se je prošloga vieka brieg od brusilovca i tim ogoljeno više komada zlata do 50 funti težkih.

Nemanje bogata na zlatu jest Kalifornija, nu premda se tek jedno 40 god. tamo zlato vadi, opaža se već neko malaksanje produkcije. Od europskih zemalja bila je nekoč bogata na zlatu Španija. Plinij (Hist. nat. 33., 21.) pripovieda čudesa o bogatstvu te zemlje na zlatu. Tu se nalazi komada po 10 funti težkih, a Asturija, Gallaecija i Luzitanija daju godimice 20000 funti zlata.

Dan danas neima zlata u Španiji, barem se nigdje u znatnijoj mjeri nevadi.

Zanimivo je što Plinij piše o Dalmaciji, kao zlatonosnoj zemlji (loc. cit. 33. 4. 21.). On veli, da se tu zlato odmah na površini nalazi i u takovom obilju, da se svaki dan 50 funti nabere. To bi dalo na godinu, ako bi se uzelo 300 radnih dana 15000 funti ili (funtu po 500 grana) vriednost od 25,800.000 franaka zlata. Dan danas nit se nespominje Dalmacija medju zlatonosnima krajevi. Jednom riečju, gdje je čovjek proverbialnom požudom (auri sacra fames) počeo zlato kopati i izpirati, tamo ga je doskora mal ne posve nestalo.

Obilje na zlatu u Evropi postajalo je u ono rano doba, kada čovjek nije još bio odabrao tu kov za prometno mjerilo vriednosti.

Ako je dakle kod starih naroda postajala predaja o neknoj zlatnoj dobi, gdje nije bilo rata ni progona (Ovid pjeva: aurea sata est aetas), to je arkeologu i historiku stvar dosta razumljiva, oružje

bo se je za te periode (paleo- i neolitičke) jedva ubojnim nazvati moglo, a svakako je nespretnim ranjenjem stranke od poboja odvrćalo. Šume su k tomu bile postrane, lova obilje a što je najvažnije uz veliko bogatstvo na zlatu pomanjkavao je novac, taj *nervus rerum gerendarum*.

Medju kovovi, koje je čovjek već od najstarijih vremena kao orudje učio cijeniti, imamo:

Mjed (bakar). Mjed samorodna nije riedka ruda. Svojim bogatstvom na samorodnoj mjedi prednjači svakako sjev. Amerika. U veljači 1857. našst je u rudniku Minuesota komad samorodne mjedi, koji je bio 45 stopa dug, 22 stope najveće širine, a najveće debljine 8 stopa. Imao je 90% čiste mjedi te vagao 420 tona. Oko gornjega jezera (Lake superior) često je našasto velikih komada samorodne mjedi (Dana, a system of Min. p. 15). Pa za čudo, tamošnji prajedioci, Indijanci gornjega jezera nevidjahu u mjedi ino do mjedenog kamena, (Steenstrup, Congrès international d' Archéologie et d' anthropologie préhistorique tenu à Bruxelles 1873. p. 250), kojega sasma primitivno brušenjem izradjivahu.

Na starom kontinentu najbogatiji na samorodnoj mjedi jest Ural. Tu dolazi mjed obično s mahalitom. Pallas spominje kusova mjedi našastih u Turji 40.000 funti težkih (Quenstedt min. p. 574).

U metaličnoj dobi rabio je čovjek mjed ili brušenu ili na hladno prekivanu. Najstariji u historiji spomenuti narodi znaju već uporabu mjedi, pače još u homersko doba mjed je (*χαλκός*) mnogo rabljenim materijalom za svakovrstno orudje i sprave.

Srebro je jedva manje poznalo bilo od mjedi, pače u Evropi je to bila puno češća kov od mjedi same. Premda se u centralnoj Europi od početka srednjega vieka veoma pomno srebro vadi to je još u novije vrieme mnogo tako zvanih *srebrnih zubova* povrh ledine odsječeno bilo.

U Kuttenbergu našlo se je srebra medju korenjem stabalja (Quenstedt loc. cit. p. 567).

Nerazmjerno bogatije na srebru jesu obe Amerike, gdje je čovjek tek od najnovijeg vremena srebro crpiti počeo. Neima dvojbe, da je srebro u najdavnijih vremenih poznato bilo, prem Plinij nieče obstanak samoroduoga srebra u prirodi. Srebro je poput zlata služilo za nakit i osim toga za nekoje orudje, igle, kovče, jerbo je svakako uslied primjesa male količine bakra oveću tvrđinu posjedovalo.

Elektrum se spominje kod starih Grka kao bijelo zlato. Jest to smjesa od zlata i srebra, koja je nešto tvrdja od zlata, te se je rabila kao i prediduće obje kovi, jer se nije znalo srebro od zlata lučiti.

Medju kovove, koje je čovjek samorodne u prirodi naći mogao, te za pripravljanje orudja cijeniti učio, spada i

Željezo i to sideričko željezo t. j. ono, koje kao meteor na zemlju pada. Prvobitno nazreo je čovjek u željezu samo kamen izvanrednih svojstva, koji je oštricu dugo zadržao, kod udara nije pucao, te kad je otupio opet se nabrusiti dao. Da je čovjek veoma vjerojatno željezo izprva rabio na način kamenoga orudja najbolje se razabire iz izvješća Steenstrup-ova o uporabi meteoričkoga željeza kod groenlandskih Eskimoa (Sur l'emploi du fer météorique par les Esquimaux du Groenland, par J. Steenstrup. Congrès international d'archéologie et d'anthropologie préhistorique p. 242—250). Eskimoi putovali su u daleke priedjele, gdje je bilo meteoričkoga željeza, te su se tu obskrbljivali žilavim željezom. To su razlupali si male kuse za svoje sastavljene strijelje i noževe. Uporabu željeza nisu Eskimoi jamačno naučili od Europljana, jer ovi rabe samo kovano željezo. Kad je Ross za svojega putovanja u arktične priedjele, došao god. 1818. u Groenlandiju našao je kod Eskimoa Baffinskoga zaljeva oružja i noževa od meteornoga željeza, što se je dalo dokazati kemičkom analizom (jer je u željezu nikelja našasto), a zatim Widmannstatten-ovimi slikami.

Po Steenstrupu (loc. cit.) ima duž zapadne obale Groenlandije starih grobova i kjoekenmøddinga, koji takodjer sadržavaju analognoga orudja te svjedoče, da uporaba željeza siže u davna vremena, prije no je ikoji Evropljan u ove krajeve dopro.

Osim željeza mogao je čovjek jošte poznavati i:

Olovo. Goettmann, koji je 1852. god. iztraživao zlatonosne pješćine kod Velike, našao je u pjesku i zrnaca olova. Isto tako ima olova u Uralskom pjesku. Nu poblížih podataka neimamo, da bi samorodno olovo moglo služiti čovjeku pradobe za koju mu drago svrhu.

Dr. Pilar.

(Nastavak sledi.)

Luka Ilić-Oriovčanin kano arkeolog.

Luka Ilić rodio se je godine 1817. u *Oriovcu*. U Požegi učio je gimnazij, a u Zagrebu filozofiju i theologiju, gdje je i zaređen. Po tom postao je kapelanom u *Velikoj* (u požezškoj podžupaniji), a skoro za tim vojnim kapelanom. Kao takav bio je u Ugarskoj (u *Kisegu*), u Dalmaciji, u Pančevu i Biloj Crkvi, a konačno postade i župnikom u *Novskoj*, gdje je prošle godine (1878.) umro.

Tečajem svoga života bavio se je mnogo književnošću, te je i izdao nekoja djela, kano 1. *Slavonske varoške pjesme*, Zagreb 1844 do 1847.; 2. *Barun Franjo Trenk i njegovi panduri*, Zagreb 1845; 3. *Narodni slavonski običaji*, Zagreb 1846; 4. *Historische Skizze der k. k. Militärkommunität Pančova*, u Pančovi 1855; 5. *Lovorike* t. j. narodne pjesme, izdane u slavu stogodišnjice gradiške pukovnije; 6. *Više historičkih crtica u „Arhivu“*.

Osim književnošću bavio se je Ilić veoma mnogo arkeologijom, što nam dokazuju 1. njegova arkeologička, a naročito numismatička djela i 2. njegova liepa numismatička sbirka.

Arkeologička djela Ilićeva sva su još rukopisi, koji se nalaze stranom kod »Hrvatske matice« ili u knjižnici arkeologičkoga muzeja. Ilić uložio je višegodišnji trud oko izradbe ovih djela, ali neimajući sredstava, da ih objelodani, ostadoše rukopisi sve do danas. Nekoja imadu još donekle neku vriednost, ali su većinom već zastarila. Naročito numismatička djela preživila su se, jer je numismatička znanost otdad silno napredovala, osobito radnjami Cohenovimi, Sabatierovimi i drugih.

Od djela, koja još nešto vriede, spomenuti nam je: 1. *„Starožitnosti kraljevstva Slavonije“* u kojih su sva znatnija mjesta Slavonije opisana sa gledišta arkeologičkoga i historičkoga, dapače sa slikami nekojih miesta. O pojedinih gradovih navodi se takodjer mnogo narodnih tradicija. Nekoji odlomci ovoga rukopisa priobćeni su već u domaćih časopisih. Djelo će se moći dobro upotriebiti pogledom na Slavoniju, kad bude »Matica« izdala »Topografiju« ciele Hrvatske 2. *„Nadpisi“* 2 svezka Boraveći u Dalmaciji, nakupio je Ilić množinu nadpisa, koji će medjutim većim dielom već priobćeni biti u *Mommsenovomu* »Corpus inscriptionum«. Nadje li se koji nezidan nadpis, priobćiti će se u »Viestniku«. 3. *„Dalmatinski novci“* najbolje je Ilićevo numismatičko djelo. Slavna jugoslavenska akademija nabavila je ovaj rukopis za 300 for. Ako i imade u njem

mного netočnosti, tako da djelo neodgovara svim zahtjevom znanošći, ipak se nalazi u njem podataka, koji mu podaju važnosti. Na ovo djelo obazirali su se *Dr. Rački* u svojoj razpravi »o dalmatinskih i ilirskih novcih najstarije dobe« (Rad XIV, 55) i *Šime Ljubić* u razpravi »o dubrovačkoj kovnici« (Rad XVI, 198).

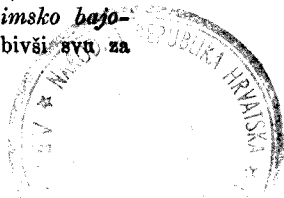
Skoro bez svake cijene, kao zastarjela, jesu sljedeća Ilićeva rukopisna djela:

1. „*Ukupna numismatika*“, djelo na široko zasnovano, koje se razpada na više dielova. I. dio je „*Uputjenje u numismatiku*“. Uputa ova veoma je poučna, kako nam svjedoče poglavja, o kojih se ovdje govori, naime »o postanku novca«, »o delanju novca«, »ob obliku i ukusu novca«, »o kovačnicah«, »o novčanih nadpisih i tipih«, »o veličini i težini novaca«, »o cijeni novaca«, »o riedkosti nekih novaca«, »o svrhi novca«, »ob izopačiteljih novaca« i t. d. Pošto je pisana veoma lahkim, razumljivim jezikom, bila je zavriedila, da se na svietlo izdala; danas imademo daleko boljih djela. Isto su tako zastarjeli ostali dielovi ovoga djela, naime II. dio „*Obiteljski rimski novci*“, III. dio: „*Rimski carski novci, novci gotskih vladara, novci vandalskih vladara i bizantinskih careva*“, i napokon IV. dio „*autonomni i carski novci rimskih pokrajina i kolonija*“.

2. „*Miscelanea*“ i „*Numismatičko-historičko-zemljopisna uputjenja*“, dva djela, koja sadržaju množinu raznolikoga, mješovitoga gradiva, kanoti arkeologičkoga, historičkoga, geografičkoga i t. d. Nu pošto je sadržaj djela prešaren i porazbacan bez sustava i pravoga nutrnjega saveza, nije djelom nikakova cijena¹.

Vidimo dakle, koliko je Ilić radio i na polju arkeologičke literature. Vječita je samo šteta, da je tolikogodišnji trud i pomni rad oko toli obsežnih djela skoro uzaludan. Po koje valjano zrnice povaditi će se iz njih, sama pako djela zaprašiti će se i otrcati u

¹ Osim ovih rukopisa, zasjecajućih u arkeologiju, ostavio je Ilić još dva rukopisa, naime 1. „*Sbirku narodnih pjesama*“, sakupljena velikim trudom, i to a) ovecu sbirku „*ženskih narodnih pjesama*“ u 3 svezka, od kojih je veći dio dao *Mihovilu Pavlinoviću* za njegovu sbirku narodnih pjesama; b) 1 svezak „*junačkih pjesama*“, koje opievaju najznatnije dogodjaje XVI. stoljeća, a slične su u mnogom Kačićevim pjesmam, dapače nekoje i nadkriljuju Kačićeve. Matica će upotriebiti onu sbirku, kad bude priredila podpuno izdanje narodnih pjesama. — 2. „*Grčko-rimsko bajostvoje*“ u 3 svezka, koje je izradio velikom pomnjom, uporabivši svu za onda valjanu literaturu.

kojem kutu biblioteke, dočim će za rad Ilićev na polju arkeologije jedva tko znati.

I bogata Ilićeva sbirka novaca dokazom nam je, koli se je Ilić rado bavio sakupljanjem starina. Sbirku ovu nabavile su za naš zemaljski narodni muzej visoke hrv. vlade u Zagrebu za 470 for. 80 novč. polag procjene muz. ravnatelja *Šime Ljubića* i to dala je prema broju pučanstva kr. zem. vlada dioni prinos od 285 for. 33 novč., a c. kr. glavno zapovjedništvo kao krajiška zemaljska oblast dioni prinos od 185 for. 47 novč. Sbirka se sad nalazi u arkeološkomu razdjelu zem. muzeja.

Ciela sbirka sastoji se od 3.333 komada novaca, i to 1. *Celtički novci*: 3 srebrna i 2 bakrena; 2. *Grčki novci*: 8 srebrnih i 9 bakrenih aleksandrinskih, 43 razna bakrena, 19 bakr. dalmatinskih i 35 bakr. rimo-grčkih; 3. *Rimski novci*: 67 srebr. konsularnih, 177 srebrnih carskih, 100 bakr. velikih, 207 bakrenih srednjih, 750 bakrenih malih i 82 bizantinska; 4. *Slavonski novci*: 2 srebr. i 1 bakr.; 5. *Dubrovački novci*: 2 taljira od g. 1762. i 1768., 1 polutaljir, 1 četvrtina, 2 srebr. dukata od g. 1797., 23 srebr. razna, 32 grošica drobna i lahka, 62 bakr. mala i 1 medalja; 6. *Ugarski novci*: 1 novija cvanciga, 35 srebr. drobnih i 3 bakr.; 7. *Mletučki novci*: 1 taljir i 3 polutaljira, 7 malih srebr. i 32 mala bakrena; 8. *Dalmatinski sredorječni novci*: 1 zadarski obsadni taljir, 2 srebr. spljetska vojvode Hrvoje, 17 bakr. dalm. iz 15. stoljeća; 9. *Razni sredorječni i noviji novci*: 92 medalje razne od metala, 3 taljira njemačka loše smjese, 16 raznih srebr. forinta i cvanciga, 12 raznih srebr. taljira i 214 srebr. najnovijih malih novaca; 10. *Nerazlučivi novci bez vrijednosti*: 295 bakr. starijih novaca i 603 bakr. novija novca; 11. *Otisci novaca*: 83 otiska medalja i 285 otisaka na olovu ili papiru; 12. *Banke*, kojih je ukupno 44 komada, i to: 23 ugarske od g. 1848—9., 15 grada Beča od g. 1796., 1 turska, 1 srbska, 1 ljubljanska, 1 austro-italska, 2 assignata francezka (1792. i 1793.) i 4 komada od dvijuh raznih banka. — Ciela dakle sbirka sastoji se od 3.333 novca od kova i od 48 banaka.

Brojem i vrijednošću najvažnija je sbirka rimskih carskih novaca. Za ovaj put iztaknuti ćemo ovu sbirku. U njoj imade mnogo dragocijenih i riedkih novaca, od kojih su nekoji toli riedki, da ih neima ni u *Cohenu* («Description Historique des Monnaies frappées sous l' empire romain» u 6-toma i I-tom Supplementa) ili se u čem razlikuju od njegovih, te ćemo ih mi ovdje pojedince navesti.

1. **DIVVS AVGVSTVS PATER.** — Glava Augustova zračna desno.
IMP. T. VESP. AVG. REST. — u podkrajku **PROVIDENT.** (NT u monogramu). Žrtvenik.
Sravni Cohen I. 99, br. 489. — Srednji bronz.
2. **IMP. CAES. DOMIT. AVG.** — **GERM. P. M. TR. P. X.** — Glava Domicijanova lovorvjenčana desno.
IMP. XXII. COS. X. — **VII. CENS. P. P. P.** — Pallas kacigasta stojeći lievo, drži koplje.
Sravni Cohen I. 400, br. 100. — Srebren.
3. **CAES. DIVI AVG. VESP. F. DOMITIAN. COS. VII.** — Glava Domicijanova lovorvjenčana, bradata, lievo.
S. C. — Pallas stojeći lievo sa štitom na prsuh, drži strielicu i koplje; do noguh joj štit.
Sravni Cohen I. 439, br. 433. — Srednji bronz.
4. **IMP. CAES. DOMITIAN. AVG. GERM. COS. XI.** — Glava Domicijanova zračna desno.
VIRTVTI — **VGVTI.** — **S. C.** — Božica hrabrosti stojeći desno, jednom nogom na kacigi, drži parazonij i koplje.
Sravni Cohen I. 454, br. 553. — Srednji bronz.
5. **ANTONINVS** — **AVG. PIVS P. P. TR. P.** — Glava Antoninova lovorvjenčana desno.
COS — III (ili IIII, jer je broj izlizan). — **S. C.** — Mars kacigast idući desno, nosi koplje i trofej.
U Cohenu neima ovakova tipa. — Veliki bronz. — Novac je dvojbjen, jer je po svoj prilici falsifiziran.
6. **M. ANTONINVS AVG.** — **ARMENIACVS.** — Glava Marka Aurelija lovorvjenčana desno.
TR. P. XXII. — **IMP. IIII. COS. III.** — Božica pravičnosti stojeći lievo, drži težu i obilnicu.
Sravni Cohen II. 493, br. 294. — Srebren.
7. **M. ANTONINVS AVG.** — **GERM. SARM.** — Glava Marka Aurelija lovorvjenčana desno.
TR. P. XXX. — **IMP. VIII. COS. III.** — Božica sreće (ili mira) stojeći lievo, drži kaducej i obilnicu.
Sravni Cohen II. 496, br. 320 i VII. 173 br. 46. — Srebren.
8. **M. ANTONINVS** — **AVG. TR. P. XXVI.** — Glava Marka Aurelija lovorvjenčana desno.

IMP.VI. — COS.III. — S.C. — Božica pobjede na pola gola, stojeći desno, natiče na stablo štit, na kojem se čita: **VIC.GER.**

Sravni Cohen II. 530, br. 527. — Veliki bronz.

9. **M.ANTONINVS AVG. — GERM.TR.POT.XXIX.** — Glava Marka Aurelija zračna desno.

IMP.VII. — COS.III. — S.C. — Božica obilja stojeći lievo, drži dva klasa sa makom i obilnicu; do noguh joj *modij*, pun klasja.

Sravni Cohen II. 532, br. 545. — Veliki bronz.

10. **L.SEP.SEVERVS PER. — AVG.P.M.IMP.XI.** — Glava Severova lovorvjenčana desno.

PAR.AR.AD. — TR.P.VI. — COS.II.P.P. (u podkrajku). Trofej pod kojim sjede dva sužnja.

Sravni Cohen III. 260, br. 231 i 234. — Srebrn.

11. **IVLIA DO — MNA AVG.** — Poprsje Julijino desno.

AEQVI — TAS P.P. — Božica pravičnosti stojeći lievo, drži težu i obilnicu.

Sravni Cohen III. 333, br. 4. — Srebrn.

12. **IVLIA — AVGVSTA.** — Poprsje Julijino desno.

IV — NO. (Oba diela rieči **IV** i **NO** pisana su od ozdo gore, tako da se okrugu čita **IV — ON**). — Juno pokrivena stojeći lievo, drži žrtvenicu i žezlo; do noguh joj paun.

Sravni Cohen III. 337, br. 44. — Posrebrnjen, dvojben novac.

13. Novac Trebonijana Galla, jednak opisanomu kod Cohena IV. 269 br. 5, samo se razlikuje od ovoga tim, što ima u predku i zadku *četiri* piknje, a ne *tri*. — Srebrn.

14. Novac Trebonijana Galla, jednak opisanomu kod Cohena IV. 271 br. 19, samo se razlikuje od ovoga tim, što u podkrajku reversa nije broj IV, nego četiri piknje. — Srebrn.

15. Novac Trebonijana Galla, jednak opisanomu kod Cohena IV. 273 br. 43, samo ima još izpod glave u aversu četiri piknje. — Srebrn.

16. **IMP.CAES.C.VIBIVS TREBONIANVS GALLVS AVG.** — Poprsje Trebonijana Galla lovorvjenčano desno u plaštu.

LIBERTAS AVGG. — S.C. — Božica slobode stojeći lievo, drži kapiću i žezlo.

Sravni Cohen IV. 280, br. 99. — Veliki bronz.

17. **IMP. AVRELIANVS AVG.** — Poprsje Aurelijanovo zračno desno u oklopu.
VICT — ORIA AVGG. — Božica pobjede ide lievo, držeći vienac i paomu; u polju lievo zvezda, desno **S**.
 Sravni Cohen V. 150, br. 198. — Mali bronz.
18. **IMP. TETRICVS P. F. AVG.** — Poprsje Tetrikovo zračno desno u plaštu.
SALVS — AVGG. — Božica zdravlja stojeći lievo, drži vienac i sidro.
 Sravni Cohen V. 177, br. 108. — Mali bronz.
19. **IMP. C. M. CL. TACITVS. P. AVG.** — Poprsje Tacitovo zračno desno u plaštu i oklopu.
ROMAE AETERNAE. — Rim kacigast sjedeći lievo, drži kruglju i žezlo; sa strane štit; u podkrajku **XXIT**.
 Sravni Cohen V. 204, br. 100. — Mali bronz.
20. Novac Probov, jednak opisanomu kod Cohena V. 252 br. 175, samo se od ovoga razlikuje tim, što je poprsje carevo obrnuto *desno*, a ne *lievo*. — Mali bronz.
21. **IMP. C. M. AVR. PROBVS AVG.** — Poprsje Probovo zračno desno.
SOLI IN — VICT — O. — Sunce zračno, na pola golo u četveropregu vozi se punoliko; u podkrajku nerazlučiva slova.
 Sravni Cohen V. 293, br. 522. — Mali bronz.
22. **IMP. C. MAXIMIANVS P. F. AVG.** — Glava Maximijanova lovorvjenčana desno.
SACR. MONET. AVGG. ET CAESS. NOSTR. — Božica novca stojeći lievo, drži težu i obilnicu; u podkrajku **.LS**;
 — u polju desno **A**, lievo polumjesec.
 Sravni Cohen V. 488, br. 379. — Srednji bronz.
23. **IMP. C. FLA. VAL. SEVERVS P. F. AVG.** — Glava Severa II. lovorvjenčana desno.
GENIO POPVLI ROMANI. — Genij na pola gol stojeći lievo, pokriven *modijem*, drži žrtvenicu i obilnicu; u podkrajku **MTE**.
 Sravni Cohen V. 626, br. 33. — Srednji bronz.
24. Novac Severa II., jednak opisanomu kod Cohena V. 626 br. 35, samo se razlikuje od ovoga tim, što je u aversu glava careva bez plašta ili oklopa.

25. **VAL.LICINIUS P.F.AVG.** — Glava Licinijeva lovorvjenčana desno.
GENIO — AVGVSTI. — Genij, pokriven *modijem*, na pola gol, stojeći lievo, drži žrtvenicu i obilnicu; u podkrajku **·SMTS·**; u polju **B.**
 Sravni Cohen VI. 58, br. 49. — Srednji bronz.
26. **IMP.LIC.LICINIUS P.F.AVG.** — Glava Licinijeva lovorvjenčana desno.
IOVI CON — SERVATORI. — Jupiter gol stojeći lievo, sa haljinom na lijevom ramenu, drži strielu i žezlo; do noguh mu lievo vienac; u podkrajku **SIS**; u polju **A.**
 Sravni Cohen VI. 61, br. 76. — Srednji bronz.
27. **IVL.CRIS — PVS NOB.C.** — Poprsje Krispovo lovorvjenčano desno u plaštu i oklopu.
PROVIDEN — TIAE CAESS. — Ulaz u trkalište bez klepala, na kojem su dva tornjića, medju kojima je zvezda, u podkrajku **SMTS**△.
 Sravni Cohen VI. 200, br. 103. — Mali bronz.
28. **CONSTANTINVS IVN.NOB.C.** — Poprsje Konstantina II. lovorvjenčano desno sa plaštom.
CAESARORVM NOSTRORVM oko lovor-vienca, u kojem se čita **VOT.X**, koje je izmedju dvie paomé; u podkrajku **AQT.**
 Sravni Cohen VI. 228, br. 101. — Mali bronz.
29. **D.N.CONSTAN — TIVS IVN.NOB.C.** — Poprsje Konstancija Galla golo, desno, u plaštu; iza njega △.
CONCORDIA — MILITVM. — Konstancij Gallo u odjeći vojnoj stojeći punolik, ogledaje se lievo i drži dva labaruma; u podkrajku **BSIS.**
 Sravni Cohen VI. 351, br. 27. — Srednji bronz.
30. **D.N.FL.CL.IVLI — ANVS NOB.C.** — Poprsje Julijanovo golo desno u plaštu.
SPES REI — PVBLICE. — Julijan kacigast, u odjeći vojnoj, stojeći lievo, drži kruglju i žezlo; u podkrajku **SMN.**
 Sravni Cohen VI. 369, br. 80. — Mali bronz.
31. **D.N.VALENTINIANVS P.F.AVG.** — Poprsje Valentinijanovo sa diademom desno u plaštu.
VOT.V.MVLT.X. — u viencu; u podkrajku **ASISC.**
 Sravni Cohen VI. 449, br. 56. — Mali bronz quinaire.

Dane Gruber.

Prilog tumačenju „dragulja“

opisana u Viestniku hrvat. arkeol. društva god. I. br. 1, str. 6—12.

Pod naslovom »dragulj iz predhistoričke dobe« izviestio je urednik Viestnika hrv. ark. društva god. I. br. 1. str. 6 sl. o vrlo zanimivu i dragocienu predmetu, o pravu dragulju (κεραμήλιον) nađjenu mjeseca travnja 1878. u Surduku, selu kotara stare Pazue. Ako se i ja latim toga predmeta, činim to zato, što sam i ja podpuno osvjedočen o velikoj važnosti i vrijednosti njegovoj, ali s drugih razloga, nego li se u navedenoj razpravi iztiču. Da odmah ovdje na početku izreknem svoje mnijenje, ja se nemogu sprijateljiti s nazorom, da naš »dragulj« pripada t. z. predhistoričkoj dobi, nego obratno nalazim na njem sva kriterija kombinovana amuleta rimskog i to iz kašnje dobe, iz dobe propadajućega poganstva i propadajuće umjetnosti i umjetničke tehnike. Ova su kriterija po mom mnijenju tako izrazita i podpuna, kako jih je riedko gdje inače naći.

Poznato je, da je malo ne kod svih naroda staroga vieka praznovjerje *čaranja* bilo veoma razšireno, najpače ideja, da se koli ljudem toli životinjama dapače i neživućim predmetom (n. p. njivam, livadam, kućam i sl.) može nahuditi nenavidnim pogledom ili zlobnom zavidnom riečju kojom (*očaranje okom* Zauber durch den bösen Blick i *uroci* Beschreibung)¹. Grkom rabi za očaranje izraz βάρκαλον, βασκάλειν, Rimljanom *fascinum*, *fascinare*².

¹ Praznovjerje, da je u zavisti tako pogubna sila, da je zavidnik kadar budi svojim pogledom budi nenavidnom riečju nahuditi onomu, komu zavidja sbog prave ili umišljene sreće ili prednosti kakove, nije u ostalom ograničeno na stari viek, nego ga nalazimo još i dan danas više manje razširena skoro kod svih naroda. *Mal occhio*, *occhio cattivo*, *jettatura* dobro su poznati izrazi po Italiji najpače u Napuljskoj, upravo tako kao *mauvais oeil* u Franceza i *κακὸ μάτι* = *κακὸν ὀμματίον*, *ματιάζειν* = *ὀμματιάζειν* u današnjoj Grčkoj, a nemanje *uroci* našem narodu. Glede prvih sr. *Nic. Valetta*, *cicalata sul fascino volgarmente detto jettatura*, Napulj 1818 navedeno kod *O. Jahna*, über d. bösen Blick, Leipzig 1855, st. 31 opaz. 7. i *Th. Mundt*, Rom und Neapel II, p. 187 kod *G. F. Schoemanna*, Griech. Alterthümer II, st. 350, op. 1 (3. izd. Berlin 1873), glede Grkâ sr. *Sonnini*, voy. dans la Grèce II, st. 101 sl. *Pouqueville*, voy. en Morée I, 256 i voy. dans la Grèce IV, 408, Bylilakis, neugriechisches Leben, st. 8 sl. u *Jahnu*, op. cit. st. 31. op. 6.

² *G. Curtius*, Grundz. d. gr. Etym. p. 520 (4. izd.) i *Corssen*, Aussprache etc. II² 257.

U koliko je to praznovjerje bilo razprostranjeno kod drugih naroda staroga vieka, o tom govoriti nije i nemože biti zadaćom ovih redaka, ali svakako je nužno, da si glavne momente njegove i prophylaktični aparat kod Grka i Rimljana nješto predočimo, buduće je to po našem mnienju u najužem savezu s predmetom, o kom smo naumili ovdje razpravljati. Uroke t. j. očaranje riečmi moći ćemo naravno sasvim mimoići, jerbo se našega predmeta ni malo netiču.

Kako bitno je zasiecalo praznovjerje očaranja okom u savkoliki život grčki i rimski, o tom da i neimamo obilnih i jasnih dokaza u sačuvanih spomenicih i u suvisnih i obširnijih viestih starih pisaca, posvjedočili bi to oni posebni izrazi, oni *termini technici*, koji tim narodom u tom pogledu rabe i koji su jamačno iz puka samoga pronikli: ὀφθαλμὸς πονηρός, ὁ φθονερός, ἡ δὲ ὀμμάτων βλάβη, ὀφθαλμίσαι: i dr.¹, *oculi maligni, invidi, urentes, obliqui* i t. d. Nemogu a da nesvratim već ovdje pozornost strukovnoga čitateljstva na epohalnu razpravu slavnoga filologa i arkeologa *O. Jahn*a, über den Aberglauben des bösen Blickes bei den Alten, Bericht Ueber die Verhandlungen der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften in Leipzig 1855 st. 28—110, gdje je takodjer obilna strukovna literatura za pojedine točke zabilježena².

Kod nekijh je ljudi tolika sila u pogledu, da i nehotice i bez svake zavisti mogu nahuditi onomu, u koga upiru oči³. Augustin, conf. I, 7 pripovieda, da su kadkada već u drobne djece takove oči, Plin. h. n. VII, 2 i Gell. n. a. IX, 4, 8, da su i cielim obiteljim kadkada prirodjene, te da prelaze od roditelja na djecu, a Schol. Ar. Plut. IV, p. 682 A, da matere često ni istomu otcu svoje djece nedaju gledati, samo da im pogledom nebi nahudio⁴.

¹ Sr. Plut. Qu. symp. V, 7 περί τῶν καταβασκαίνειν λεγομένων καὶ βάσκανον εἶχειν ὀφθαλμῶν. Sr. *K. F. Hermann*, Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer der Griechen §. 42 op. 4 (2. izd. 1858). *W. A. Becker*, Charikles I p. 325, 28. — ² Izvadak iz krasne ove razprave nalazi se u *Becker-Marquardt*, röm. Alterthümer IV, p. 127 sl. — ³ Sr. *G. F. Schoemann*, op. cit. p. 349 i 350. — ⁴ *O. Jahn*, iz kojega crpim ove podatke, navadja tom prilikom st. 35, op. 21 vrlo karakterističnu analogiju iz poljskoga praznovjerja po *Wojcickom* (polnische Volkssagen, übersetzt v. Lewestam p. 25 sl.), kako se je nesretni otac, u koga su bile takove nahudne oči, lišio oćinjega vida, samo da nebi naškodio milomu djetetu svomu. Bilo bi veoma zanimivo iztraživati naše narodne priče, nebi li se možda i u našem narodu našlo sličnih pojava praznovjerja.

Kada i kako je to praznovjerje došlo Grkom i Rimljanom, jesu li ga sobom donjeli u Evropu iz pradomovine ili ga razvili istom u evropskoj svojoj postojbini budi samostalno budi tudjim uplivom, to su pitanja, na koja znanost sada jošte nemože odlučno odgovoriti; ali to svakako stoji, da mu kod njih ima tragova već u najstarije vrijeme, nadalje i to, da je od onoga vremena, odkada su Rimljani u sve to življi doticaj dolazili s istočnimi narodi, ne samo nove momente i modifikacije odanle dobivalo, nego takodjer i veći dio prophylaktičnih sredstava, kojimi su mislili da se mogu obraniti proti tomu čaranju¹. S rimskim oružjem razprostranjivaše se to praznovjerje sa celim prophylaktičnim apparatom u sve zemlje i pokrajine, koje si je ono podvrglo. Dokazom nam može biti sila predmeta stojećih u savezu s tim praznovjerjem, što se svakim danom u svih krajevih podčinjenih nekada rimskomu gospodstvu iznašaju na vidjelo. Iztaknuti mi valja još i to, da za ovo vrijeme nije više moguće lučiti, što je specifično rimsko, što li grčko. Razno-likosti bo izmedju grčkih i rimskih vjerozakonskih i nabožnih nazaora počese već od 2. stoljeća pr. Is. izčezavati, a na početku carske dobe faktično nebijaše bitne razlike izmedju jednih i drugih². Zajednička je jednomu i drugomu narodu koli ideja o nahudnom oku toli i misao, da ima sredstava, kojimi se čovjek, kao što proti svakomu drugomu čaranju, tako i proti ovomu braniti može, na-

¹ Sr. *K. Dilthey*, drei Votivhände aus Bronze, u „Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich, herausgegeben v. O. Benndorf u. O. Hirschfeld, Wien 1878, II, 1, st. 65“. Vermuthlich ist ein ungemain grosser Theil des superstitiösen Apparates, welchen Griechen u. Römer handhaben, fremdländischen Ursprunges. Es lag im exotischen Charakter dieser Symbolik eine stärker reizende Wirkung auf das Gemüth; aber zu diesem psychologischen Grund trat ein zweiter: zahlreiche Aegyptier, Perser, Assyrer oder Syrer, Babylonier u. Chaldaeer schafften als industriöse Missionäre der Geheimweisheit des Orients dessen magischen Mitteln und Beschwörungen Eingang im abendländischen Alterthum und eine ausgebreitete didaktische Literatur, die sich gleicher Herkunft, freilich vielfach mit Unrecht rühmte, stand ihnen zur Seite. Fast scheint es besonders nach den Mittheilungen im Journal asiat. 1838 S. 241 ff., sowie in der Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft 1877 S. 256 ff. und manchen monumentalen Spuren, als sei unter den Völkern des alten Orients mit dem Glauben an das böse Auge zugleich die prophylaktische Praxis der Griechen u. Römer in ihren wesentlichen Formen vorgebildet gewesen.“

² Sr. o tom liepo razlaganje kod *L. Prellera*, röm. Mythol, str. 710 sl. (2. izd.) i *J. Marquardt*, op. cit. IV. 81 sl.

pokon i veći dio tih sredstava samih, koja su se bar u svojoj potonjoj kompliciranoj formi većinom uplivom iztočnih naroda kod njih bila udomila.

Između tih sredstava smatrahu se najmoćnijimi amuleti. Obični izraz za amulete bijaše u Grkâ *προ ασκάνια, φυλακτήρια, ἀποτρόπαια* ili specialno *περίπτια* ili *περιάμματα* (od *περίπτειν* objesiti), *προσκαρτήματα*¹, Rimljanom rabi ili isti izraz, koji im služi za očaranje samo, naime *fascinum* ili specialno ime onih stvari samih, koje se kao amuleti nošahu, od Plinija počam tudja² rieč *amuletum*. Sr. Plin. h. n. XXVIII, 4 (7), XXXVII, 3 (12), XXIX, 4 (19), XXX, 15 (47) itd. Glavna oznaka svakoga amuleta je, da je ili probušen ili da je uhom ili ručicom (Henkel) providjen. Ovom se luknjom provuče žica ili nit, o kojoj se nositi može; drugi kriterij je, da su takovi predmeti obično drobni, maleni.

U jednom i drugom pogledu prikazuju se predmeti, koji sačinjavaju naš »dragulj«, bez ikakove sumnje kao amuleti. Četiri od onih sedam privjesaka (tri od kosti i jedan, koji je po svoj prilici *jaspis*) probušena su, te onom rupicom prolazi zlatna žica; tri pako privjeska nisu probušena, nu jedan od njih ima zlatno uho pritaljeno (*angelöthet*) ili kako se u naved. razpr. veli »spajacim mazom utvrđjeno«, kod ostalih dvaju su uha primitivnijim načinom načinjena od one iste zlatne žice, kojom su predmeti omotani te tako učvršteni.

(Nastavak slijedi.)

Dr. Maixner.

¹ Sr. *Böttiger*, kl. Schriften III. st. 411, *Becker*, Charikles I, st. 328 i *K. F. Hermann*, op. cit. §. 42 op. 18.

² *Amuletum* po svoj prilici je od arabske rieči *Hamâlet* od *hamal* nositi. Sr. *Grotefend* u „Allgemeine Encyclopaedie der Wiss. u. Künste“ v. Ersch u. Gruber s. v. *Amulet* i *G. F. Schoemann*, op. cit. st. 351, op. 9. — U latinštini srednjega vieka rabe izrazi *ligaturae*, *alligaturae*, *subligaturae*, *ligamenta*, *brevia*, *servatoria* i dr. Sr. *du Cange*, *Glossarium*, med. et inf. lat. sub. hh. vv. Nošenje amuletâ još je i dan danas u običaju malo ne kod svih naroda Sr. *Grotefend* I 1.

Razne viesti.

Hrvatska na polju predhistoričke znanosti. — Kako je poznato ravnatelj zem. muzeja izdao je g. 1876 knjižicu pod naslovom: „Popis predmeta iz predhist. dobe u zem. muzeju u Zagrebu“. Predmeti tu opisani i naslikani povedoše ne samo slavnoga arkeologa francezkoga E. Chantre,

da jih sravnj sa istodobnima na zapadu (V. Matériaux pour l' histoire primitive et naturelle de l' homme VIII. 5), nego i glasovitoga prof. Pigorinia u Rimu, da po njih označi poblizje njihovu srodnost. Revue archéologique VII. str. 59 donosi izvadak govora držana 12. svib. 1878 od g. Pigorinia u sjednici geogr. italian. društva, dodajuć ovako: „Les comparaisons et le recherches du prof. Pigorini démontrèrent que les objets de bronze des terres de l' Emilie et ceux des palafittes de Peschiera non-seulement sont identique entre eux, mais aussi se rapportent exactement à d' autres de la Croatie, de Basse-Austriche et de la Hongrie, révélant ainsi une civilisation uniforme qui s' étendait depuis la Hongrie jusqu' aux provinces de l' Émilie“. I g. prof. H. Fischer u Zürichu, tražeć Nefrite i Jadeite medju predhistoričkim predmeti, u svom djelu „Mineralogisch-archäologische Studien“ (Mittheil. d. anthrop. Gesellsch. in Wien. 1878) opisuje jedan Jadeit našega muzeja po gori pomenutom Popisu „der archäologischen, jedenfalls sehr ansehnlichen Abtheilung dieses Museums, welche die Stein-Bronze und Eisenzeit umfasst“. U Revue Archéologique VII. 12. g. Fischer nabroja mjesta, gdje se Jadeit našao u Austriji, a to su tri samo, naime u Ljubljani, u Roveredu i u Spljetu (sada u našem muzeju). Rude Jadeita nalaze se samo u jugozapadnoj državi Yunnan u Kini i u Thibetu (V. Corresp.-Blatt d. deutsch. anthrop. Gesellschaft 1879. Nr. 3). Ođanle dakle ti predmeti.

Hrvatske lubanje u Parizu. — Dr. Pilar poslao je jedanaest hrv. lubanja iz početka tekućega stoljeća u Paris, na to umoljen, za razvid. U listu *Revue d' anthropologie de Broca* p. 253 u svom sastavku *Le Celtes de l' Europe orientale* gosp. M. Obédénare veli, da su g. Broca i Hovelacque izpitali te lubanje, i da su *brachycephale, orthognathe*, i mnogo slične keltičkim iz Auvergne i iz Bretagne, te brachycephalskim bavarskim; po čem g. Obédénare tvrdi, da te lubanje pripadaju nasljednikom keltičkoga naroda, koj je njegda u Reciji, u Noriku i u Panoniji prebivao, a zatim blizu Carigrada kraljevinu osnovao. Dr. Fligier, koj nam pruža ovu viest u *Mittheilungen d. antrop. Gesellschaft in Wien 1877* p. 262, primiećuje: ako smo i osvjedočeni, da nijedan međjuzemni narod nije sasvim izčeznuo, i da su se keltička plemena stopila s onimj narodi, koji su njihovo zemljište zauzeli, mi ipak mislimo, da nesmiemo van vrlo oprezno uz taj namišljaj pristati.

Arkeologička izkapanja na Losinju. — Po izvještaju engl. konsula u Trstu R. Burtona u listu *Archeographo Triestino* 1877, gosp. dr. Ivan Bolmarčić, kan. i župnik u Osoru već od više godina izkapa ondje na tiesnu a sa strane Losinja starine. Osim mnogo grčkih i rimskih spomenika našlo se tu i predhistoričkih, naime kamenito dlieto, posuda prvobitne radnje, agršaka, mjedeni mač i t. d. Mi bi želili, da nam g. Bolmarčić pruži potanko izvješće o svojih veoma važnih izkapanjih.

Ministar za nastavu u Beču 17. kol. 1878 odredi, da se iz njegova proračuna izplate troškovi potrebiti za uzdržavanje sjevernoga zida Dioklecijanove palače u Spljetu. (Mittheil. d. cent. Commiss. IV. Bd. IV. Heft).

Starine kod Samobora. — U sjednici 8. stud. 1863 društva za poviest i starine javi prof. Babukić „da se na imanju katol. sjemeništa

zagrebačkoga kod sv. Jelene kraj Samobora nahode ostanci rimskih toplica i temelj razrušenih starinskih sgrada“. Molimo Samoborjane, da nas što točnije o tom obavijeste.

Solinske starine. — Turci ne samo su robili i palili po našoj zemlji, dali i same nam starine rušili i uništivali. Knez spljetski Garzoni izvješćivao je 26. svib. 1619 mlet. senat, kako Turci grade u Solinu „havendo ogni commodità di pietre delle ruine della antica città di Salona, dove il dì d' hoggi si veggono reliquie d' acquedotti, portici et altre fabbriche, emule per così dire delle famose romane“. Dobro bi bilo izpitati utvrde, koje ostaju iz toga doba u Solinu. A ni Mletčani nisu solinske starine štedili. Vrhov. providur Bernardo javi 16. stud. 1656 svojoj vladi, da je dao dovesti iz Solina u Spljet za utvrde „buona quantità di pietre grandi“. A ima toga za Mletčice i odviše.

Numismatičko otkriće u Bosni. — Prošloga travnja neki Bošnjak doni u Sisak hrpu starih sreb. novaca našastih na kupu. Nabavi jih ondješnji srebrnar, te jih ponudi g. Drag. Jagiću, podžup. tajniku, uz srebrnu odštetu. Jagić ju rado odkupi, i veledušno izruči zem. muzeju ne samo na ocjenu nego i zato, da si iz nje uzme u dar sve, što bi mu na uhar služiti moglo. Ta hrpa sastojala se je od 252 grošića dubrovačka (3 kom. iz XVI. a ostali iz XVII. vieka do g. 1661) 405 ugarskih dinara (najstariji od g. 1563, te do g. 1659), i 36 zlo sačuvanih dinara poljskih. Zem. muzej dozvolom dakle g. Jagića pridržao si je od tih 693 komada 403 komada za svoje sbirke; na kojem mu plemenitom daru od strane istoga muzeja najtoplija zahvala.

Numismatičko otkriće u Virju. — Izpravljamo naše viesti ob ovom otkriću (*v. Viest. br. I. str. 26*) po dopisu velm. g. Gavrila Kiša podžupana u Koprivnici. — Juro(*sic*) Živko iz Virja izkopa u Staroj Gori (Kostanjic) između Virja i Šemovca prošl. ljeta na oranici Jose Lukića Virjanina od prilike nogu duboko lonac pun novaca, i uza lonac ležeće željezno orudje. Gosp. Kiš poslao je u dar zem. muzeju jedanaest komada ovoga orudja, koje je tim veće važno, što mu novci opredjeljuju dobu. To su dvie motike, dvie lopate, tri tesle i 4 kom. od pluga. Novaca poslao isto u dar g. Kiš 197 komada. Među ovimi našli smo jedan komad cara *Trebonianus Gallus* (251—254) i jedan sina mu *Volusianus*, koji nebjahu zastupani u od prije opisanih. Tim veće žalimo, što nemogismo cijelo otkriće proučiti, pošto bez dvojbe bit će u onoj hrpi još dosta novoga. Zato molimo g. Krželića, da zem. muzeju one novce samo za proučenje posudi.

Nadpis iz srednje dobe. — U Brubnju, selu nad Klasničem, gdje su nekad po predaji naši stanovali, bi izkopan kamen s nadpisom, prenesen kašnje u Glinu i u maslovarsku kuću uzidan. Dobrotom gospode Dizdara poslao ga napokon zem. muzeju u dar g. Trnski, dodajući: *nadpis je latinski i glasi ovako:*

1126 A. obiit. dñs. Fri
dericus . Myndorf
fer . huius . monas
terii . electus . hic
svetus . sepultus .

U zem. muzeju sada ga više nema. Kuda je dospio, bog zna.

Odlieñi darovi hrv. arkeol. druŕtvu. — Vis. c. k. glavno zapovjedništvo u Zagrebu, kao krajiška drŕ. upr. oblast, veledušno podielila je hrv. ark. druŕtvu za ovu godinu podporu od sto for., te mu stavila na razpolaganje vješto izradjene nacрте tičuće se ostanaka najstarije crkve gotičke u Hrvatskoj, koji se još sada vide u Topuskom. — Uzoriti kardinal i nadbiskup zagrebački preuzv. g. J. Mihalović stupio kao član sa svotom od 100 for.

K r i t i k e.

Schematismus almae missionariae provinciae Bosnae Argentinae ordinis fratrum minorum observantium pro a. 1877. — *Mostarini ex typograph. Franciscana.* 158 str. u 8-i liepoga tiska.

Ova knjiga, doćim u svojoj struci moŕe sluŕiti za primjer, bavi se ponješto i bosanskiimi starinami; a bili bi joj još više, nego li smo, zahvalni, kad bi nas u naprieda ob ovom predmetu ponješto obširnije i toćnije obaviešćivati izvolila, obziruići se u tom navlastito na spomenike iz bosansko-samo-stalne dobe. U Bosni uz sva dosadašnja haranja krutoga dušmanina ima još dosta blaga za našu narodnu arkeologiju, samo treba umne ruke, da ga iztakne. Navesti ćemo iz ove knjige glavne toćke, koje se starih spomenika tiću.

Na str. 67 govoreći o ŕupi Vidoši livanskoga okruŕja, kaŕe pisac: „*Ad pedem montis Kameštica vestigia antiquissimae civitatis Equum „konj“; recte Strabo lib. 7 et Polybius in frag. num. 124. collocant intra Equum et Naronam magnam urbem Dalmam seu Dalminium, a qua nomen genti Dalmatiae. Nullus autem dubitavit, Dalmam hodie vocari Duvno*¹. Kronika Slovinska. Stolet. 12. *In eleganti monticulo Tribanj desolata arx Hum, eique contiguum vetus oppidum Podhum, proprietas praenobilis quondam familiae Brgeljić. Kaćić. Razgovor ugodni pag. 262. Ad radicem montis Tušnica amplae cujusdam civitatis muris cinctae rudera et lapides disjecti, quae in hanc diem portat nomen Grad Buŕanin*“.

Na str. 70 pišuć o Lištanskoj ŕupi istoga okruŕja, primećuje: „*est huic residentiae vicinum amplissimum vetus coemeterium, sentibus ac sylvis majori ex parte coopertum, in quo casu reperti fuerunt duo lapides. Ambo hi lapides malleis eleganter facti habent formam basium, quibus aut columnae olim impositae erant, aut potius ad claudendum ostium monumenti principalis lapis iniebat. In uno horum lapidum facile legitur hic textus: „S. Batun Mi. et Meis.“. Litterae omnes sunt majusculae. In secundo lapide legitur hic textus: „Ilarus Cracus posuit sepulcrum Livoni filie defuncte annorum septem sibi et suis*“². *Forma litterarum in primo textu viz excedit antiquitate saeculum primum aerae christianae; in altero vero forma admodum complicata videtur referenda ad primos annos reipublicae romanae*“.

O Ljubunćiu istoga okruŕja veli se na str. 71: „*nomen antiqui admodum oppidi Vašarovina videtur quidem esse hungaricum, monu-*

¹ Uz sve Mommsenovo tvrdjenje i Glaviniećvo vješto dokazivanje, da je *Dalminium* leŕao u Gardunu, mi se ipak tvrdo drŕimo stare predaje; ali o tom drugi put.

² Mi bi molili, da nam prećastni izdavatelj ove knjige O. Gr. Martić pribavi otiske tih nadpisa.

menta tamen uti lampades, dictae perpetuo ardentis, in sepulcris non semel reperiae, ac defossae inscriptiones latinae jam deturpatae indicant fuisse antiquam coloniam romanam."

— *Compendio storico dell' isola di Curzola per Nicolò Ostoich da Blatta di Curzola anno 1878. Zara 1878. 134 str. u 8-i.* — Pisac dieli svoju radnju na više glava, u kojih govori o prošlosti onoga otoka, o zgodah, o upravi, o običajih, o jezicih, o vjerozakonu i crkvi, o starinah, o položaju i proizvodih, o samom gradu Korčuli, o glasovitim ljudih ondje rodjenih i t. d. Izvori su mu domaće izprave, predaje i pisci, a osobito se iztaknuje njeka starodavna kronika (iz VII. stoljeća) Ristle nazvana, o kojoj kaže, stoprv odkrita te do sada nepoznata. Vriedni sin spisateljev Franjo, koj je pohvalnom namjerom otčevu radnju na svietlo dao, liepo bi zaslužio, kad bi tu kroniku ili sam objelodanio, ili ju nam u tu svrhu pružio.

Nama je iz pomenute knjižice u kratko izercpiti ono, što se naše zadace pobliže tiče, pošto se pisac osobito trudio, da pobilježi svaki i najmanji trag, koj na onom otoku još danas ostaje iz najstarije dobe.

Bradat i Patirna, ležeća u blizini Blata, po piscu bila su naseljena „*da famiglie romane, come lo attestano le lapidi ed altre molte anticaglie non a guari dissotterrate.* Na str. 98 pridodaje o istih mjestih: da su stajala *ne due bracci occidentali di Vallegrande fin dai tempi dell' occupazione romana, come da lapidi dissotterrate, monete, anfore, vasi, pietre cotte con frammenti di lettere latine, e soprattutto da molte mura glie con terrazzi a mosaico ed ammassi di pietre, che tuttodi si veggono, uno in Patirna e l' altro in Bradat. Furono essi affatto distrutti dalla prepotenza de' Serbi (642 di Christo) dopo accanita difesa; di ciò in oggi ne parlano i ruderi imponenti a triplice barriera Bradat.* U bilježki nadovezuje, da u Bradatu na strani Mirja Vlasići su izkopali mnogo spomenika, medju kojimi trupinu lavjom kožom zaodjenutu liepe radnje i još drugu veoma osakaćenu iz mramora, i ulomak nadstupa, na kom

M
TINO

te da se ta tri komada u njega nalaze.

U dolini blizu Blata, nazvanoj *Dugipod*, opazio je „*vari e grossi ammassi di pietre, e tra questi il più grande ed esteso, unico nell'isola, chiamato Ducelova gomila (muriccio del doge)*“, o kojoj se priča, da tu leži mlet. dužd Beato ubijen oko g. 829. — U *Kraljevcu* na istoku Blata dizala se je „*una regia abitazione, di cui per anco si scorgono le rovine e la rupe angolare.*“ — Na *Stražišću*, sjevero od Blata, bi našasta krasna otnova glava iz mramora, koju on pokloni M. Kaporu, te još „*parecchie monete romane, spille, rottami di fibbie d' argento, di monili, di vasi etruschi.*“ — K podnevu na briegu nazvanom *Vepriac* vidili bi se tragovi starodavnih zidina; isto tako na *Smokvici* blizu Korčule, ovdje pako ciklopičkoga načina. — U Mirju kod Care, u Žrnovi, u Punjati i na ostrovu kod Korčule našao se je po jedan nadpis rimski. — Dvie italj. milje sjeverno od Smokvice diže se strm brežuljak s ostanci starodavnih zidina na način okruga; a 300 koračaja dalje *Gradinski prizor*, gdje opet tragovi zidine, i tu na stubovih urezano nješto, što se krivo uzimalo, da je feničko pismo.

U pogledu starina kaže pako u obće (str. 26): „*non v'ha plaga, colle o valle nell' isola, ove non si trovano, e tuttodi escavando non vengano alla luce antichi sepolcreti di rozzissima struttura, e per lo più coperti da cumuli più o meno estesi*“ (a to su predhist. humci).

U glavi VI. navodi nadpise našaste na otoku, koji se većim dielom nalaze sada sazidani u vrtu M. Kapora u Korčuli. Ostojićevo čitanje dosta je nepravilno. Već god. 1873 izdao je sve te nadpise T. Mommsen (*Corp. Inscr. Lat. III. p. 342—3*), dapače dva više (n. 3067, 3070), te još jedan (n. 6422) poslan mu od istoga Ostoića g. 1866 kao našast u Velikoj luci. Tom prilikom ovaj obavijesti Mommsena, da se našao u Patirni komad kvira iz bieloga mramora, na kom izrezano VENVS.

— *Diario storico del viaggio di S. M. J. e R. Ap. Francesco Giuseppe I. imperatore d' Austria 1875, scritto da Cesare Garimberti. Zara 1877.* — Gosp. C. Garimberti, pošto sam izpovieda, da o prošlosti naših gradova nezna ni slova, a mogao je i to znati, da monografije, vele često uz prigodu napisane, kao što i njegova, mal ne uvijek potiču od takovih, koji slabo razumiju stvar, kojom se bave, te da nisu to prava vrela, iz kojih se ozbiljna istina crpiti daje, imao se u svojoj radnji ograničiti samo na predmet, koj si pred oči postavio; no on htjede, da u toj knjizi po nečistih ustih govori i o prošlosti naše a ne svoje otačbine; te nije čudo, što je tim svoju radnju strašno zamrljao. O pojedinostih nije vriedno ni riečce trošiti.

— *Topografija i poviest grada Senja. Napisao Mile Magdić. U Senju 1877.* — Pisac, u koliko se tiče stare dobe ovoga već onda dosta važnoga grada, jedva da je što novoga iznio. Nepoznato mu je i ono malo, što je o rimskom Senju Mommsen priobćio (*C. J. L. III. 1873 p. 385*). Obiluje na viestmi srednjega i novijega doba; ali se ni ova doba nemogu točno i nepristrano opisati bez dugoga proučavanja službenih spisa u mletačkom arkivu, gdje još leži nerabljena ogromna gradja za razjasnjenje navlastito uskotskih zgoda. Prof. Lamanjski dugo je ondje proučio ovaj predmet, te je sobom odnio u Petrograd ogromnu hrpu izprava i razprava, a i u nas je dosta velika. Gosp. Magdiću zahvaliti imamo osobito na tom, što je u prvom dielu svoje radnje marljivo pobilježio sve nadpise iz srednjega i kasnijega doba, kojž se nalaze po crkvah i drugdje u Senju. I ovo nam treba sakupljati, jer ako i nije sasvim staro, u mnogom pogledu više put liepo pripomaže razjasnjenju naše prošlosti.

— *Archaeologisch-epigraphische Mittheilung aus Oesterreich herausgegeben von O. Benndorf und O. Hirschfeld.* — Pod ovim naslovom počeo je g. 1877 izlaziti u Beču arkeologičko-epigrafički list u dva svezka na godinu. Izdaju ga gori spomenuti profesori na korist i uz sudjelovanje arkeolog.-epigraf. seminara c. k. sveučilišta bečkoga. Svrha mu je, upoznati znanstveni s iet o svem, što se otkriva i radi na ovom polju u cijeloj Austriji. Toga radi ima tu zanimivih podataka i za nas. — U prvom svezku (str. 67) nalazi se kratko izvješće prof. L. Hausera pod naslovom: *Ausgrabungen in Salona 1876*. U drugom (str. 95) člančić prof. A. Conce i prof. Reinischa *Sphinx des Amenhotep III. in Spalato*. U istom (str. 145) i u trećem svezku (str. 9) g. E. Maionica i g. R. Schneider polažu izvješće

o svom putovanju po zapadnoj Ugarskoj, veoma važno i za nas, pošto su ove strane sastavljale Panoniju gornju i donju, na koje su spadale i naše zemlje medju Dravom i Savom. Još više je važan za nas izvještaj g. Jos. Hampela čuvara peštan. muzeja *Archäologisch-epigraphischer Bericht aus Ungarn* (str. 67). Tu izvjestitelj prelazi Dravu, i govori o osječkih starijih i o ondješnjem muzeju po viestih, koje mu pruži g. J. Bojničić. Napokon (str. 89) pretiskano je iz *Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata* nekoliko nadpisa u Dalmaciji otkritih.

— ЖИВОТ И РАД Дра. БОЖИДАРА ПЕТРАНОВИЋА написао J. СУНДЕЧИЋ. У ДУВРОВНИКУ 1878. — Malena (75 str. u m. 8-i) ali veoma poučena i zanimiva knjiga i radi opisanoga i radi opisatelja. Sundečić, pjesnik medju prvaci već davno na glasu, ovdje u uzor-prozi daje nam kao u ogledalu pravu sliku Petranovićevu. Tu nema ni slova da otmeš; sve je kao u kip sliveno, nježno pako i istinito, da mu se diviti moraš. Veleučeni pokojnik čelik-narodnjak, u svom neumornom i uspješnom radu na političkom i književnom polju, i mnogu je starinu našu iz zabiti na svietlo iznio i liepo razjasnio. Slava mu.

Darovi prikazani nar. zemalj. arkeol. muzeju tečajem godine 1878.

(Vidi br. 1. str. 32.)

4. Vis. sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije — svoj dnevnik. — 5. Vis. sabor dalmatinski — svoje saborske spise. — 6. Presv. g. Antun pl. Vakanović bivši kr. banski namjestnik u Zagrebu — srebr. škudu Sigismunda Tirolskoga 1665., zvanzigu cesara Leopolda i Fr. Ljudevita biskupa Vratislavskoga, par sr. starinskih mendjuša, iglu sr. pozlaćenu za kasu u slici mača, miniatur-krstić reda francezke počastne legije majora Pavla oca darovatelja. — 7. Vladin odjel za pravosudje — bakreni novac rimski (Hadrianus) našast pri kopanju temelja nove sudbene zgrade na Zrinskom trgu. — 8. Dr. M. Ivić muz. povjerenik u Zemunu — novac zlatni bizantinskoga cara Isaka I. Komnenca (1057—9), i carice bizantinske Eudocije (1059—71) s njezinimi sinovi, prsten zlatni s kamenom iz prve kršćanske dobe, dva talira mešikanska (1823, 1851), patvoreni talir Rudolfa II. (1588), srebr. Severus i 5 bakr. rimskih, 15 srebr. i 4 bakr. novija. — 9. Antun Bogetić duh. pom. i muz. povjer. u Nemeih — otku iz bakrene dobe našastu u Nemeih; kockasto tielo sa 14 polja, 8 tro-uglastih i 6 četverouglastih, našastu u Šidu, dar ljekarnika Kozjaka; dva glodala i komad klina, našastu u Nemeih; posudu zem. otkritu u Nemeih; poveći ulomak bakrene predhist. sjekire; 2 kugljice; 3 srebr. novca i 11 bakr. rimskih; 2 srebr. ugarska; 1 srebr. solnogradski. Neprestano pako izvješćuje o stvarih, koje se zem. muzeja tiču; a veledušno se zahvalio na svaku nagradu za svoje putovanje iz Nemaca u Jankovec, gdje više dana uložio na dovršenje izkapanja ondješnje mogile s liepim uspjehom. — 10. Gosp. Bartol knjigovezac u Zagrebu — bakr. novac Antonius majoris moduli. — 11. G. August Srećec i Alfred Tonkres gimnazialci u Zagrebu

— veliku topsku željeznu kruglju, izkopanu blizu sv. Duha u Zagrebu. — 12. Josip Magdić, građanski učitelj i muzeal. povjerenik u Ogulinu — sr. novac Leopoldov 1667; 7 sr. iz srednjega doba, među kojima jedan Oglejskoga patriarke Antonia; i neprestano izvješćuje o stvarih tiućih se zem. muzeja. — 13. G. Franjo Ištvanović, činovnik kod banskoga stola u Zagrebu — bakr. novac rimski (Licinius) kovan u Sisku. — 14. G. Velimir Hrzić, učenik na realci u Zagrebu — bakr. novac rimski (Diocletianus). — 15. Aleksander Jovanović, major u miru — dva bakr. novca rimska našasta u Vinkovcih. — 16. G. Ante Turk iz Zagreba — sr. mletački soldin (Pasq. Maripetro 1457—62). — 17. G. Stjepan Berzec i Rikard Klemenčić, realci u Zagrebu — voštena pečatnica izkopana blizu sv. Roka u Zagrebu (Sigillum capituli ecclesiae Mebsis). — 18. G. Josip Horvat, filosof — 4 bakr. rimska novca nadjena kod Putinaca u razvalinah starodavnoga grada, i sr. Leopoldov. — 19. G. Mato Galjer, podučitelj u Virju — 66 rimskih novaca iz trećeg stoljeća iz funda odkrita u Virju; nješto zemlje, gdje se novci našli; kamen brus na istom mjestu odkrit; i revno je izvješćivao ravnateljstvo o tom otkriću. — 20. G. Srećko Krčelić, umirov. satnik i načelnik u Virju — 12 kom. bakr. rimskih novaca iz Virjanskoga funda. — 21. G. ravnatelj dobara prečast. kaptola u Varažd. Toplicah — nekoliko nadpisa, basirilieva i drugih rimskih spomenika ondje našastih. — 22. G. Laudenhaufen, ljekar u Varažd. Toplicah — vel. opeku rimsku i bakr. rimski novac. — 23. G. Štefanov, ravnajući učitelj u Virju — liepi bodež iz bakrene dobe našast od seljaka Vugoreka kopajuć jarugu 2¹/₂ stope duboko u Virju. — 24. Prečast. g. Pajo Miler, župnik u Mitrovici i muz. povjerenik — 47 bakr. novaca rimskih, 7 sr. i 3 bakr. novija; 2 ploče s nadpisom rimskim; otisak trećega nadpisa; a revno izvješćivao o arkeol. predmetih. — 25. G. Andrassy, umirov. c. k. kapetan u Samoboru — dvie listine iz hrvatsko-francezke dobe. — 26. G. Franjo Topolčić, gimnazijalac u Zagrebu — dva sr. magjarska novca. — 27. G. Franjo Kazić iz Zagreba — sr. novac Karla VI. — 28. G. Lohmer, filosof — obširno izvješće o starinah u okolici Široke Kule. — 29. G. Josip Sobota, učitelj u Hrastovici — 2 sr. novca novija ondje našasta. — 30. Ivan Baroga, umjetnik u Zagrebu — stakleni ovratnik osobite ljepote. — 31. G. Vatroslav Lukić, učitelj u Buku požeške podžup. — sr. novac Leopoldov. — 32. G. Tito Femenić, kotarski sudac u Iloku — 9 bakrenih novaca rimskih, 3 sr. i 4 bakr. novija; sve ondje nadjeno. — 33. Ivan Lipman iz Toplica Varaždinskih — ključ rimski i bakr. novac Valentinianus, sve g. 1878 izkopano ondje pred njegovom kućom. — 34. G. Laudenhaufen — bakr. novac rimski (Hadrianus) i ogromnu ciglu, sve našasto u Toplicah Varaždinskih. — 35. G. Josip Keraus, podpredsjednik društva Siscie i muz. povjer. u Sisku — knjigu: M. v. Kunits. Topogr. Beschreibungen des Königr. Ungarn u. s. einverl. Provinzen. Pest 1821. I. Bd.; i 3 bakr. rimska novca iz Siska. — 36. G. Ana Sabapek, posjednica u Tenji kod Osieka — sr. Ael. Sept. Severus i bakr. Antoninus. — 37. Vicko Milić, sudac u Drnišu i muz. povjerenik — 43 bakr. rimska novca, i komad posude, u kojoj su se našli na Balinoj Glavici kod Mljake; 4 rimske svieće sa nadpisom; komad opeke napisan iz Teplica, i nekoliko komada mosaika.

— 38. G. Jagnić iz Lipika — 9 bakr. rimskih novaca i jedan bakr. noviji, ondje našasti. — 39. G. Petar Marinković, učitelj — bravu od puške po onoj g. 1515 izmišljenoj u Nürnbergu (V. Waffenlehre von O. Maresch §. 2), našastu u brdu Jelovcu kod Kruga ličko-otočkoga okružja po seljaku Davidu Blanusi krčeć žumu. — 40. Vinko Turković, učitelj u Tovunju — ulomak nadpisa njemačkoga od g. 1588 ondje nadjena. — 41. G. Devčić, odvjetnički pisar — bakr. novac noviji. — 42. G. Nikola Domitrović, izučeni ratar u Križevcih — sr. novac Lepoldov. — 43. G. Ivan Tkalčić, prebendar u Zagrebu — čekić iz kamenite dobe našast kod sv. Šimuna blizu Zagrebu 1878. — 44. Albert Ferić pl. od Hudogbitka, umir. žup. bilježnik — bakr. buzdovan našast prigodom krčenja grma u gospodštini Čiče-Zelin. — 45. G. Vinko Batusić — stari kip. — 46. G. predstojnik kotarski u St. Pazni — nekoliko rimskih bakr. novaca ondje izkopanih. — 47. Mihael Sarafov iz Trnove — 3 sr. novca Stjepana Batora polj. kralja. — 48. Prečast. g. Pavlinović iz Makarske — bakrenu božicu iz predhist. dobe našastu u bosan. Konjicu od O. Saravaja iz Širokog Brega. — 49. G. Skender Oršolić, slušatelj prava u Zagrebu — platneni otarak iz okolice Brodske, i komad rimske svietiljke. — 50. G. Grigorka Grigorieva bugarkinja iz Pirola po Spasu Vacovu — bječve od nje pletene krasno urešene. — 51. G. Hugo Engelsrath, realac u Zagrebu — listinu Josipa II. — 52. G. Karlo Vlašić, učitelj mitrovičke učione po Paju Mileru — 160 bakr. i jedan srebr. rimski novac. — 53. G. Starčević, posjednik i trgovac u Medku po L. Vukotinoviću — jedan starogrčki bakr. novac (Faria), jedan sr. rimski republ., 2 bakr. rimska i 4 bakr. novija, ondje pod gradinom izkopana. — 54. G. Pavao Žetić, pravnik — sr. slavonski novac našast u Osieku kod Kalvarije. — 55. G. poručnik Vezić iz Varaždina — Atlas Scuttera, 8 liepo urešenih starih bosan. pušaka, i sablju iz dobe Karla VI. — 56. Ivan Žanić, gimnazijalni učitelj u Belovaru — sr. novac Karla VI. — 57. Milan Mikić, poručnik u pričuvi iz Karlovca — srebr. rimski novac cesara Aleksandra Severa, bakr. turski, i bakr. medalju noviju, sve našasto u Vacar-Vakufu u Bosni. — 58. G. grof Dr. Ivan Buratti — vel. pečat bakr. Tvrdka I. bos. kralja. — 59. Franjo Pjavec iz Samarice belovarske podžupanije — jedan srebr. (Antoninus) i 31 bakr. rimski novac, te 2 srebr. i jedan bakr. noviji. — 60. G. Lovro Homolka Turossy — banku japanezku u svili (mjenica), egipatsku piastru kralja Sonaltečkoga, medalju prigodom otvorenja suezkoga prokopa, sr. novac (16 karuba) i bakreni (2 karuba) tunizki, i tunizke službene novine. — 61. G. N. Srića iz Novoga, veletržac — plastičku sliku mjesta i luke trgovačke obćine Novi u hrv. primorju. — 62. G. Ferdo Eibel — željeznu iglu nadjenu u bjeničkoj cesti u ilovači 6'9" duboko. — 63. G. Josip Medved iz Klanjca u Zagorju, preparand za pučke škole — jedan bakr. rimski novac (Gallienus), 3 sr. novija i austr. banku. — 64. G. Mih. Hrgović, povjerenik finan. straže u Kostajnici — 2 bosan. stare sablje oduzete Turkom u Japranskoj dolini s nadpisi. — 65. G. Ilija Guteša, trgovac u Zagrebu — krasnu sjekiricu srebrom izvezanu, koju mu darova bosan. četa Golubova.

(Konac sledi.)

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Rittium (Surduk).

Prigodom nabave nekih starina za zem. muzej u gosp. Radivoja Plavčića, pučkoga učitelja u Surduku, isti gospodin imao je dobrotu obavijestiti nas jošte o nekih spomenicih isto u onom mjestu našastih i nalazećih se u vlastitosti ondješnjega paroha gosp. Svetozora Sečanskoga ovako: »Ovdje u Surduku bio je negda nekakvi grad rimski, od kojeg se i danas temelji od zgrada vidjeti mogu, i na toj gradini u zemlji mnogo je svašta nadjeno, koje su čivuti od ljudi pokupovali i odniei. Tako osim ovoga svega ima u našeg paroha dva kamena (dvie stope visoki, široki i dugi), na kojima se ova slova nalaze: I·O·M·D·E·DEO·PAER·N·COMAC·ENO·M·VR·AP·OLHVA·RIS·DEC·M·VR·SELENSIV·M·V·S·L·M; jedna u pole prelomljena ikona od granita, na desnoj strani lik andjela, a na lievoj lik djavola; dva tanjira od crvene zemlje sa slovima T·SVC; jedan žizak (kandilo) zemljen na kojem piše *fortis*: jedna bočica od sajtlika sa držkom; jedan čančić od drveta; jedna čaša od zemlje; i jedan od tuča saliveni mali bog sa jednom nogom. Žizak, flaša (boca), čančić i čaša nadjeno je čelo jednoga kostura čovječjeg, a ovaj priposlati čupić (u kom je naime zem. muzeju poslao prodane mu novce) u bregu, kojeg je voda odvalila i dole srušila; tu je bilo više takovih, no svi su polupani, a samo ovaj jedan u celosti osta«. Od g. Plavčića odkupilo je muzeal. ravnateljstvo osim novaca više predmeta od bakra i dvie zemljene posude, a dobilo je u dar isto takovih bakr. rimskih novaca u Surduku našastih od c. kr. kotarske oblasti u St. Pazuvi.

Opazivši veliku znanstvenu važnost onoga nadpisa, umolismo g. Plavčića, da nam otisak napravi i pošalje. No on, trudeći se badava da nam taj posao obavi, kako piše, sbog nepravilnosti stupa,

na kom je nadpis urezan, revno odvrati nam na opetovano zapitana mu razjasnjenja, iz kojih izlazi, da nadpis stoji ovako:

I·O·M·D·E·DEO·PAER·N
 COMAGENO·M·AVR·AP
 OLINARIS·DEC·M·WR
 SELENSIVM·V·S·L·M

Stup je u dvie pole razstavljen, 55 cm. visok, širok i debeo. Sadašnji vlasnik ovoga stupa g. Svetozar Sečanski u svom očitovanju od 10. svibnja 1879. veli o njem: »bivši nekad na gradskoj kapiji« t. j. stare gradine Surdučke, dočim učitelj Plavčić pisao nam o njem, da je nadjen »pre 4 godine u zemlji 2 stope duboko medju mnogim drugim kamenjem, koje je kamenje isti gazda (g. paroh) u svoju kuću upotrebio, kad je zidao«. Hvala dakle g. parohu najtoplija, što je ovaj uprav alem-kamen od propasti spasio.

Pita se sada najprije: koje je mjesto ondje ležalo, gdje stoji sada Surdučka gradina?

Iz *Taurunum* (Zemuna) polazile su dvie rimske ceste preko Sriema napram zapadu, jedna sriedom zemlje, druga uz obalu Dunava.

Prvu cestu, t. j. medjuzemnu, opisuju nam stari izvori ovako *Itinerarium Antonini* p. 62. *Peuting. Tabula. Geogr. Raven. p. 214.*

<i>Tauruno classis</i>	<i>Tauruno</i>	<i>Taurinum</i>
—	<i>Idiminio VIII</i>	<i>Idominio</i>
<i>Bassianis civitas XXX</i>	<i>Bassianis VIII</i>	<i>Bassianis</i>
—	—	<i>Fossis</i>
<i>Sirmi civitas XVIII</i>	<i>Sirmium XVIII</i>	<i>Sirmium.</i>

Po Antoninovu putopisu daljina od *Taurunum* do *Sirmium* bila bi od 48 rimskih milja, a po *Peuting. tabli* jedva od 35 milja; s čega se lasno uviditi može, da u tabli izostalo je pogrješkom prepisača jedno mjesto medj *Taurunum* i *Bassianis*, pošto oba putopisa označuju istu daljinu od 18 milja medj *Bassianis* i *Sirmium*. Tablu i Ravenačanina izpunjuje *Itinerarium Hierosolymitanum*. Ovaj istina nespominje *Taurunum*, no polazeć iz *Singidunum* (Biograda), označuje ovako onu istu cestu:

Finis Pannoniae et Mesiae
civitas Singiduno
mutatio Altina VIII
mutatio Noviciani XI
civitas Bassiana XII
mutatio Fossis X
civitas Sirmium VIII.

Stari izvori opisuju nam i onu drugu cestu, koja je polazila uz dunavsku obalu:

Itinerarium An- Peuting. Tabula Ptolomaeus II. cap. 14. p. 162. tonini p. 112.

A Tauruno	Tauruno	Ταύρουρον	45°	44°30'
—	Burgeis	X	—	—
Ritti in medio	Rittio	XIII Ῥίττιον	45°30'	45°
Aciminci XXXVI	Acunum VIII	Ἀκούμινκον, λεγίων	45°	45°20'

Uzmemo li za stalno, kao što mal ne svi dosadašnji spisatelji misle, da je Acimincum (*Ammian. XIX. 11. 8. Raven. Cuminion*) ležao u Slankamenu, Antoninov putopis u mnogom nebi se slagao sa Peuting. tablom na ovoj prugi. I negledeć na razliku milja u označenju daljine od *Taurunum* do *Acimincum*, putopis spominje samo jedno mjesto medju ovimi, naime *Ritti*, i veli, da je ležao na pol puta, *in medio*, dočim tabla broji dva mjesta, *Burgeis* i *Rittio*, te ovo drugo stavlja Slankamenu veoma na blizu. Za vjerodostojnost table a proti Anton. putopisu vojuje i *Notitia dignitatum* (ed. Böcking p. 91*), koja isto onako kao tabla označuje postupno ota mjesta:

Equites Sagittarii Aciminci
Equites Dalmatae Ricti
Equites Dalmatae Burgenas
Equites Promoti Tauruno.

Dva su dakle mjesta ležala medju Zemunom i Slankamenom u rimsko doba, *Burgeis* (po *Geogr. Raven. p. 216 Burgenis*) i *Rittium*.

Dr. Kenner u svojoj znamenitoj razpravi „*Noricum und Pannonia*“ (*Alterth. Ver. XI. p. 116*) piše: »zwischen Szlankamen und Semlin bietet ferner nur die Mündung des Boikabaches bei Alt-Banovce das Motiv zur Anlage eines festen Punktes dar, umsomehr als sie genau in der Mitte zwischen ihnen liegt. Auch das von Ptolemaeos angegebene Merkmal, das Rittium an der ersten Einbiegung der Donau oberhalb der Savemündung liege, passt genau auf jene Stelle«. Gosp. Kenner niti ne spominje *Burgeis*, mećuć samo *Rittium* medj Zemunom i Slankamenom; dočim se tim drži putopisa, ndrži se ovoga pogledom na njegov izraz *in medio*. A i njegovo umovanje glede *Rittium* nije točno. Banovci su mnogo bližji Zemunu nego Slankamenu; a pošto su u Surduku još širom vidljivi ostanci starodavne dosta postrane utvrde, pošto i tom točkom sudara točno Ptolemaeiov izraz *inflexio* (Dunava) *prope Rittium*,

pošto se ondje svagdano i nehotice otkrivaju svakojaki stari spomenici, pošto i daljine odmjerene Peuting. tablom podpuno sudaraju našim mnijenjem (putopis nebilježi jih naposeb), mi držimo kao nedvojbeno, da u Banovcih ima se tražiti i staviti *Burgeis*, a u Surduku *Rittium*. A da je i *Burgeis* važilo na onoj granici vidi se iz iste *Notitia*, koja još kaže o njem: *Cuneus equitum Constantianorum Burgenas — Praefectus Legionis Quintae Joviae Burgenas*. Prednji zemljopisci bud naši bud strani, kao na pr. Mannert, Alting, Böcking, Muchar, Katančić i t d., jako su stradali u opredjeljivanju položaja ovih mjesta, *Rittium* i *Burgeis*; dočim jih naš Kukuljević sasvim točno ponamiestio (Rad XXIII. 115).

I·O·M· sa naslovom D(olichenus) dolazi u nadpisih našastih u Slankamenu (*Acimincum. Momm. III br. 3252, 3253*) i u Mitrovici (*l. c. 3253*). *Doliche*, veli Forcel., *oppidum fuit Commagenes, unde Jupiter O. M. Dolichenus*; ovdje pako još s drugim pridjevkom *Comagenus*, kakovim ga označuju dva nadpisa našasta u Zlatnoj (*Ampelum. Zalatna. Klein Schlatten. Goldenmarkt*) kod Mommsena br. 1301. a. i 1301. b.:

I O M	I O M D E T
C O M M A	D E O C O M
G E N O R V M	M A C E N O
E A N O M A	A V R E L
R I N V S M A	M A R I N V S
R I A N · B A S	e t A D D E
S A C E R D O S I	B A R · S E M E
O M O P R O S S	I · E T O C E A
S V O R V M Q O	N V S S O
M N I V M V O T	C R A T I S S A
	C E R D O T E S
	V · L · P

Jupiter dakle pozvan od grada *Doliche*, *Dolichenus*; a od države *Commagenes*, *Commagenus*. U našem nadpisu činilo bi se, da ovaj pridjevak napisan je sa jedno *m*; a tako *Notitia p. 99** nazivlje jedan grad u gornjoj Panoniji (*Pannonia Prima*): *Equites Promoti Comagenis (oppidum Norici prope Tuln)*, te ga bilježi ondje *Itinerarium Antonini* i *Peuting. Tabula*.

U ovom našem nadpisu spominje se napokon *M. Aurelius Apollinaris* kao *Decurio Municipii Murselensium*.

Dva se mjesta ovim imenom navadaju u starih spisih kao nalazeća se u Panoniji.

Itinerarium Antonini p. 123 ima: —

A Sabaria ¹	Bregetione	mpm	CII
Bassiana ²	»		XVIII
Mursella ³	»		XXXIII
Arrabona ⁴	»		XX
Bregetione ⁵	»		XXX

Ova *Mursella* osim u ovom putopisu nije nigdje druge namentuta, kao što ni *Bassiana* ovdje navedena. Ptolomaeus p. 161 ima Μουρσελλα, a to bilo bi po Mommsenu (*C. J. L. III. p. 536*) *corrupte* mjesto Μουρσελλα. Teško da je mogla nastati tolika razlika, tim veće pošto malo kasnije u samom Ptolemaeu dolazi nam ista rieč u pravom obliku. Isti Mommsen donosi u br. 4267 nadpis našast *in silva Lowasz-Patoniensi*, gdje je po njem stajala ova *Mursella*, i u kom se navodi *Cl. Gallonius scriba MVRSEL(lae)*, te misli, da se na ovo mjesto odnosi, kao što i sljedeći nadpis br. 4490 našast u Petronellu (*Carnuntum*):

M V L · C A N D I D I A
 N ° E Q · R · N · X I I I
 E I V L I A E · M A C R
 A E · N N · X I I I · G · I · R Φ
 C V L V S · D E C · M
 M V R S · N E P ° T I E
 / / / / / / / / / /

Po nas veoma je dvojbeno točnost navoda Anton. putopisa, pošto je sve ondje poremećeno, kao i Kenner priznaje; a Ptolemaeovo svjedočanstvo je sasvim nedostavno; dočim s druge strane nadpisi gori pomenuti mogli bi se svrnuti i na *Mursella*, koja je ležala blizu Osieka, i od one daleko bolje poznata.

Sam Ptolemaeus, kako smo rekli, ovu našu spominje (*str. 163*) Μουρσελλα, te *Itinerarium Hierosolymitanum p. 267 mutatio Mersella* deset milja od Murse k zapadu; gdje ju stavlja i *Peuting. Tabula* i *Geogr. Raven.* (*str. 215*) pod imenom *Mursa minor* (Petrievci). Slavonska *Mursella* imala bi biti dakle rimski *Municipium*, napomenut u našem i u Petronelskom⁶ nadpisu. S. L.

¹ Stein am Anger. — ² Mannert i Renner: Sarvar; — Lapie: Ivany-Egerszeg; — Reichard: Also Palty. — ³ Mannert i Reichard: Marczalto; — Renner i Kenner: prope Gyarmath; — Lapie: Egyed; — Mommsen: prope Lowasz-Patona. — ⁴ Muchar: Körment; — Mannert, Renner i Lapie: Raab. — ⁵ Szöny. — ⁶ Ovaj nadpis nemože spadati na *Mursa maior* (Osiek), pošto je ova bila *colonia*, a ne *municipium*.

Glagolski nadpisi.¹

(Nastavak.)

III. Nadpis senjski iz godine 1330. (V. tab. III.)

Kamen po prilici metar dug i razmjerno širok. Priloženi snimak načinjen je na temelju dvaju vrlo točnih odtisaka, koje sam dobio od prof. Ivana Radetića. *Nadpis dolazi iz god. 1330.*, nipošto iz god. 1303., kao što Kukuljević opredieli; glagolsko č, t. djerv sasvime jasno se vidi. Inače je Kukuljević nadpis točno pročitao; vidi tekst u Povjestnih Spomenicah str. 1. Ovaj prvi točno datirani glagolski original hrvatski je dokazom, da se je prava ugoljasta glagolica razvila istom tečajem 14. vieka. U njem samom imade još nekijh ma i neznatnih tragova starijemu oblomu tipu. Karakter pisma je još doniekle slobodan, manje ukočen, manje pravokutan, vrhunci slova nestapljaju se još u onu reć bi neprekinutu crtju, kako biva kod prave hrvatske glagolice 14–15. vieka; *t* imade još prilično nizke noge, *d* je mjestimice malo ne sasvime oblo, zadnja čest slova *u* je takodjer obla i t. d. Slovo *ž* sasvime je osebujno: imade samo jedan rožić, kao što *ž* tako zvanoga prvoga pražkoga fragmenta. Zadnje slovo trećega redka je *a* dosad nepoznate forme:

forme:

Slično se *a* nalazi na kasnijih kršćanskih nadpisih grčkih. Sravni takodjer ćirilsko *а*, koje nadje Budilović u rukopisu 11. vieka (XIII. slov Grigorija Bogoslova):

(Nastavak sledi.)

Dr. L. Geitler.

Uporaba ruda i kovova za prvih kulturnih pojava čovjeka.

(Nastavak.)

Metallurški doba. Novovjeka industrija živi o vadjenom iz zemlje uglju i do nekoliko godina nitko živ nije na to mislio, da bi ga ikad pomanjkati moglo. U zadnje vrijeme pojavilo se ipak

¹ Vidi Viestnik br. 2, str. 44.

glasova, koji su se digli proti nerazložnoj spekulaciji tim gorivom. Imenito su se u Englezkoj živo uzbunili i izdali protekturnih naredaba, buduće se je tu pokazalo, da će, nastavili se crpljenje uglja u onoj progresiji kao do sada, za koje stoljeće uglja sasna nestati.

Bojazan, da će uglja u tako kratkom roku nestati nije ipak opravdana, jer se sada zna da sjeverna Amerika, a još više centralna Azija i China, sadržavaju prostranih površina uglja, iz kojih će ljudstvo na tisućlieća crpsti za mnogovrstnu uporabu dragocieno gorivo.

Nu i ta tisućlieća će minuti a čovjek će se naći u položaju, da o tom razmišlja kako da si drugim načinom umjetnih izvora topline priredi. Već bi u napried rekli, da bi elektromagnetizam mogao biti takovim izvorom ili pako razlučenje elemenata vode jakim električkom strujom, uslied česa bi se slobodni vodik i kisik umjesto goriva rabiti mogli.

Sve to rekosmo u svrhu, da po analogiji možemo prosuditi položaj čovjeka u predhistoričko doba, kad se je našao u stisci, da si nemože dovoljno samorodnih kovova naći, koje je kao oružje rabiti učio.

Uzmimo n. pr. da je čovjek u predhistoričko doba već (kao što je vjerojatno) vadio mjed iz Urala. Izprvice bilo je te kovi obilje. Malo po malo smanjila se je količina mjeda tako, da je prietila podpunom nestašicom.

Nu žda je u tom slučaju poticala čovjeka, da motri, da razmišlja, a priroda sama pomagala mu je stvoriti si odlučan zaključak.

Umovanje moglo je ovako teći na temelju analogije.

Perioda, u kojoj je čovjek poznao mjed te ga rabio za orudje, bila je jamačno veoma duga. Recimo, da je uslied rata i nemira, kao što to i dan danas biva, posudja i orudja od bakra zakopano bilo i zaboravljeno u zemlji.

Kad je nakon stoljeća druga ruka odkopala orudje, imalo je isto doduše prvobitni svoj oblik, ali nije bilo kovi; crvena tvar ju je zamienila djelomice a to je mjedov kis (Cuprit), površina pako bila je zelena, kao što je i druga njeka mjedena ruda, poznata pod imenom *malachita*.

Isto tako mogao se je čovjek osvjedočiti, da se posudje, koje se dugo nerabi, pokriva bud crvenom bud zelenom nekovnom korom, već kako je bilo prisutno vlage ili ne.

U Uralu pako ništa nije običnije nego na istoj rudi naći uz kovni mjed hrdjasto-crveni cuprit i zeleni zemljasti malachit. Pri-like dakle nije manjkalo, da se čovjek dovine zamisli, da u spomenutih zemljastih rudah ima takodjer mjeda, koj je samo pretvoren na analogan način kao što je mjedeni nož, kada ga hrdja pod uplivom zraka ili vlage obuhvati.

Vjerojatno je dakle, da je čovjek dugo prije, nego mu je pošlo za rukom iz mjedenih ruda kov dobivati, razmišljao o tom i pokuse činio, kako bi iz mjedene hrdje sam mjed vadio.

U tom ga je mogao pomoći puki slučaj. Poznato je, da je čovjek već za kamene dobe pravio lonce i pekao ih. U neolithičko doba lonci nesamo da su prilično ukusno upodobljeni, već su i dobro i jednomjerno pečeni, što je nepobitnim svjedočanstvom, da ih je čovjek pekao u pećih. U paleolithičko doba nije bilo još pećih, i zaoto je posudje nejednako pečeno.

Uzmimo, da je ta lončarska peć bila ukopana u zemlju i obložena kamenjem, to kamenje pako da je bilo djelomice Cuprit i Malachit, tad se je moglo dogoditi, da se je bakrokis u doticaju sa ugljenom reducirao, te se bakar slio u pepel. Da se iz Cuprita ili Malachita dobije u doticaju s ugljem mjed treba topline preko 1150°, što predpostavlja velike peći i silnu jaru, koja se inače samo pomoću mjehova polučiti može.

Čovjek mogao je doći slučajno do umjetnosti redukcije kovova takodjer na *olovu* i na *kositru*. Pače po mom uvjerenju jesu to one dvie kovi, na kojih je čovjek najprvo upoznao pojav redukcije. Tek kad mu je taj pojav jasan bio, kušao je on sliedeć analogiju, reducirati mjedenu hrdju, pa ako to nije išlo kod običnih temperatura peći, upotriebio je on sva sredstva pojačanja topline dakle i same mjehe. Uzmimo da je već prošlo mnogo vremena, što je čovjek rabio i cieniti učio svojstva kovova. Uporaba postajala je sve obćenitija a kov redja. Za vadjenje samorodna mjeda moralo se je u kašnje vrieme i prekapanja zemlje preuzeti. Tom prigodom nalazio je čovjek rudâ kovnoga sjaja, u prvom redu olovicu (galenit). Ruda je to veoma živahna kovna sjaja, sivkaste boje, nu veoma krhka.

Čovjek je morao već znati kovati bakro, kad je olovica njegovu pozornost na se obratila.

Kušao ju je kovati, nu ona se je razpršila pod mlatom; bacio ju je u vatru, i nu to nakon nekoliko sati prženja nadje on u pepelu kov veoma težku, taljivu i veoma podatnu i kovku.

Korist toga obreta bila je posve teoretičke naravi, čovjek ho se je uvjerio, da ako se s jedne strane kov vremenom u hrdju pretvoriti može, ima obratno i takovih slučajeva, gdje se iz hrdje ili iz rude, koja nije podatna, može kov izvaditi.

Kositar mogao se je takodjer samo pukim slučajem obresti. Da u *Kassiteritu* ima kovi nije čovjek na nikoji način slutiti mogao kao što smo to za mjed prepostavili. Pripovjeda se, da je staklo od Feničkih pastira posve slučajno obretno, kad su ovi na obali morskoj naložili veliku vatru.

U izgaru bje iza toga našasto prozirna stakla, što je potaklo na dalnje pokuse. Iz te pripovjedke, kojoj bezdvojbena jezgra istine služi temeljem, učimo se koliko slučaj vrijedi u kulturnoj poviesti narodâ. Najveći izumi su često posljedica čudnovatih konjunktura. Obala morska i zbilja je kao stvorena za obret stakla. Pljusak morskih valova luči lahki bjelutkov pjesak od mnogih mu drugih specifično težih primjesina, te ga gomila duž obale ostavljajuć mu nješto vapnenca i natapajuć ga solju. Pogodba, da se staklo obrete jest u tom slučaju samo ta, da se na tako zgodnom mjestu velika vatra naloži. Drvo je svojim pepelom još nadodalo alkalije, koje čine, da kremenâ kiselina lahko taljivom postaje (*Fuchsovo staklo*).

Na posve analogan način mogao se je i *kositar* obresti, dakle posve slučajno, jer čovjeka ništa poučavalo nije, da u smedjoj, težkoj, kamenu naličnoj rudi (u mineralogiji pod imenom *Kassiterit* poznatoj) nazrieva spoju kovine.

Kassiterita ima u *Corwall-u*, u *Saksonskoj*, *Ceskoj*, na poluotoku *Malaki*, u *Chini*, te dolazi obično skupa sa ledčastim stijenjem u granitu gneissu, u tinjavom škrlju i t. d.

Potoci, koji probijaju to ledčasto stienje raznašaju taj materijal u nizine. Nu buduć je spec. težina *kositrovca* preko dva put veća od spec. težine ostalih običnih silikata (6.5—7.1) to se *kositar* sabire na udubinah, iz kojih ga i danas vade i za talenje *kositra* rabe.

Trebalo je dakle u ovom konkretnom slučaju, da čovjek slučajno baš na takovom mjestu posred *kasiterita* svoju peć izkopa za pečenje lonaca, te da tu naloži oganj dosta jak da obkoljujuće predmete do bjelila razgrije. Uz prisutnost uglja morao se je *kasiterit* reducirati u *kositar*, koj se je kašnje našao u pepelu.

Fizikalna svojstva *kositra* takove su naravi, da je ta kov morala biti puno više cijenjena nego olovo. Tako je *kositar* znatno

t tvrdji, tali se kod razmjerno niže temperature (+ 228°), ima veoma liepu bielu boju, koja se na zraku negubi brzo. Od kositra su u starih vremenih lievali razne posude i orudje, a pravili i nakite. U našem narodu živi sveudilj tradicionalno umjetno lievanje kositra za urešenje palicâ, glasbenih strojeva i t. d.

Iz davne predhistoričke dobe prelazi poznavanje kositra u historičku dobu.

Herodot, koj je živio oko 450 god. pr. I. spominje otoke *Kassiteride*, odakle se je kositar uvažao. Feničani plovili su od iztočnih obala sredozemnoga mora kroz Gadsko tiesno, pokraj Herkulovih stupova (tiesno Gibraltarsko i Gibraltar sam) do Cornubije (Cornwall — od cornu rog), gdje su im stanovnici na pomno pokrivenih čunovih do brodova dovažali kositar.

Feničane nasliedili su Massiljani (Marsilejci). Rimljani su išli dugo tragom Feničana, nemogahu ipak, uvijek zavaravani, naći pravi majdan kositra.

Kašnje udario je kositar kopnenim putem u južnu Galliju. Po Diodoru Siculskom vadili su Briti kositar iz neke vrsti stiene, dovozili kov na kolih za osjeke do susjednih malih otoka. Odtale, te napose od otoka Jeta (Wight), odvažan je bio kositar u susjednu Galliju, te je na konjih bio za 30 dana odpravljen do Eridanovih vriela (Narbonna), gdje je bilo tržište.

Tim smo već dospjeli u historičko pače sidirurgično doba.

Važnost kositra i kositrovih ruda poskočila je od onoga časa, kad se je odkrilo, da bakar i kositar daju slitinu, koja ima puno znamenitija svojstva i od mjedi i od kositra, a to je bronza.

Uzmimo, da je kojem kovaču predhistoričkih vremena palo na um, da ide taliti kositar, kojega je svojstva prilično poznavao, u mjedenoj posudi. Ako je mjedena posuda bila čista, dogodilo se je, što će se dogoditi ako u zlatnoj posudi živu držimo ili u platinovoj olovo talimo, da mjedena posuda na jednom se prošuplja i sve iz nje izcuri. Kov, koja je izcurila, nije više biela, ona je primila žutu boju, puno je tvrdja, prem se još donekle kovati daje. Oštricu bolje čuva od mjedi.

To je jedna varianta, kako se je mogao odkriti bronz, moglo je medjutim biti više jih, pošto je vjerojatno, da je slitina mjedi i kositra nezavisno jedno od druge na mnogih mjestih našasta.

Bronz u historiji ljudske kulture označuje veliku i slavnu periodu. U doba bronzeno spadaju najznamenitije kulturne države

staroga svijeta i to Egipatska, Babilonska, Asirska, Persijska i Indička. Svjetske države vidimo tu osnovane na bronzених sulica, kao što su danas na ocjelnih bajonetih.

Iz dalekoga orienta su Feničani već 1700 pr. I. plovili po evropskih morih trgujuć poglavito bronzеним, bakrenim i kositrenim orudjem. Kositar su dovozili, kako smo vidjeli, iz Cornubije.

Kad je čovjek znao iz kositrovice izvaditi kositar, kušao je analognim postupkom od hrdje, u kojoj je slutio mjed i ovu potonju kov vaditi. To mu je nakon pojačanja topline podpunoma pošlo za rukom i onda tek otvorili su mu se novi izvori mjeda. Imenito je onda otok Cypar dao možda najveći dio mjeda, koj se je rabio u zemljah oko sredozemnoga mora, odkale i zajednički naziv mjeda, stojeći u savezu sa porieklom istog (aes cyprium, cuprum, cuivre, kupfer).

Bronzeno orudje nalazimo razprostrto po celoj Evropi počam od tresetnica danskih preko Švicarske, gdje ga je naći u jezerskih naselbiuah, zatim kroz cielu Italiju. Naša domovina ima takodjer tragova bronzene dobe.

Bronzena doba odsieca skoro ciela tri tisućleća staroga vieka, te se može uzeti, da traje sve do ntemeljenja grada Rima (753 pr. Kr.). Homerski eposi, osobito Odysseja spominju željezo, ali bojno oružje kod trojanskih i grčkih junaka bijaše još uvijek bronz.

(Nastavak sledi.)

Dr. Pilar.

Još dvie zavjetne ruke iz bronza

O. Jahn (*Ber. d. sächs. Ges. d. Wissensch. 1855. 28*) prosudio je u kratko šestnaest zavjetnih ruku nalazećih se u raznih sbirkah njemu poznatih, a J. Becker u svom sastavku: *Die Hedderneheimer Votivhand (Ver. f. Gesch. u. Alterthumsk. Frankfurt a. M. 1861)* dodao je još jednu, a jedna je već bila od prije priobćena u *Museo Bresciano illustrato (I. 146. Tav. 41. 4)*. Gosp. H. Dilthey u časopisu *Archaeol.-epigr. Mittheil. aus Oesterreich. Jahr. II. Heft I. 1878 str. 44-65* dodaje još jednu istoga načina nalazeću se u sbirci Fr. Trau u Beču, i dvie druge ali razne vrsti, koje se čuvaju jedna u Trstu a druga kod istoga Trau u Beču. Sve su to desnice. Na dvih stoji urezan nadpis, iz koga se bielodano vidi, da su uprav

zavjetne; a to potvrđuju sve više i slike, koje se na nekojih opazuju, na pr. žena sa djetetom pri prsih; muško i žensko, u što si pružaju desnice u znak vjenčanja i t. d. Gosp. Dilthey najprije razpravlja o značenju položaja prstiju, zatim o mnogobrojnih osebinah, po kojih se odlikuju i razlučuju. Ove su poglavite: borovnica, zmija, gušterica, kornjača, žaba, pijavica. Iztiče pako simbolizam pojedine stvari, izpunjujući u tom mnogu prazninu, koju je Jahn izostavio a Becker nije popuniti znao, i izpravljajući mnogo toga, što se prije krivo shvatilo, na temelju nepobitnih činjenica i dokaza.¹

I naš zem. muzej posjeduje jednu od onakovih ruku iz bronza, našastu u Sotinu. Na njoj palac i kažiprst stoje upravno razviti; srednjak isto tako, ali spreda malko nagibljen; prstenjak i mezimac su zatvoreni. Na našoj ruci nema nijednoga predmeta, ili slike ili ma kojeg drugoga bilježja osim zmijske, koja siže repom do zapešća, gdje se jednokrat uvija, te uzlazi na kažiprst, o kom se jednoč okrenuv, glavom ga napokon promašuje. Zapešće je prazno; na njem se vidi pako popriečna rupica, s čega je jasno, da se je ruka natakala i čavličem utvrđivala, ili je o vratu ili o čem visila. Sve je napokon na njoj razmjerno izraženo, a i radnja je prilično dobra. Visoka je 0,9 $\frac{1}{2}$ metr., a teži 226 gram. V. tab. IV. br. 2. (Sv. Mittheil. I. c. Tab. IV.).

Ovih dana pako dobio je isti naš zem. muzej od veledušnoga svog dobrotvora c. kr. glavnoga zapovjedništva u Zagrebu, kao krajiške državne upravne oblasti, na ocjenu i pohranu još jednu krasnu, veoma važnu i osobito zanimivu zavjetnu ruku, koju mu je podnilo sl. c. kr. ravnateljstvo vel. gimnazije u Vinkovcih, gdje je i našasta. Na njoj prsti stoje upravno razviti (Sr. Mittheil. I. c. Tab. III. 3—4), samo srednjak i prstenjak sdruženi, a jedina znamenja su: prsten sa kameom na kažiprstu i zmija o zapešću obavita, samo djelomice po istom zapešću uzlazeć. Rupice nema, doli jažica oko zapešća, koje je puno. Vis. 0,8 $\frac{1}{2}$, a teži 193,0 gram. V. Tab. V. br. 2. S. L.

¹ Nije treba, da dalje o toj Dilthey-oj razpravi kažemo, pošto ju gosp. Meixner u svom prilogu tumačenju našega dragulja mal ne sasvim izcripio.

Prilog tumačenju „dragulja“

(Nastavak i konac.)

Što se tiče predmeta, koji se u ime amuleta nošahu, to je priznana istina, koje će jedva tko htjeti ili moći tajiti, da se tu *phallus* (ὁ φαλλός) u prvom redu ima spomenuti¹. *Phallus* je doduše malo ne kod svih naroda staroga vieka symbol plodnosti, nu jedva da je on baš s toga ili u tom svom svojstvu uporabljiv bio kano amulet. Da je tomu druga misao bila povodom, vrlo je vjerojatno zato, što se *phallus* u veoma mnogo amuleta neprikazuje kao *ithyphallus*, nego u običnom, nepodraženom položaju². Jamačno je ideja nepristojnosti i grdobe ili obsceniteta phallom predstavljena³ prvobitnim uzrokom, zašto su ga smatrali tako krepkim amuletom⁴, jer čim se oku ukaže što ružna ili nepristojna, ono se nehotice odvрати, a time je postignuta svrha amuleta, koji ima štititi od nahudna pogleda. Dakako taj prvobitni razlog izčeznuo je, kao što to i inače često biva, s vremenom i tu tako, da su smatrali *phallus* sam onim moćnim sredstvom, koje može štititi proti čarauju; to proizlazi odtuda, što su ga u Rimljana djeca vrlo često nosila zatvorena u t. z. *bulli*. Da je takova ideja bila prvobitnim povodom phallijskim amuletom, podkrepljuje se, mislim, i time, što se druga vrst amuleta osniva na sličnoj ideji. Ima ih naime mnogo, koji smjeraju na to, da time, što prikazuju nješto strašna, odvrate od sebe nahudno oko. Amo spadaju mnogobrojni amuleti, koji prikazuju Gorgoninu glavu ili glavu koje divlje ljute zvieri, koje se ljudi osobito boje, kao n. pr. lava, vuka, bika, zmije i dr. Slična je misao temeljem onih amuleta, koji prikazujuć nješto smiešna (n.

¹ Sr. *Böttiger*, kl. Schriften III., str. 406 sl.

² Sr. *O. Jahn*, op. cit. st. 73, op. 173 i 174.

³ Varro de ling. lat. VI, 5 *turpicula res* (očevidno *phallus*) *in collo suspenditur, ne quid obsit*; Schol. Porphyr. ad Hor. epod. 8, 18 *haec membri difformitas*.

⁴ Tu je misao već izrekao *K. O. Müller* Handbuch d. Archaeologie der Kunst, 2. izd. Breslau 1835 p. 702: „Die gefürchtete *invidia* wird nach dem Glauben des Alterthums um so sicherer abgewehrt, je widriger, ja eckelhafter der Anblick ist, welchen man sich vorbehält; und die zahllosen phallischen Bronze hatten, wenn auch ursprünglich Symbole der lebensschaffenden Natur, später doch nur diesen Sinn u. Zweck“.

pr. kakovu karikaturu) nastoje smesti ili zabuniti te tako od sebe odvratiti nahudno oko. Sr. *O. Jahn*, op. cit. p. 57 sl. i *I. Marquardt*, op. cit. IV, p. 130.

Bilo u ostalom phallusu kano amuletu koji mu drago povod, to je stvar nedvojbena, da nijednomu narodu staroga vieka taj amulet nije tako mnogo rabio kao Rimljanom. Nose ga u njih djeca ili naprosto oko vrata ili u bulli ili na ruci, nose ga takodjer mnogi odrasli ljudi. Prsteni, kopče, dapače i posude, svjetiljke i druge sprave ne riedko su providjene phallom. Ima ih od bakra, od srebra ili drugih dragocienih kovova, od jantara, koralja, drva, stakla, kosti i t. d. Neima skoro nijedne iole znatnije sbirke, u kojoj nebi bilo rimskih phalla¹. Da je *phallus* kod Rimljana bio upravo amulet $\kappa\alpha\tau' \ \epsilon\tilde{\xi}\sigma\gamma\acute{\iota}$, proizlazi posve evidentno odtuda, što im je *fascinum* (kao sredstvo proti občaranju) i *membrum virile* često baš identično. Sr. Hor. epod. 8, 18 i Schol. Porph. ad h. l. „*fascinum pro virili parte posuit, quoniam praefascinandis rebus haec membri difformitas apponi solet.* Auct. Priap. 22, 3; Petron. 92; Arnob. 7, p. 239; Ang. C. D. VI, 9; VII. 24; Tert. apol. 25².

Od privjesaka našega dragulja jedan je, kao što je l. c. st. 6. dobro iztaknuto, nedvojbeno *phallus*, buduć ima na sebi posve jasno izražen onaj kriterij, što ga je K. F. Hermann, *de terminis* p. 32 glavnim označio, da se od drugih phallom nalikih predmeta, od t. z. phalloïdâ razlikovati može, „*nullus phallus sine testiculis*“. Naš je phallus od kosti (što je u ostalom dosta riedko, te je i s te strane naš »dragulj« važan i spada medju riedkosti). Kostni phallus navadja se uz više drugih privjesaka na jednoj ovratnici (Halsband) nadjenoj u Capui. Sr. Bull. 1829 p. 88.

Phallus na našem je dragulju posve naturalistički izradjen te s toga, mnijem, nebi bilo shodno uvrstiti ga medju »prehistoričke«, koji su ne samo veoma primitivno izradjeni, nego obično tako neizrazito, da se teško razpoznati mogu kao phalli. Sr. Mittheilungen des histor. Vereins für Steiermark X. Heft 1861, III. Taf. 3, 6. Još odlučnije pako protive se takovu shvaćanju one dvie *phallijske ruke*, koje na našem dragulju vise pokraj phalla. *Echtermayer*, über die

¹ *O. Jahn*, op. cit. str. 70 sl. op. 161 – 190 navadja svemu tomu obilne primjere.

² Sr. *Böttiger*, kl. Schriften III, str. 406 i *O. Jahn*, arch. Beiträge str. 72, 73 i 148.

Natur und symbolische Bedeutung der Finger bei den Griechen u. Römern (Halle 1835). izveo je prvi obširno važnost prsti u symbolici najpače kod Grkâ i Rimljana. Neima skoro nijednoga izmedju mnogobrojnih kreta (*gestus*), što jih ruka raznim položajem prsti činiti može, koji nebi, kao što u starom vieku, tako još i dan danas kod raznih naroda imao svoje posebno symbolično značenje. Izmedju tih raznih kreta osobito se dva iztiču u grčko-rimskom praznovjerju kao prophylaktična, na ime zatvorena ruka ili pest, zatim palac porinut medju srednji prst i kažiprst, kret, za koji arkeologom obćenito rabi talijanski izraz „*la fica*“. U najnovije vrieme uzeše dokazivati *Helbig* u *Annali dell' Instituto arch.* 1876 p. 197 sl. na temelju veoma bogata materijala i *Dilthey*, *arch.-epigraph. Mittheilungen aus Oesterreich* (Wien 1878) II, 1, str. 60 sl. na temelju Leemannova djela *Monum. Egypt. du mus. d' ant. à Leyde* I. svez., da su ti symbolički amuleti poput mnogih drugih po svoj prilici od semitskih naroda u južnu Evropu importirani, najpače, da je upliv aegypatski vrlo vjerojatan, nu da su se s vremenom ne samo modificirali, nego da im se i symbolično znamenovanje prilagodilo praznovjerju domaćemu, s raznim kreti ruke od prije već spojenu¹. *Dilthey*, pristajući uz *Böttigera*, *kl. Schriften* I, 80 sl., i *Welckera*, *kl. Schriften* III, 191, 12, tumači p. 63. op. 40 symbolično znamenovanje pesti i *fice* u Grkâ i Rimljanâ ovimi riečmi: »Bei dem Glauben an die fascinirende Kraft der verschiedenartig geschlossenen Hand, auch der *fica*, walten offenbar die gleichen Vorstellungen vom *Zauber des Bindens*«. Glede pesti držim ovo tumačenje opravdanim, nu ne tako glede *fice*. Punim pravom, čini mi se, usvojio je *O. Jahn*, op. cit. str. 80 mnjenje po *Echtermayeru* str. 32 obrazloženo, da se *fica* ima smatrati symbolom sjedinjenja mužkoga uda sa ženskim, dakle potenciranim obscenitetom te prama tomu i potenciranom obranom proti čaranju; ne bez razloga upozorio je takodjer na to, da se taj kret prsti još i dan danas po Italiji,

¹ Sr. *Dilthey*, op. cit. p. 60: „Von noch höherem Interesse sind die in Leemanns Werke Band I, Taf. 46 Nr. 1193, 1195—1198 vereinigten (aegyptischen) Amulette: es sind lauter Hände rechte wie linke, geöffnete und geschlossene, die letzteren wieder theils zur Faust theils zur *fica* zusammengelegt; alle erweist ihre Kleinheit wie die Durchlöcherung als *περιόμματα*“, id. p. 62: „Fremde Symbolzeichen wurden wie Buchstabenzeichen übernommen, ihre Werthe oftmals umgewandelt, indem die Auffassung bestimmt wurde durch einheimische Formen und Bilder verwandter Beschaffenheit.“

Hispaniji i Njemačkoj smatra obscenim te sredstvom proti nahudnomu pogledu i urokom.

Radi prophylaktične sile ovih kreta dolaze u grčko-rimskom praznovjernom apparatu ruke u pest ili u *ficu* stisnute vrlo često. Sr. Bianchini, *istoria universale* p. 178 sl. kod O. Jahna op. cit. str. 41 sl. i Tab. V, 1.

Na našem »dragulju« prikazuju se dva privjeska (od kosti) na jednom kraju kao pesti od ruke, ili točnije, jedan se prikazuje bez sumnje kano pest, dočim se kod drugoga *neda sasvim odlučno razabrati*, je li pest ili *fica*, barem meni se jedan činio kano *fica*, kada sam taj dragulj u originalu vidio. To je u ostalom više nuzgredna stvar. I ti kreti ruke (pest na ime i *fica*) protivili bi se shvaćanju našega dragulja kao »prehistoričkoga« predmeta; u ovih istina dolaze ruke često, ali, u koliko je meni poznato, ne u onoj spodobi. Sr. Archiv für Kunde oesterr. Geschichtsquellen Band 29 (1863) p. 235 i *Weinhold*, *Altnordisches Leben*, str. 494 sl. i id. *Mittheilungen des histor. Vereins für Steiermark*, 1861 str. 268 sl., gdje se nalazi obsežna pouka ob oblicih ruke u prehistoričko doba.

Prophylaktičnu silu amuletâ nastojahu često povećati time, da bi po dva amuleta spojili u jedan. Izmedju raznih takovih kombinacija najobičnija je u vrieme grčko-rimskoga praznovjerja ta, gdje je na jednom kraju amuleta *phallus* a na drugom *fica* ili *pest* od ruke. *Dilthey*, op. cit. str. 50 navadja glede prvih kombinacija: »Eine Auswahl von Amuletten, die aus einer Hand bestehen, die den Gestus der *fica* macht, und mit *phalli* ausgestattet sind, auch mit Gorgoneion, findet sich im Katalog der *Raccolta pornografica* des Museo nazionale n. 139—159«, i O. Jahn st. 80 op. 217 navadja tomu primjera, a glede drugih t. j. glede amuleta sastojećih od *phallusa* i pesti str. 81. op. 219 i 220 te ujedno donosi str. 81 sliku takova amuleta iz draždjanske sbirke. Sr. i *K. O. Müller*, *Handb. d. Arch. d. Kunst* str. 703.

Ona dva privjeska na našem »dragulju«, o kojih spomenusmo, da se na jednom kraju prikazuju kao pest od ruke odnosno kao *fica*, svršuju na drugom kraju *phallima*; mi dakle u njih vidimo takova dva podvostručena amuleta, kakove smo prije naveli. Ako uzmemo sve to u obzir i k tomu još onaj naturalistički izradjeni *phallus*, taj par excellence rimski amulet, to bismo već u tom imali razloga, da u našem »dragulju« tražimo predmet rimskoga prazno-

vjerja¹. — Prelazim na četvrti privjesak našega dragulja, viseći (po slici) phallu na lievoj strani. To je »četverouglasta. 22 milim. duga a 9 milim. široka tanka zlatna pločica sa pet oblutaka s oboje strane«. Što taj privjesak ima prikazati, nebih se usudio odlučno kazati, ali na jednoj od onih tablica, koje su Jahnovoj razpravi dodane, nalazi se na jednoj ovratnici osim drugih predmeta, u ime amuletâ nošenih, takodjer jedan našemu vrlo nalik privjesak. Da i taj privjesak ima biti prophylaktične naravi, može se već a priori pretpostaviti zato, što su i ona dosada opisana tri privjeska i ona tri, o kojih nam je još govoriti, takove naravi. Možda je to njeka vrst *bulle*², kako su ih u Rimljana djeca, ali ne riedko i odrasli ljudi običavali nositi — običaj, koji se je dugo održao u rimskoj državi³. Četverouglaste *bulle* spominju se u *Pauly*, Realencycl. sub v. *bulla* i *W. A. Becker*, Gallus oder röm. Scenen II, p. 65 (3. izd. ed. *W. Rein*, Leipzig 1863). Uz druge privjeske nabraja se *bulla* u *Plaut. Rud. IV, 4, 110* sl. *Bulle* bijahu obično od zlata, a u njih bijahu amuleti *praebia* ili *remedia*, *quae credebant contra invidiam valentissima*, kako *Macrob. Sat. I, 6, 9* veli. *Sr. Varro l. l. VII, 108 praebia a praebendo, quod sint remedia in collo pueris*. *Plin. h. n. XXVIII, 4, 39*. Nebi bilo nemoguće, da su u onih izdubcih našega privjeska, koji naliči na ljusku ili lupinu od graška, bila takova *remedia*, možda drobni komadići jantara⁴ ili kakove rude, što su ih smatrali krepkimi amuleti ili inače drugoga

¹ G. prof. Dr. Kršnjavi, koga sam bio umolio, da mi u bečkom c. kr. Münz- und Antikenkabinetu priskrbi njeke podatke, priobéi mi glede tih phallijskih ruku listom od 7. travnja t. g. sljedeće: „Ja mislim, da su one dvie phallijske ruke na „dragulju“ od zubi načinjene. Na to me vodi glavni oblik tih komada, koji se je slabo promienio izradbom; taj glavni oblik je oblik *izpuknutih zubi*. Zubi pako divljih zvieri, primjerice od vepra objubljen su predmet za obranu od čara“. On citira po Jahnu *Plin. h. n. XXVIII, 19, 78* i *Bull. 1843 p. 38* i *Bull. 1842 p. 89*. Opažam tom prilikom, da su nosili takodjer zube od ljudi najpače od pogubljenih zločinaca ili inače ubijenih ili postradalih. *Sr. K. F. Hermann, op. cit. §. 42, op. 18.*

² O rimskoj bulli sr. *J. Marquardt*, op. cit. p. 83, gdje je i druga strukovna literatura nabrojena.

³ *J. Marquardt*, op. cit. V, 1. p. 86 i tamo *Raoul Rochette, Troisième Mem. sur les ant. chrétiennes des Catacombes* u *Mem. de l'Institut roy. de France, Acad. des Inscript. Vol. XIII, 1838 p. 633.*

⁴ O važnosti jantara u tom pogledu sr. *Plin. h. n. XXXII, 3, 12* i *Bull. 1842, p. 37.*

predmeta prophylaktične ili sympathetične naravi¹. Možda je i *lihi broj* izdubaka (pet) ovdje pravi ἀποτρόπαιον ili προφυλακτικόν, buduće su se lihi brojevi smatrali magičkimi. Sr. Verg. Ecl. VIII, 75 *numero deus impare gaudet* i Forbiger ad h. l. Plin. h. n. XXVIII, 5 *cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus, idque in febris dierum observatione intellegitur?* Cels. III, 4. Moguće je napokon i to, da se prophylaktična moć ovoga privjeska ima tražiti samo u tvari samoj, od koje je načinjen, t. j. u zlatu samom.

I tako prelazim na drugo pitanje, na ime na razlaganje važnosti tvari samih, od kojih se sgotavljahu takovi amuleti, pa time ujedno na tumačenje ostalih još privjesaka našega »dragulja«.

U grčko-rimskom praznovjerju nebijahu samo različiti simbolički predmeti u porabi kao amuleti nego se pripisivaše takodjer mnogoj tvari samoj osobita moć proti čaru². Između kovova smatrahu *zlato* najmožnijim amuletom. Sr. Plin. h. n. XXXIII, 4, 25 *aurum . . . infantibus adplicatur ut minus noceant quae inferantur venificia*. O silnoj toj moći zlata razpravlja se u Bull. 1852 p. 151 sl. i u Jahuu op. cit. str. 43, J. Marquardt u op. cit. IV, str. 128.

Na našem dragulju ne samo da su žice, kojimi su privjesci omotani, i onaj okrug, o kojem privjesci vise, nego takodjer od privjesaka samih tri od zlata. Između ovih zaslužuje osobito onaj naše podpuno uvaženje, koji nije nego »komad zlatne rude«. Ovdje je bez ikakove dvojbe prophylaktični karakter rude same kao amuleta podpuno izražen. Što se tiče onoga privjeska s promjerom od 9 milimet., koji je »žljebastoj krugljici unutra praznoj priličan te utvrđen na okruglicu spajaćim mazom«, to nebi bilo nemoguće, da je i u njem bilo kakovo *praebium*, kako sam prije glede one zlatne pločice lupini od graška nalike nagadjao.

Preostaje još jedan privjesak na ime »raztrošeni jaspis«. I glede ovoga privjeska nemože biti dvojbe, da je prophylaktična sila rudom samom izražena. Iza zlata na ime neima rude, za koju bi držali da je tako krepke sympathetične naravi, kao upravo jaspis Sr. Alex. Trall. I, 15 p. 30 *ἵασπις δὲ . . . δακτυλίῳ ἐνδεθείς φορεῖται καὶ ἀκαλάσσει* (scil. τὰς ἐπιληψίας) i dalje *καὶ χρυσόλιθος κελῶς ποιεῖ καὶ ἵασπις*. Kao što je poraba većine drugih ruda kao amuletâ jamačno od

¹ J. Marquardt, op. cit. IV, p. 117 sl.

² Heyne, de gemmis astrologicis et magicis inter amuleta habitis. Opusc. academ. VI, p. 256 sl.

iztočnih naroda prešla Grkom i Rimljanom, tako valjda i jaspis, o kojem Plin. h. n. XXXVII, 9, §. 118 naročito veli „*Totus oriens pro amuleto gestare eas traditur*“. Galen de simpl. med. fac. IV, 2, 19 p. 123; Marcell. Empir. 20, p. 115b. Sr. J. Marquardt, op. cit. IV, 121 sl.

Po mnienju g. Dra. Kršnjavoga ta krugljica nije *jaspis*, nego *koralj*. Ostavljam strukovnim vještakom, da prosude, u koliko je temeljito to njegovo mnienje, ali mojemu nazoru o dragulju samom nebi to ni malo smetalo, buduć i koralji dolaze često kao amuleti u grčko-rimskom praznovjerju. Sr. Plin. h. n. XXXII, 2, 11 (*curalii*) *sarculi infantiae adaligati tutelam habere creduntur* etc. Sr. O. Jahn, op. cit. p. 43 sl. i 73, koji i inače u toj razpravi takove privjeske od koralja navadja.

Toliko o pojedinih privjeskih. Ako smo se već tu mogli dovoljno osvjedočiti, da svaki pojedini u sebi nosi biljeg grčko-rimskoga praznovjerja, to će nam takovo shvaćanje biti još jasnije i počudnije, uočimo li cielu kombinaciju, celi niz tih privjesaka u jednu cjelinu složenih. Nu prije nego li predjem na razlaganje te cjeline, budi mi dozvoljeno opaziti, da primitivnost radnje još nije dovoljan kriterij, da se koj predmet označi predhistoričkim. Poznato je, da je tehnika u svih granah umjetnosti i umjetničkoga obrta prama izmaku zapadno-rimskoga carstva duboko bila spala i da se je reć bi opet vraćala u prvobitnu svoju primitivnost. Sr. *Heyne*, op. acad. VI, p. 273, *K. O. Müller*, op. cit. p. 197 i 702 i osobito *Schnaase* Geschichte der bildenden Künste III. Band. str. 69. Nadalje velevažan je u našem pitanju momenat, na koji me upozori g. prof. Dr. Kršnjavi, kojega rieči ovdje doslovce navadjam: »Ljevanje umjetnina je kasnija tehnika nego li samo pritaljivanje (Löthung). Na nizu tih amuleta ljevane su pako kopče, o kojih vise dragulji. Samo jedan komad je čekićem čakanovan. Ova je tehnika istina prastara, ali ju nalazimo takodjer kroz cielu grčku, rimsku, bizantinsku, sredoviečnu umjetnost rabljenu uvijek i svagdje, tako da ni čakanovanje jednoga komada nemože biti dokazom predhistoričnosti koje umjetnine. Pritaljivanje (Löthung) iznadjeno je u historičko doba. Sr. *K. O. Müller*, Handb. d. Arch. d. Kunst str. 40. Uzmemo li, da su sjeverni narodi u predrimsko doba, dakle bar za te narode predhistoričko, imali već razvijeno toliko tehničko znanje, da su razumjeli pritaljivanje, to se ipak neda nikako dokazati, da su znali *legirati* kovi. Koliko sam mogao razabrati iz

Hildebranda, das heidnische Zeitalter in Schweden, Jahresberichte der sinsheimer Gesellschaft, Mittheilungen des hist. Vereins für Steiermark i drugih o predhistoričkoj dobi govorećih djela, znali su u t. z. predhistoričko doba samo *kositrom* pritaljivati, ne pako legiranim zlatom i bakrom (harte Löthung) ili bakrom i olovom, što su istom Rimljani u sjeverne krajeve uveli. Kod našega pako »dragulja« pritaljena je kopčica na onom jednom privjesku *ne kositrom* nego *legaturum*, što uz sve drugo svjedoči proti predhistoričnosti istoga dragulja«.

Kako da si tumačimo ono gomilanje prophylaktičnih privjesaka na našem dragulju? Na to pitanje odgovara nam *Usener* u *Rhein. Mus.* XXVIII (1873) p. 408 sl. koji dokazuje, da se praznovjerje *poznijega vremena* baš u tom rado pokazuje, da *bojazljivim gomilanjem sredstava* nastoji polučiti što veći i sjegurniji uspjeh. Ovo mnijenje smatra i *Dilthey* op. cit. p. 40 punim pravom posve obrazloženim i opravdanim. Isto nagadja u ostalom već prije njih *O. Jahn* op. cit. str. 110: »Eine Einsicht in den Gang der historischen Entwicklung und eine bestimmte Localisirung ist nicht möglich. Indessen kann man doch erkennen, dass die wesentlichen Grundvorstellungen tief ins Alterthum zurückgehen, wengleich die *specielle Gestaltung, besonders die complicirte sehr oft den letzten Stadien des Heidenthums angehört*«¹.

A ima li takovu gomilanju prophylaktičnih sredstava, kako ga vidimo na našem »dragulju«, dovoljno primjera, pa inače analogija u praznovjerju grčko-rimskom? Tu bismo prije svega mogli navesti, da se u amuletih poznijega vremena često bogovi prikazuju s atributi posve heterogenih mnogobrojnih drugih bogova očividno u nadi, da će takova »*panthea*« svakako pomoći². Nu osim ovakova

¹ Slično i *K. F. Hermann* op. cit. §. 42, p. 270: Wenn auch einzelne Ausserungen solchen Privataberglaubens im Keine uralt sein mögen, so ist doch sein Gedeihen im Ganzen nur *der Begleiter und das Symptom des sinkenden Heidenthums*, dessen Unzulänglichkeit sich in solchen Verirrungen des religiösen Triebes immer stärker offenbarte“ i id. itd. op. 1 i §. 12. — ² *Sr. L. Stephani* u *mélanges gréco-romains tirés du bulletin hist.-phil. de l'Académie impériale des sciences de St. Pétersbourg*, Tom. I. (1850) p. 2. *Gori*, thes. gemm. n. 124 sl. *O. Jahn*, op. cit. str. 51—59 i *J. Marquardt*, op. cit. IV. p. 129 i 130: „Götter mit den Attributen aller möglichen Gottheiten geschmückt sind auch auf Amuletten häufig; denn die sogenannten *Panthea* mussten für alle Fälle hilfreichen Beistand gewähren“.

gomilanja posve heterogenih atributa kod jednoga boga u svrhu što sigurnije pomoći, uvažiti nam je u našem pitanju mnogo više to, da se skoro na svih do sada poznatih grčko-rimskih t. z. zavjetnih rukah (*manus votivae*, *Votivhände*) opaža takovo gomilanje symbola. Sr. one, koje O. Jahn, op. cit. p. 102 sl. opisuje i *K. Dillthey* u navedenoj razpravi. Takovo gomilanje prophylaktičnih predmeta vidimo takodjer kod grčko-rimskih amuleta često. Od zanimivih te vrsti primjera, što jih O. Jahn, op. cit. str. 41, 42 i 70 op. 161 navadja, i koje možemo posve shodnimi analogijami našem »dragulju« smatrati, spominjem sljedeće:

a) ovratnica (*Halsband*) nadjena skupa s drugimi predmeti u glinenoj posudi god. 1696 blizu Rima; došla kašnje u Museo Borgia (Lanzi, *Saggio* III. p. XV), a odavle u Napulj. O. Jahn donosi op. cit. Tab. V, 1 sliku Ovratnica ta nije nego niz malih privjesaka, amuleta poput onih na našem »dragulju«; medju ovimi nalaze se dvie ruke jednostavno u pest stisnute i dvie probušene krugljice kao naš jaspis.

b) u jednom grobu blizu grada *Cumae* nadjen je god. 1819. sličan niz malih amuleta, snimljen je i tumačen od *T. Semmole* u »mon. ined. racc. da una società arch.« Napulj 1820.

c) niz amuletâ za ušne pitanje veoma interesantnih nadjen u nekome grobu kod Krča (*Achih, über die Alterthümer des kimerischen Bosphorus* III, 210). Na tom nizu ima devet probušenih krugljica poput našega jaspisa, jedna zlatna grudica našoj slična i dvie ruke, koje prave *ficu*.

d) ovratnica sastojeća od samih malih amuleta (medju njimi je takodjer *phallus* od kosti) nadjena u Capui. Bull. 1829, str. 88.

Ovim se može dodati zlatna ovratnica puna takovih privjesaka, koja se čuva u Antikenkabinetu bečkom. Sr. *Arneth*, *Gold- und Silbermonumente* Taf. I, 1.

Druge takove kombinirane amulete navadja K. F. Hermann u svojoj razpravi »Der Knabe mit dem Vogel«, Göttingen 1847 i O. Jahn u razpravi »*Ficoron. Cista*« p. 9 sl. i 18.

Uvaživši sve to, što sam dosada rekao, jedva ćemo moći na ino, nego da i naš bez dvojbe veoma zanimivi »dragulj«, koji je jamačno takav složen ili sastavljen amulet, označimo predmetom grčko-rimskoga praznovjerja i to iz kasnije dobe, iz dobe propadajućega već poganstva. Po svoj prilici nosilo je taj kombinovani

amulet koje diete¹ i to na kakovu lančiću ili na vrpci oko vrata ili možda na ruci, jer kao jednostavni amuleti tako se nošahu i cieli nizovi amuleta ne samo oko vrata (što je u ostalom najobičnije), nego takodjer na ruci ili na prsih ili inače gdje na tielu. Sr. Basil. ad Gregor. Naz. kod Baste ad Greg. Corp. p. 874 »περιάρμματα κατὰ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς βράχιονας καὶ τοὺς ἀγκύνας, κλωσματικά τῶνα βεβαρμμένα καὶ σελήνια i t. d.« Sr. *Marquardt*, op. cit. IV, 119 i 128. Primjera takovim sastavljenim amuletom, koji se poput narukvica nošahu, zabilježio je O. Jahn op. cit. str. 41 i Ficoron. Cista str. 9 sl. te naročito dodaje, da baš često u Italiji dolaze.

Odkuda je prvobitno naš »dragulj«, to se naravno nemože opredjeliti, ali je po svoj prilici iz kojega rimskoga mjesta na Dunavu ili Dravi, odkuda ga je voda, razvalivši obalu, odplavila dalje, dok ga nije sretna ruka našla kod Surduka — u dobar čas po naš zemaljski muzej, koji se tako obogati vrlo zanimivim i velevažnim predmetom.

Dr. F. Maixner.¹

Kip morske boginje s jednozubnim sidrom.

Čini se, da se je u prva doba za osjeguranje brodova na moru mjesto sidra upotrebljavala grudva bud iz ma koje tvari, samo težka tako, da brod nepomično pridrži. Feničani su u tu svrhu napunjali olovom produbljeno drvo (*Diod. Sic. V. 358*); drugi su pako narodi za to rabili posude pjeskom ili stienicami natrpane (*Suidas, Ζεῦγμα*), vreće pune pržine, ili provrtane velike kamene konopcem o brodu svezane. Izraz εὐνή, koj često dolazi u Omiru (*Il. I. 436* i t. d.),

¹ Stegnut na odveć malen prostor, ovaj naš časopis nije za to, a niti biti može, da se bavi za sada znanstvenimi razpravami, navlastito takovimi, koje se mal ne sasvim naslanjaju na *loca communia* strukovnih djela i slovara obiljem čitata nakićenih. Glavna njegova zadaća, barem dok mu se krila nerazmaknu, jest ta, da što kraće poprati u bieli svijet najvažnije spomenike jurve našaste ili koje se dnevice odkrivaju na našem zemljištu, te tako da na polju znanosti izloži i ovo naše blago dosta ogromno i dragocjeno na sve veću čast naše domovine i na svebolje upoznavanje njezine prošlosti. Toga radi i u izdavanju ovoga dragulja jedva smo se dotaknuli glavnih točaka njegove važnosti. G. Meixner, mjesto se glavno oboriti na naše navode, voli se upustiti u obširno razglabanje grčko-rimskoga praznovjerja, i to u mnogom po već sada zastarjelih knjigah. Mi mu ipak ustupimo prostora, zato samo, da nam se nepredbaci nesnosnost prigovora. A pošto nam se čini, da taj njegov prigovor stoji bez temelja, gledat ćemo, da ovo, u što kraće moguće bude, i dokažemo.

predočuje ovo zadnje. Arian (*Peripl. Pont. Eux. p. 5*) pripovieda, da je vidio u hramu boginje Phase na obali Crnoga mora njekoliko kamena najstarijega načina, koji su mjesto sidra služili u naj-davnije doba grčkoga pomorstva. Stoprav kašnje počeli su se rabiti željezni krstovi u zemlju zabiti. Prvi Eschylo (*Suppl. 776*) upotreb-ljuje ime ἄγκυρα, i pridaje ga brodu sinova Aegyptusa. Po Polluxu (I. 9) ova najstarija ἄγκυρα nije imala nego samo jedan zub ili šapu, te se zato i nazivala ἐπεστέρομα. Ovakovo sidro sa jednim laktom ili zubom zovu Francezi *ancres borgne*. Gosp. E. Roschach (*Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines. II. Fasc. 267 ancora*) veli dalje, da nam neostaje danas ni grafičke slike od takovog sidra, no da se je o njem predaja sačuvala u Evropi, te da njekoji divlji narodi još i danas rabe istu vrst sidra¹. S toga valjda Guhl-Koner (sr. život Grka i Rimljana st. 292) i drugi opisatelji arkeologije niti nespominju ovakova sidra, već samo ono s dvostrukim zubom.

I tu prazninu na polju znanosti eto sada izpunjuje naš zem. muzej. Godine 1876. velezasluzni otcu samostana svete Kate D. u Kreševu u Bosni uz njekoliko drugih dragocienih predmeta poslaše po slavno poznatom rodoljubu Miju Pavlinoviću preuzv. djakovač-komu biskupu Strosmajeru i jedan bakreni kip jako pozlaćen², koj po svoj prilici predstavlja morskou boginju a Neptunovu ženu (Ἀμφι-τριτη). Gola je dakako, a vlasi joj neuredno niz ramena slaze. Lievicom prihvaća gori izpod kotača na tlu naslonjeno sidro, komu je samo jedan zub (V. Tab. V. br. 1). Poslali smo već davna svietlo-

¹ *Nous n'en avons pas de représentation graphique, mais la tradition s' en est conservée en Europe, et plusieurs peuplades sauvages emploient encore le même type.* Sidra ove vrsti opazismo i na naših brodovih, akoprem ovim naslov divljastva ni najmanje nedolikuje.

² Prikazuje se kao pozlaćen u ognju, a pozlata je snažno udarena, pošto se krasno sačuvala. Tako se i radilo u grčko i rimsko doba. Winkelmann, navodeći više kipova bakrenih a pozlaćenih, primjećuje: „Die Dauerhaftigkeit der Vergoldung an Statuen, welche viele hundert Jahre unter der Erde verschüttet gelegen, besteht in den starken Goldblättern: denn das Gold wurde bei Weitem nicht so dünn, als bei uns, geschlagen (Buch VII. Kap. 2. §. 10. p. 264). U ostalom znali su Rimljani, barem u Plinijevo doba (lib. 33 c. 3, 5, 19), izradjivati zlato tako fino i lagano u listove, da se ni danas mal ne bolje nemože (*Lucretius lib. 4. v. 730. Marcialis carm. VIII. v. 33. i t. d. Sr. Müller Hdb. p. 409. §. 307. p. 286. §. 237. p. 291. §. 240*) Po sudu Dra. Pilara kov je u našem kipu mal ne sasma čist bakar (cuprum), a jedva traga kositru.

pis ovoga kipa glasovitomu arkeologu Ern. Curtiusu u Berlinu, koj ga smatra kao *ein höchst interessantes Denkmal*, te će o njem u svom časopisu *Archäol. Zeitung* obširno razložiti. S. L.

Predhistorička Venus.

Na tab. IV. br. 1. naslikan je u izvornoj veličini bakreni kipić nešast u Konjicu u Hrcegovini od preč. O. Andrije Saravanje iz Širokog Brega, koj ga prošle godine posla našem zem. muzeju u dar po dobro poznatom našem nar. spisatelju i poslaniku Miju Pavlinoviću. Arkaizam, koj se jasno očituje na ovom kipiću, već na prvi pogled stavlja ga medju predmete predhist. dobe. Hrcegovina još nije iztražena ni iz ovoga gledišta; poznato je ipak, da je ona veoma bogata na špiljah i humkah iz one dobe, te da obiluje i na stećkih, slikami na plohozbi izobilno ukrasjenih, o kojih se naših dolmenih do sada dosta pisalo a odveć malo tumačilo i razjasnilo.

Naš kipić predstavlja žensku osobu okrugljasta lica i sasvim голу. Na desnoj mišici ruka je otrgnuta. Nema nogu do izpod koljena, ali čini se, da je tako i slievena. Ljevicom skriva srani, a vlasi kao da su na zatiljku sabrani u snop.

Još pri koncu neolitičke dobe počelo se je u istočnoj Danskoj i u južnoj Skandinaviji rezati na hridinah i kamenih, te i na posudah izobraživati čovječje likove na golo, predstavljajuće ili dovršene čine ili bogove (*Worsaae. Die Vorgesch. des Nordens*). Enrik Petersen, dajuć na svietlo u viestniku društva sjevernih arkeologa te urezane kamene, navede i dvie osobe, koje su našoj veoma slične (Sr. *Matériaux 1878 p. 413. fig. 231*). Osk. Montelius u djelu: *Sur les sculptures de rochers de la Suede* priloži mnogo drugih (*Compte Rendu, Stockholm 1874. I. 453*). Jos. de Baye odkrio je u Francezkoj tri špilje *ornées de sculptures en demi-relief*, gdje i jedna božica na golo izražena (Sr. *Compte Rendu. Bruxelles 1872. p. 401 sqq. Budapest 1876. I. 105*). U istoj Francezkoj vide se plohozbe svake vrsti i na dolmenih; isto tako i u Britaniji; u Italiji jedino kod Mentona.

U bakreno doba, netom se pronašlo lievanje metala, preduzelo se uz lievanje svakovrstnoga oružja i orudja i ono kipića predstavljajućih ondašnje bogove. Engelhardt opisa mnogo takovih, našastih na sjeveru, u razpravi: *Notice sur les statuette de l' age du bronze*

du Musée de Copenhague (Sr. *Compte Rendu. Copenhague 1869. p. 397*). Ernest Chantre u svom djelu: *Etude paléolithologique dans le bassin du Rhône; l'âge du bronze* (Paris 1875—7), sravnivajući ovdje našaste bronzene predmete sa stranima, osim drugih donosi i sliku kolica izkopanih u Klein-Gein u Stajerskoj, na kojih se vozi više osoba raznoga spola, sve pako gole, okrugljastog lica, našoj mal ne sasvim slične. Isto takovih kipića iz pečenice našlo se u jezerskih stanovah švajcarskih (Sr. *Matériaux. 1878. 218*); a g. prof. Vivonet u svojoj razpravi: *l'âge du bronze en Sardaigne* razlaže ob onih našem veoma sličnih, koji su se nedavno otkrili kod Teta u Sardiniji (l. c. 1879. 1).

Željezna pako doba obiluju sve više na kipićih. Spomenut ćemo samo, da u glasovitom bolonjskom otkriću od g. 1877. iz XI. stoljeća pr. Is. našla se je *une figure humaine phallique ou ronde-bosse d'une grossièreté primordiale* (l. c. 1877. 257); a g. Gazzadini u djelu: *la necropole de Villanova* (Bologna 1870. 32. 36.) naslika posudu tu izkopanu sa čovječjimi likovi: *toutes nues, d'une grossièreté primitive*. Grof G. Wurmbrand spominje tri kipića predhistorička našasta u Vöcklabrucku u gornjoj Austriji, veleć o jednom, da predstavlja *einen nackten Mann mit einem Kranze um das Haupt. Es erinnert diese Figur vollkommen an jene Gestalten, die auf dem Jugenburger Wagen befestigt sind, und sie kann deshalb sehr gut für celtisch gelten* (Mittheil. 1873. 110).

Pošto je dakle bezdvojbena, da su se još u predhist. doba kipići rabili navlastito u nabožne svrhe, pita se, kojemu li narodu ovaj naš pripada, i što predstavlja.

Po našem mnienju ovaj kipić nemože biti keltičkoga izvora, pošto do zemlje, gdje se je on izkopao, Kelti nedopriše. Kelti najprvo se prikazuju na balkanskom poluotoku u početku četvrtoga stoljeća pr. Is. Prvom svojom navalom prisiliše Tribale, stanujuće pri Moravi i Ibru na uzmak pram Traciji, a malo za tim oko g. 370—360. provališe u Ilirsku, udariše na Ardieje stanujuće u današnjoj Bosni, i protjeraše jih tja do Neretve. Ovim na istoku u nutrašnjoj zemlji (u staroj Srbiji) bjahu tada susjedi Autoriate, možda i ovi od Kelta protjerani u isto doba onamo iz svoga pribivališta uz Liburne. Tako Kelti zauzeše prostor današnje srbske kneževine i veći dio sjevero-istočne Bosne, odakle su kašnje provaljivali u Macedoniju i u Grčku.

Kipić naš dakle imao bi prije spadati na ilirsko pleme Ardiejsko, koje je onda i sadašnju Hrcegovinu zauzimalo.¹

Poznato je pako, da je, prije dolazka Helena u Grčku, cijeli južno-zapadni dio balkans. poluotoka napučen bio od Ilira, te da su Heleni mnogo toga od njih naučili i uzeli, navlastito u pogledu praznovjerja. Po nas ovaj kipić predstavljao bi njeku vrst tako zvane *Venus pudica* u najstarijem njezinom ilirskom smislu. Tu su boginju kašnje i Grci ponajviše голу predstavljali; dapače piše Winckelmann (*Stuttgart 1847. I. Band. V. Buch. 2. Kap. §. 3*): „*nur diese allein nebst den Grazien und den Göttinnen der Jahreszeiten, oder den Horen, unbekleidet ist*“. Visconti (*Mus. Pio-Clem. I. 17.*) dodaje Dianu. S. L.

¹ Spomenut nam je dvie razprave slavnoga Virchowa, u kojih se ovaj glasov. učenjak obširno bavi ethnologijom ilirskoga naroda, i kojima je mnogo svjetla doprinio na spoznavanje istoga naroda; naime onu, u kojoj razpravlja o prvom napučenju Evrope (*Sammlung. gemeinver. wiss. Abhandlungen 1874. Serie IX. 16.*), i drugu o kranilogiji Ilira (*Monatsbericht d. k. Preus. Akad. d. Wiss. Berlin dec. 1877*).

Razne viesti.

Numismatičko otkriće u Novih Jankovcih. — Početkom ožujka tek. god. nadničar Gjuro Ivanović, kopajući jarugu na livadi tik kućišta zadruge Domjanovićeve br. 43 na sjevero-zapadnoj strani sela Novi Jankovci u Slavoniji, naidje na zemljenu posudu u prostranosti jednoga litra punu stariuskoga srebr. novca (3650 komada, 2 kilog. 83 gr. težka). Kr. kotarski ured u Vinkovcih uslied prijave istoga Ivanovića doglasi stvar Vis. c. kr. glav. zapovjedničtvu kao drž. upr. oblasti u Zagrebu, koje blagohotno uvaživši mnijenje ravnatelja akeol. odjela zem. muzeja, činilo je doći ovamo sve novce na razvid. Našlo se je, da su svi ugarski, i da spadaju na Matijaša I. (1458—1490), Vladislava II. (1490—1516) i Ljudevita II. (1516—1526). Najmladja godina na njih jest 1520. Zem. muzej pridržao si je samo 356 kom. u težini od 170,0 gr. za muz. porabu; a Vis. c. kr. gl. zapovjedničtvo, smatrajući isti muzej kano svoje milo gojenče, blagovolilo mu je pako te izabrane novce veledušno u dar prikazati, na čem mu najtoplija hvala.

Numismatische Blätter. Wien, 20. Juni 1879 Nr. 6 pišu, da je crnogorska vlada naručila bečkoj kovnici kovanje spomenica, kojima će ukrasiti prsi onih junaka crnogorskih, koji su se osobito iztaknuli za prošloga rata s Turci. Kovina je uzeta od zarobljenih turskih topova. Osnova i kalup polaze iz vieste ruke Tautenhaynove. Spređa je kneževo poprjsje, zada pako krst s godinama 1875—8, i nadpis cirilskim pismom.

Nadpis iz srednje dobe. — U br. III. str. 90 naveli smo jedan nadpis iz Brubnja po prepisu g. Trnskoga, s primjetbom, da ga u zem. muzeju više nema. Pomoću presv. g. Iv. Kukuljevića našli smo taj kamen, a nadpis mu (od g. 1467) glasi ovako:

I86A·OBIIȚ·DŃS·FRI
DARIQVS·MYNDORF
FAR·hVIVS·MORAS
ȚARI·ELACȚVS·hIC
SVBȚVS·SĀPVLȚVS

— Mletački časopis „*Archivio Veneto*“ 1878. nastavlja izdavati u prevodu mletačku poviest od postanka Mletaka do g. 1084. od Aug. Fr. Grörrera. Po nas djelo je to malene vrijednosti; a u što se naše povjesti tiče, opetuje stare bajke više krat oprovrgnute. Na primjer na str. 138 veli po Dandulu, da za vladanja dužda Petra Barbolana nazvana Centranico „*il re Andrea d' Ungheria molestava incessantemente la Dalmazia, e costrinse anzi alcune di quelle città ad arrendersi*“ te da, akoprem je bio tada ugarskim kraljem Stjepan I., *l'asserzione di questi assalti è esatta*. Veli se dalje, da je Petar nasliedio Stjepana, *e d' allora in poi i re d' Ungheria sollevarono sempre delle protese sulla Dalmazia veneta*, pošto je Petar smatrao Dalmaciju ne kao mletačku nego kao svoje domaće dobro, buduć ju predobio njegov djed Petar II. Orseolo za se a ne u ime mlet. republike i t. d. Tadašnje hrvatsko vladanje u Dalmaciji sasvim mu nepoznato. Ovakova radnja jamačno nezaslužuje prevoda.

D o p i s i.

A. — *O izkapanjih u Muću u Dalmaciji.* — 1. Muć Gornji 29. svibnja 1879. — Velečastni gospodine i prijatelju. Uklapam utisnutu kartu nadpisa na komadu mramorne ploče, našaste baš ondje, gdje mislin, da je bio stari Sutin, Setonija (*Svetonium*). Šteta, da je ploča krnja, a nadpis ne potpun; ja bi rekao, da isti nadpis mora biti važan.

U vosku utiskao sam i mali kamenčić na istom mjestu našast.

Želim, da mi protumačite i nadpis¹ i sliku na tom kamenčiću, koj je posve zdrav². Sada na moj račun kopam staro grobište vanka našega sadašnjeg groblja. Dosada našli komade opekâ nabrazdane, jedne zdice ili bolje plitice, komad ruba široke žare, a u jednom grebu od stine munike kolobarić ili kolašce prošupljeno u sriedi i na druga četiri mjesta. ali šup-

¹ Taj ulomak nadpisa, po otisku vis. 0,14 a šir. 0,12, glasio bi ovako:

A R M C
A · P A L M A
P A N V M
E L I A
F T O L · M

² Na kamenčiću stojeće momeće lovorvjenčano; u desnici drži granicu maslinovu, lievicom pridržava liru slazeću do tla, a na leđih mu tulać. Sva tri svojstva Apollova.

ljina okrugla a ona u sriedi dvostruka veličinom. Debljina te stine jest manja od jednog centimetra. Čemu je moglo to služiti?¹ — Ako se što drugo nadje, javiti ću.

Baš kad sam ovo dopisao, našast je podstupac od munike² u pet šest komadih u svih skupa na svomu mjestu, a podstupac isti na svomu stocu. Nazad tri dana a malo razdaleko našli i drugi stolac za podstupac, ali o stupovima nema ni biljega. U jednom redu sve greb do greba, ali mrtvi nisu ukopani svi u istom pravcu. Nad ovim grebim bilo čudo mašeta izminanih i upotrebljenih za gradnju ove ceste i ograde sadašnjega groblja: dva najdaljnija od ceste a zar i najogromnija ja sam ih izminao. Jednu smo jedinu babku od tuča našli, ali je sva od rdje izidjena. Nadam se što prije prijateljskomu Vašemu odgovoru.

Vaš prijatelj M. J. Granić, povjerenik zem. muzeja.

2. Muć Gornji 9. lipnja 1879. — Našli opet podstup krnjast, a u jednom grobu drugu pločicu samom jednom šupljinom u sriedi a ne skroz okruglu nego poduljastu, debelu $1\frac{1}{2}$ c. Ova je od tvrde gladke opeke. Pa krnjast kolačić, ni tvrde ni gladke opeke, debeo $\frac{5}{6}$ c. Da nije to kakav biljeg kakva reda ili odlike vojničke? Na dva tri komada opeke ima nadpis i broj.³ Našli dva komada kamena stupa 15 c. promjera, čavala, malo babaka ali sve od rdje izgledane, dva kamena komada kornize, nožić i druge malenkosti, kao na priliku komade mramorne ploče, okruglih dugih a tankih opekanih čepova, debelih a kratkih i šestouglih ručica, grlašca žarna i t. d.

Ali sve je to ništa prama onomu što ću sada opisati.

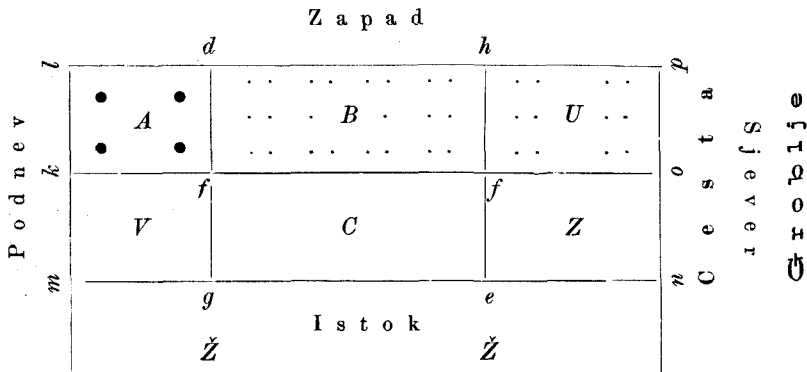
Ja sam uvijek držao i držim, da je ili u sadašnjem groblju Muća Gornjega ili blizu njega imao biti hram od nadošlih Rimljana sagradjen i posvećen svojim bogovom Kastoru i Poluci; suviše da su tu bile veličanstvene sgrade. O tomu sam se osvjedočio i uvjerio po ostancim dugih i debelih zidova u istom groblju, po gomilami razvalina izpod istog groblja preko ceste, i po onima koje se nalaze ne daleko a s onu stranu potoka, po komadima ploča iz biela mramora, mozajka i t. d. S toga sam želio, da bi ili naša Akademija ili Bečko Povjerenstvo za starine odredili koju svotu za kopanje i iztraživanje. Nastojao sam, da navedem ovo crkvinarstvo i puk na posjećenje i prodaju dubova od ceste do više crkve pak na krčenje tog prostora. Nego mi želja i nada ostale puste, te vidio, da nije kud kamo nego u se i u svoje kljuse, te kupio grudinu izpod ovog groblja preko ceste, i odlučio svu grudinu izkopati, nebi li što našao u njoj, pak napraviti od nje ili njivu ili vrtal. Od zapada bilo dosta golih živih stiena, a od istoka pusta gomila a na gomili dva ogromna mašeta, a izpod gomile greb do greba. Uz svu jesen, zimu i proljeće nisam mogao ništa započeti od nepristojna ružna vremena. Počeo minavat na 26. travnja, a na po s ibnja ozidjati i kopati grudinu. Iz nje bit ću izvadio dvista ploča, a skalje osim ono što je otišlo u ogradni zid blizu metar debeo, a dug je izvanka $36\frac{1}{2}$ m. a širok $21\frac{1}{2}$ m., bit ću je vanka izbacio za 50 kolá.

¹ Valjda je to, što italijanski arkeologi zovu sada *fusajola* služeća za razne svrhe, navlastito kad se prede, tké i t. d.

² Ovakove neobične rieči izvolite tumačiti u zaporki.

³ Molimo za otisak.

Namjerio sam dakle, kako sam se i nadao, na razvaline veličanstvene sgrade. Kako sam jurve pisao ugledam najprije temeljni stolac, a na njenu podstup, podalje drugi, a koj dan kasnije podstup razbijen i razbacan. Stolci i podstupci (stupove nismo našli) imali su biti razredjeni kao u uklopljenu nacrtu pod *A*. Zidovi sgrade, većinom jur prije izkopani, imali su biti razredjeni kao što kažu brazde *ldhp*, *kffo*, *mgen*, pak *mkl*, *gfd*, *efh* i *nop*. U dvorani na prostoru *dffh* nalazili opeke okrugle promjera 21 c. a debele 8 c. Ove su ležale na podu taracanu u svakom redu po dvie a jedna od druge daleko pol metra, a red od reda odaljen metar. Ove opeke naslagane u japnu jedna na drugoj činile toliko stupova. Koliko su stupovi morali biti visoki, nemore se doznati, jer nijedan od ovih stupova nije bio cielovit nego ostateci od razvaljenih stupova, a u najvišemu bilo do osam komadâ. Pojedini komadi bili razbacani a neki razbiveni. Zdravih komada našli preko dvista, i dao sam ih prenieti u moj vrtal. Sva je prilika da ta dvorana, duga 8 a široka 5 metara, služila za kupanje ili za triem. Stiene zida *ff* bile su kresane i prama dvorani *B* i prama onoj u *C*, ali nismo našli nego sami najdonji red nad samim temeljem. Dvorana *C* u prostoru *gffe* sva je bila taracana na mozajk od bijelih malušnih stienâ debelih $1\frac{1}{2}$ c. Toga mozajka veći dio bio je jur izkopan i oštećen; prilično zdrava našli za duljinu 5 metara a za širinu od 1 do 2 metra. Jedan od težaka kazivao, da ga on najveće razkopao, kad je nad njim činio za se rasad. Taj mozajk neću za sada još izkopati, nego ga ostavim, neka ga puk razgleda. Po razlogu, da ta sgrada imala i drugih dvorana i prostorija u *V*, *Z*, *U*; nego očevidno se vidi, da sve, što je bilo bolje, kao stupovi, velike opeke, nadstupci i bolje stiene bile su odavna razgrabljene, odnesene i upotrebljene u druge svrhe. Sva je paka prilika, da u prostoru *Ž* našlo bi se važnih komada od te razvaline; ali taj prostor jest njiva s iztoka i vanka grudine i posijana.

Izmedju opekanih stupova našli četverokutnu ciev opeknu po sve zdravu, visoku 32 c., a široku *s* jedne strane 13 c. a *s* druge 15 c. Na obe strane široke 13 c. imade ovaki otvor. Takove cievi nisam još vidio, pa našli i po koj komad od drugih.

Za ovo prvo izraživanje i kopanje puno sam potrošio, a da mi se barem dielom taj trošak naplatio svu sam izkrčenu grudinu, samo ne mozajk, nasadio krumpirom. S tim zaključivam opis ove po meni otkrivene razvaline jedne veličanstvene sgrade na Muću Gornjem.

M. J. Granić, povjerenik zem. muzeja.

B. — Iz poslanice g. B. Wellnera (Toplice u Českoj 5. srp. 1879) na g. fin. savjet. Vatr. Simića u Zagrebu vadiamo sliedeću veoma važnu i jako zanimivu obavijest:

„Šaljem vam ovdje otisak nekoga jugoslav. zlat. novca, da ga izvolite predložiti predstojniku numismatičke sбирke u tamošnjem muzeju. Ja sam kupio ovaj novac u Trstu kod nekoga mjenjača, koj ga je nabavio dan prije od nekoga austrijskoga vojnika, povrativšega se iz Bosne, skupa sa tri bizantinska novca (*Constans II, IV i Heraclius*). Otkuda potiče novac, dade se točno dokazati (*Der Ursprung ist genau nachweisbar*). Dao sam za ovaj novac 6 forint. On nije istovjetan sa novci biogradskoga odkrića; on je takodjer sasvim drugoga pečata (Stempel)“.

Wellnerov zl. srbski novac jest kneza srbskog Lazara (1371—89) a podpuno sudara u tipu i u svem s onim, koj smo mi izdali u našoj razpravi: *Na obranu pravosti staro-srbskih zlatnih novaca* (Sr. Rad jugosl. Akademije znanosti i umjetnosti XXXIV. Tab. br. 10), tom razlikom jedino, da je naš komad probušen a ovaj ne. Ovomu sasvim isti novac čuva se u sbirki Njegove Visosti prejasnoga kneza srbskoga Milana u Biogradu, a jedan isto takav nalazi se u Il. Ap. Simića iz Prizrena. Od ovoga novca imamo čist otisak na stanjolu, koj smo sravnili sa slikom Wellnerovoga, te smo se posvema uvjerali, da se ovdje neradi o jednom te istom komadu. Novac našast u Bosni potvrđuje sve bolje ono, što smo mi dokazali u gori pomenutoj razpravi, da zl. srbski novci našasti g. 1873. u staroj Srbiji blizu Kosova, pravi su.

C. — Iz dopisa g. Grgura Urlića-Ivanovića iz Risna 19. lipnja t. g.

„Šaljem ovaj nadpis, našast u vrtlu *Paprenice* kod carina Risanskih na četvorecu jednoga stupa sa oblím šiljkom. Veličina toga četvorca iznosi 7 decim. Izkopan je tek lani, i nenalazi se nigdje ubilježen. Nazad dana jedan Inglez, što stanuje u Dubrovniku, tražeći starine u ovih krajevih, činio je prokopavati zemlju u tom vrtlu, odcrpio je zemlje u dubinu 3 m. a dužinom 8 m. Prekopav prostorom do 3 metra, našao je komada razbijena posudja, urna, dvie tri korneolice i nekoliko novaca. Dva metra podzemno to zemljište pokazuje poderinu razbacanih ruševina. Tu nazad vremena našast je bili komad finog mramora (cornice). Jedan težak Risanski, što prekapa u tih sjevero-zapadnih stranah staroga Risna, prekopajući u različite navratke, sabrao je od 2 do 3 stotine rimskih novaca. Nekoliko kupio je ovaj Inglez, koj mi je rekao, da Vas pozna. Čini mi se, da nabavlja starine za Londonski ili Oxfordski muzeum. U Risnu kani opet prosliditi prekopanje načetoga zemljišta. Jedan Rišnjanim ima u kući komad ploče s nadpisom, a nedopušta, da se otisak pravi bez nagrade. Gledat ću da Vam otisak pribavim. Isti Inglez nastoji, da taj komad ploče kupi. Obširnije drugi put“.

Po poslanom nam otisku gori pomenuti nadpis glasi ovako :

D · M · S ·
C · S · L V P O
D E C · A L ·¹
C · L · M X I M
M A R I T O

Sljedeći dan posla nam isti g. Urlič otisak nadpisa na gore pomenutom komadu mramorne ploče tri prsta debele, primjećujući, da je od davna stajao skriven u kući Jefte Kajtašovića Rišjanina, a sad prodan Inglezu Evvansu u Dubrovniku. Glasio bi nadpis:

M · S ·
L I O · S A
V · A · X L ·
A D E R A

D. — Iz dopisa prečast. g. P. Milera, muz. i druž. povjerenika u Mitrovici od 12. svib. 1879.: „Po prijatelju Pavlu Burgstalleru, koj je 1. t. m. u Sisak pošao, poslao sam na muz. povjer. g. Jos. Kerausa 1 rimski mač, 1 mač poput srpa, i od bronca postavku njeku. Ti predmeti nuz lubanju nadjeni su tri metara duboko u zemlji; a poklonio jih je g. Leopold Veletovski, c. kr. mjernik. — Moj susjed, kopajuć podrum, izkopao je opeku sa nadpisom, od kog otisak u prilogu častim se priposlati“.

Po otisku nedaje se točno razabrati nadpis na opeki. Čini se, da je LICANI AVLI PEIAΛI.

Pečat dug 0,15, vis. 0,1¹/₂. Do sada ovakova nije se izkopalo. *Licaios* i *Liccaus* dolazi u nadpisu našastu u Putincih (*Bassiana*. — V. Mommsen C. I. L. III. p. 417. n. 3224), a *Liccanius* u drugom otkritom u Neudorfu u Ugarskoj (*l. c.* p. 461 n. 3665).

E. — Iz dopisa muz. i druž. povjerenika Ant. Bogetića u Bošnjacih od 2. srpnja t. g.: „Ovdje sam na Savi sa fratrima Bosanskima vele poznat, te doznajem, da na jata dolaze u Bosnu arkeolozi, kopaju, kupe i traže starodrevnosti. Zaman mi uvijek dodjemo po dovršenom djelu. Tako kad stranci što je boljeg iz Bosne pokupe, tad će valjda i Hrvatska svoga čovjeka poslati, da traži poslie kiše kabanicu“.

Darovi prikazani nar. zemalj. arkeol. muzeju tečajem godine 1878.

(Konac.)

66. G. Ante Cikoša, preparand za učione — bakr. turski novac. —
67. G. Dr. Drag. Benak, kot. sudac u Daruvaru — komad dolnje noge bakr. gorostasnoga konja sa kopitom, i tri komada od konjskoga tiela, sve izkopano ondje, kada se gradila kuća za kot. sud. — 68. G. O. Grgur Martić, čuvar države Malobračana u Bosni — Schematismus missionariae provinciae Bosnae Arg. 1877, 1 srebr. i 1 bakr. celtički novac, 3 sr. i 2 bakr. rimska, 1 bakr. bizantinski, 1 sr. bosanski, 1 bakr. dubrovački, 1 sr. mletački i

¹ *Decurio allectus* (Salonae C. I. L. III. 1914; coloniae Aquilae l. c. 3497).

2 sr. novija. — 69. G. Karl Stenzel iz Novog sela blizu Viakovaca — prednji dio kam. sjekire, 2 kam. kočke i komad črepa iz predhist. dobe, sve izkopano u nizini izsušenoga jezera Hiulka zvana prigodom gradjenja željeznice. — 70. G. Bude Budisavljević, podžupan i muz. povjerenik u Rumi — 1 sr. novac celtički, 1 sr. (Gordianus) i 47 bakr. rimskih, 5 sr. i 43 bakr. novija, jedan bakr. prsten sa crvenim kamenom, jedan bakr. pečat, bakreni okrugić i komad rimske naušnice sa crvenim okom. — 71. G. Dr. Ernest iz Rume po g. B. Budisavljeviću — komad celta iz bakrene dobe. — 72. G. Aloizij Rieck, vlastelinski šumar u Rumi — predhist. kalup. — 73. G. Fr. Jos. Fejer, brijač u Zagrebu — 4 odlomka starodavnih knjiga. — 74. G. Roman Prestini, učiteljski pripravnik iz Bakra — *Gazophylacium* Ivana Belosteneca. — 75. G. J. Vukelić, župnik i muz. povjerenik u Drežniku — otku bakrenu našastu na Gradini iznad Kozjaka (Plitvička jezera), i željezno koplje izkopano blizu Drežnika. — 76. G. Gjuro Bujher bivši profesor na gimnaziji u Osieku, sada vodnik u Rogatici, revno izvieščuje o bosanskih starinah. — 79. Prečast. g. kan. Veber kao ovršitelj oporuke Mesićeve — 3 sr. i 37 bakr. rimskih novaca; 18 sr. i 81 bakr. noviji. — 78. G. N. N. — olovnu medalju na uspomenu posvećenja barjaka 8. i 9. rujna 1872 vatrogasilaca u Zagrebu. — 79. G. N. N. u Zagrebu — dvie stare banke bečke. — 80. C. akademija znanosti u Beču — svoje spise. — 81. Akademija znanosti u Pešti — svoje spise. — 82. G. N. N. — Košutovu banku. — 83. Prečast. g. upravitelj zavoda milosrdne braće u Zagrebu — 25 tegla sa cvietom, i cvieća za presadjenje u muz. vrt. — 84. Iz ostavštine pok. Ljud. Grantsaka, pukovnika auditora — 15 raznih zlatnih novaca, 18 bakr. starogrčkih, 93 sr. i 371 bakr. rimski, 31 sr. i 80 bakr. novijih, 1 medalju sr. i 7 bakrenih. — 85. G. Antun Corić iz Vacar-Vakufa u Bosni — 5 sr. i 2 bakr. rimska novca. — 86. G. Niko Stipančić iz Vacar-Vakufa u Bosni — 5 sr. rimskih novaca. — 87. G. Franjo Svetinović iz Vacar-Vakufa u Bosni — 4 sr. rimska novca. — 88. G. Stjepo Stigančić iz Vacar-Vakufa u Bosni — 5 sr. rimskih novaca. — 89. G. Tarbuk, satnik po g. satniku Mayerhoferu iz Priedora — tursku zastavu, koja bi spuščena u Višegradskoj kuli Bihovac zvanoj u Bosni 4. listopada 1878, a mjesto nje podignut carski barjak. — 90. G. N. N. poručnik — 8 krasno nakićenih starih bosanskih pušaka i dva mača. — 91. N. N. visoko stojeći gospodin — sjajnu sbirku starodavnoga bosanskoga oružja od 25 raznih komada osobite važnosti sastavljenju. — 92. G. Slavoljub Karlović — 2 sr. i 8 bakr. turskih novaca i jedan prost drveni češalj. — 93. Tečajem godine bi imenovan od jugoslav. akademije muz. povjerenikom prečast. g. Antun Jakševac, arcidjakon i župnik u Otoku. — 94. Veledušni i prevažni dar slavnoga arkeolog. društva *Siscia* u Sisku, biti će naposeb iztahnut i ocijenjen u „Viestniku“ hrv. ark. društva u Zagrebu.

U Zagrebu 1. siečnja 1879.

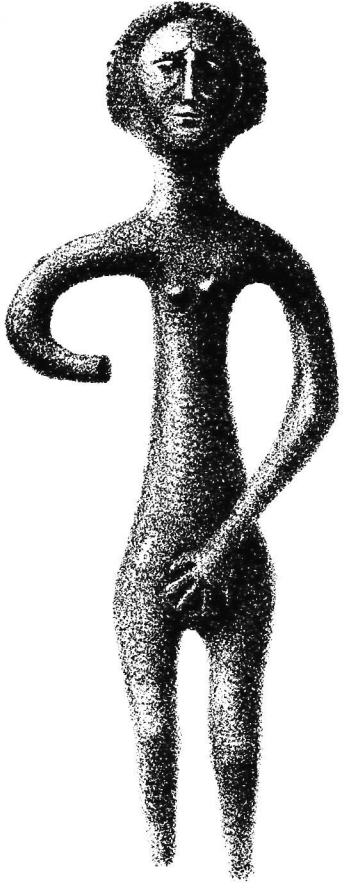
Blagodarnim darovateljem najtoplije se zahvaljuje

Ravnateljstvo zem. muzeja.

Tab. IV.

1.

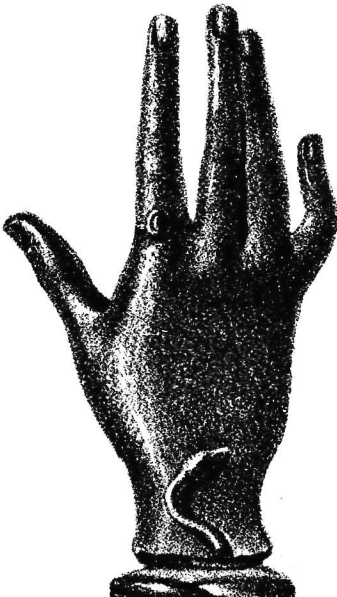
2.

Tab. V.

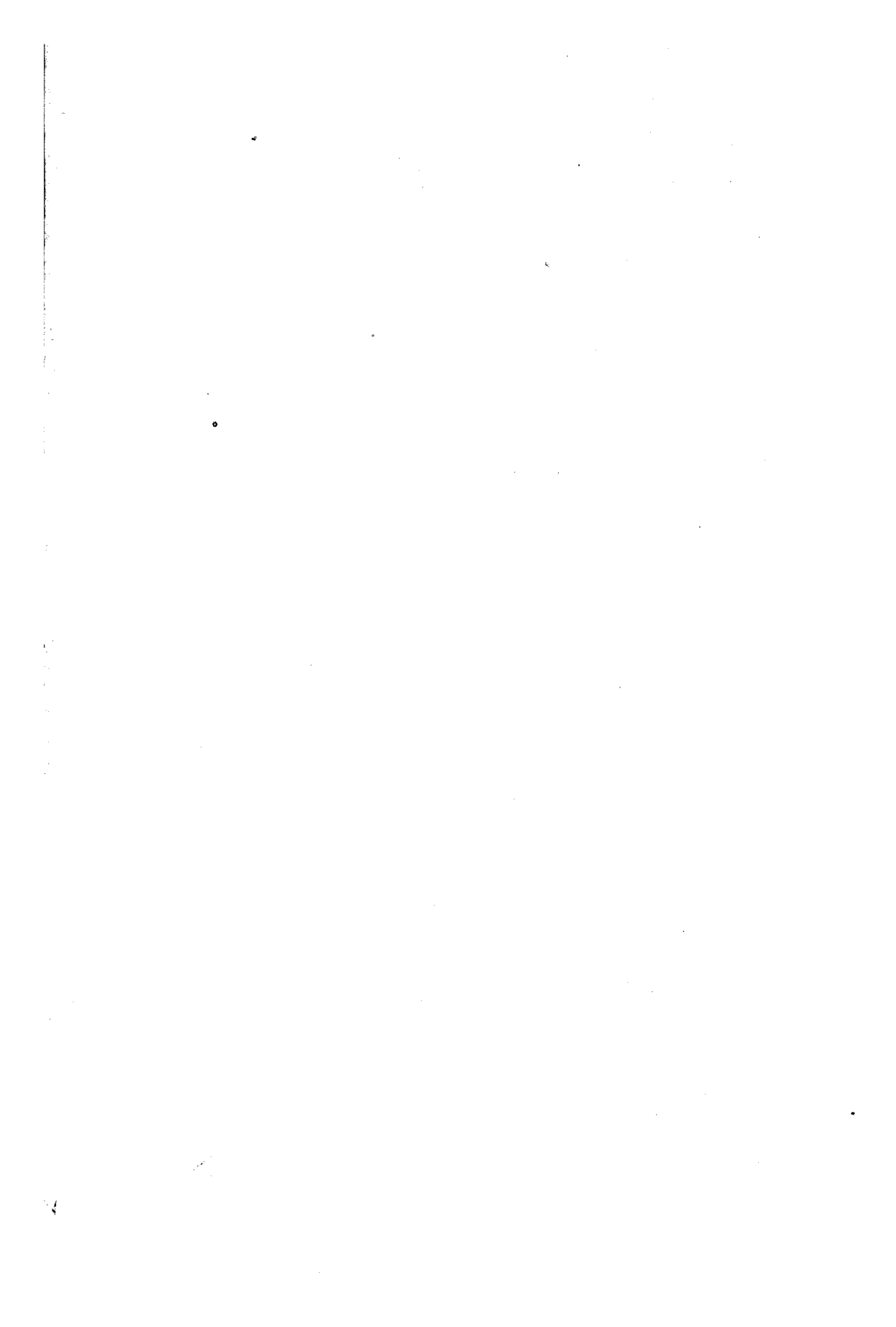

1.

2.

I m e n i k

članova hrvatskoga arkeološkoga društva.

A. Članovi utemeljitelji:

Brunšmidt Josip, cand. prof. u Beču. — Položio je 10 for. u ime prinosa od 50 for.
Depoli Jakov, pošt. predstojnik u Zemunu. — Poslao je iznova 10 for. u ime prinosa od 50 for.

B. Članovi pomagajući, koji su položili 1 for. upisnine i 2 for. prinosa za godinu 1879.:

Babić Ferdo, zač. kanonik i župnik u Ravnojgori.	Makanec Dr. Julijo, okruž. lječnik u Serajevu.
Beruta Josip, župnik i narod. zast. u Koprivnici.	Mazek Antun, gim. ravnatelj u Požegi.
Bolf Ivan, m. posjednik u Delnicah.	Meichsner pl. Drag., kr. podžupan u Delnicah.
Despinić pl. Petar, kr. sudac u Budimpešti.	Padavić Tomislav, kr. podžup. tajnik u Delnicah.
Ewans Arthur J., učenjak u Dubrovniku.	Petranović Miho, m. posjednik u Delnicah.
Fermendžin O. Eusebij, franjevac u Baji.	Polesi Antun, duh. pomoć. u Delnicah.
Fink Josip, kr. inž. pristav u Delnicah.	Popović Stjepan, obć. bilježnik u Ravnojgori.
Franić N., ravnatelj tiskarne u Odessi.	Rieger Dr. Alb., podžup. lječnik u Delnicah.
Gimnazija u Požegi.	Šestak Franjka, učiteljica u Osieku.
Hajdin Nikola, podžup. perovodja u Delnicah.	Thomé Jos., obć. načelnik u Ravnojgori.
Jurinae Ad. Eng., prof. u Varaždinu.	Troyer vitez Josip, kr. javni bilježnik u Delnicah.
Kodrić Andrija, gim. prof. i muz. ravnatelj u Osieku.	

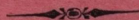
Društva, s kojima stupismo u zamjenu:

- ИМПЕРАТОРСКАЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКАЯ КОММИССИА. — *Petrograd.*
ОДЕССКОЕ ИМПЕРАТОРСКОЕ ОБЩЕСТВО ИСТОРИИ И ДРЕВНОСТЕЙ. —
Odessa.
Reale Accademia dei Lincei. — *Roma.*
Reale Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti. — *Napoli.*
Imperatorskii Kazanskii Universitet. — *Kazan.*
K. k. geologische Reichsanstalt. — *Wien.*
Allgemeine geschichtsforschende Gesellschaft der Schweiz. — *Bern.*
Historischer Verein für und von Oberbayern. — *München.*
Biblioteca civica. — *Novara.*
Museum Království Českého. — *V. Praze.*
Der historische Verein für Steiermark. — *Graz.*
Geschichtsverein in Kärnten. — *Klagenfurt.*
Museum Francisco-Carolinum. — *Linz.*

—*—

Povjerenici hrvatskoga arkeologičkoga društva.

- Bulić Franjo, c. kr. kotarski školski nadzornik u Zadru.
Gruber Dane, gimnaz. profesor u Bjelovaru.
Gutal Matija, duhov. pomoćnik u Starih Jankovcih.
Vežić Nikola, šumarski nadzornik u Dрниšu.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA II. — BR. 1.

SADRZAJ.

1. Topusko (Ad Fines), i ostanci njegove gotičke crkve. — S. L. — Str. 1—11.
Sa tri table.
2. Pisani spomenici izkopani u Sisku tečajem god. 1878. od arkeol. društva *Siscia*. — S. L. — Str. 11—12.
3. Čitluk (kod Sinja u Dalmaciji). — A. K. Matas. — Str. 12—16.
4. Uporaba ruda i kovova za prvih kulturnih pojava čovjeka. (Konac.) — Dr. Pilar. — Str. 17—19.
5. Rimski novci carski zem. muzeja u Zagrebu. (Nastavak.) — S. L. — Str. 20—21.
6. Primjetbe na „prilog tumačenju dragulja“. — S. L. — Str. 21—24.
7. Razne vesti. — Str. 25—28.
Dopisi. — Str. 28—32.

U Zagrebu 1. siječnja 1880.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Dopisi, tiskanice, poštarske doznake na predbrojku itd. upravljati će se frankirane na Uredništvo Viestnika u zem. arkeol. muzeju u Zagrebu. Rukopisi se ne vraćaju.

Članovi hrv. arkeol. društva šalju neposredno svoje prineske društvenomu blagajniku Dru. Lobmayeru u Zagrebu (Miesnička ulica br. 1).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima knjižara Lav. Hartmana u Zagrebu.

Knjige hrv. ark. društva na prodaji kod Hartmanove knjižare u Zagrebu
uz veoma obaljenu cieniu :

Arkiv. Knjiga II. Razdjel I. i II. svaki po	1 for. — nč.
„ Knjiga IV. i V. svaka po	— „ 80 „
„ Knjiga VI. do XII. svaka po	— „ 50 „
Codex Diplomaticus knjiga I. i II. svaka po	1 „ 50 „
Bibliografija hrvatska	— „ 50 „
Bibliografija della Dalmacia	1 „ — „
Supplementi alla Bibliografija della Dalmazia	— „ 25 „

Kod iste Hartmanove knjižare a u društvenoj pisarni mogu se dobiti uz
obaljenu cieniu sljedeće arkeol. radnje prof. S. Ljubića.

Opis jugoslavenskih novaca. U Zagrebu 1875. vel. 4-a sa 20 tabla, za
8 ili 12 for.

Viestnik nar. zem. muzeja u Zagrebu 1870. I. sa 2 tab. — 1 for.

„ „ „ „ „ 1875. II. sa 5 tab. — 2 „

Skrovište rimskih zl. novaca iz Zemuna. U Zagrebu 1876 sa tabl. — za 70 nč.

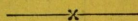
O Posavskoj Hrvatskoj, i o zl. novcih njez. kneza Srma. U Zagrebu
god. 1878. — za 1 for.

Popis predmeta predhist. u zem. muzeju. U Zagrebu 1876 sa 4 table.
— za 1 for.

O VIII. zasjedanju antropol. i arkeol. sastanka u Pešti. U Zagrebu 1877.
— za 70 novč.

Razvod Istarski. U Zagrebu 1874. — za 1 for.

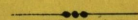
Na obranu pravosti staro-srbskih zl. novaca. U Zagrebu god. 1876. sa 1
tabl. — za 1 for.

Pomagajući članovi, koji još nisu svoj prinos od 2 for. za tekuću
godinu 1880. izplatili, umoljeni su, da to čim prije obave.

Molimo druž. povjerenike, neka revno nastoje o sakupljanju novih
članova, starih spomenika itd., i neka nas obširno i točno obavješćuju o
slučajnih arkeologičkih otkrićih i o privatnih sbirkah ili pojedinih spome-
nicih, koji se u njihovoj bližini čuvaju ili nalaze.

Pišu nam njekeji članovi, da jim brojevi Viestnika nedolaze.
Mi jih predajemo ovdje kr. pošti početkom svakoga tromjesečja točno za
sve; te molimo članove, koji nebi jih primili, neka u vrieme reklamiraju
te brojeve kod pošt. ureda u mjestu, a kad nebi jih tako dobili, onda
neka se putem iste pošte na nas obrate otvorenim pismom, a nam će biti
dužnost po mogućnosti zadovoljiti jim, i zahtievati od nadležne oblasti, da
se izgređnici potraže i ukore.

I m e n i k

pomagajućih članova u Zagrebu, koji su položili prinos od 2 for. za tek. godinu 1880. :

- Altman Josip, mjernik.
Bauer dr. Ivan, liečnik.
Bedecković Kamilo, nadinžinir.
Benković Ivan, gradski viećnik.
Bothe E. F., gradski zastupnik.
Bresztyenski A. dr., sveuč. prof.
Brusina Špiro, sveuč. prof.
Buratti grof Ivan, vel. posjednik.
Burgstaller Vjek., financ. tajnik.
Crnetić Janko, grad. oficial.
Crnovšek Ferdo, posjednik.
Cvietković M., financ. savjetnik.
Dautović M. predsjed. nut. odiela.
Egersdorfer S. inžinir.
Folnegović Franjo, mjestni sudac.
Gajdek Tomo, kanonik.
Gašparić Franjo, kanonik.
Geitler dr. L. sveuč. profesor.
Gogolja Drag., štedion. činovnik.
Golub Vjek., gimn. profesor.
Grahor Janko, arhitekt.
Gruber Stjep., brzozav. činovnik.
Guteša Ilja, trgovac.
Halper Mirko, vlad. savjetnik.
Halper Vlad. vlastelin.
Haněl dr. Jar., sveuč. prof.
Herkov R., financ. savjetnik.
Horvat Nikola, kanonik.
Hrvoić Ljud. vlad. tajnik.
Hudovski Adolf, grad. vjećnik.
Jakčin Andrija, odvjetnik.
Janušić Hinko, grad. zastupnik.
Jurković dr. pl. Nik. vlad. tajnik.
Iveković Dr. Iv. sveuč. rektor.
Kern dr. Hinko, liečnik.
Kojanović Franjo, vlad. ravnatelj.
Kondrat Franjo, inžinir.
Kontak dr. Gjuro, odvjetnik.
Kostrenčić Iv. sveuč. knjižničar.
Krestić Nik., sabor. predsjednik.
Kristianović Ignjat, biskup.
Kržan Antun, kanonik.
Kuš Miroslav, zem. blagajnik.
Lehpamer Josip, kanonik.
Lopašić Rad., župan. tajnik.
Maihnen Ant., vlad. ravnatelj.
Maixner dr. Fr., sveuč. profesor.
Makanec dr. Milan, odvjetnik.
Malec dr. Josip, odvjetnik.
Mašić Iv., šted. činovnik.
Matz Mavro, vlad. tajnik.
Maurović Mijat, nadinžinir.
Mazzura dr. Sime, odvjetnik.
Mrazović dr. M. grad. načelnik.
Muhić dr. P. predsjed. vlad. odiela.
Pavec Jos., školski nadzornik.
Pavlešić Ivan, biskup.
Perok Ilija, kanonik.
Petračić Fr. sveuč. profesor.
Pilar dr. Gj., sveuč. profesor.
Plivarić Iv. nadb. tajnik.
Prister Eman. veletržac.
Prister Jerol. veletržac.
Rački dr. Fr., kanonik.
Rakovac dr. Ladislav, liečnik.
Rubetić Cvjet. kateketa na realci.
Shauff Adalb. odvjetnik.
Schwarz dr. Ziga, liečnik.
Simić Vatr., financ. savjetnik.
Simunčić Gjuro, kateketa.
Sladović Ant., financ. savjetnik.
Spiček Stjep., grad. zastupnik.
Spillauer S. predsjed. nast. odiela.
Šram dr. Lavoslav, odvjetnik.
Stern Maks, gradski zastupnik.
Šaj Ferdo, odvjetnik.
Šenoa Julio, šted. činovnik.
Šišić Jak., odsječ. savjetnik.
Šuljok Al. podpred. stola sedmorice.
Tallian Eduard, kanonik.
Tkalčić Ivan, prebendar.
Tkalčić Mir., šted. činovnik.
Unterweger V., vlad. prevodja.
Vaneš dr. Aleksa, liečnik.
Vidrić dr. Lovro, odvjetnik.
Vrbanić M., šumar. nadzornik.
Vuković Ad. brzoz. ravnatelj.
Žigrović Pot. Fr. dvorski savjetnik.

Društva, s kojima nadalje stupismo u zamjenu:

- Schleswig-Holsteinisches Museum vaterländischer Alterthümer. — *Kiel*.
Det Kongelige nordiske Oldskrift-Selskal. — *Kopenhagen*.
Zaklad Narodny imienia Ossolinskich. — *Lavov*.
Institut Royal Grand-Ducat de Luxembourg (Section historique). — *Luxemburg*.
Società Italiana di Antropologia. — *Firenze*.
Germanisches Nationalmuseum. — *Nürnberg*.

Novi povjerenici hrvatskoga arkeološkoga društva.

- Pavišić Dr. Alv. Ces. vitez, prelat, kanonik, umir. vlad. savj. itd. u Trstu.
Okrugić Ilija, župnik u Petrovaradinu.
Gruber Dané, gimnaz. profesor u Belovaru.
Šašel Janko, bogoslovac u Ljubljani.
Jare Franjo, duh. pomoćnik u Leskovcu pri Krškom.

Novi članovi pomagajući hrv. arkeol. društva.

koji su položili 1 for. upisnine i 2 for. prinosa za god. 1880.

- Smičiklas Tadija, gimn. profesor u Zagrebu (platio i za god. 1879).
Gorenjec Vjekoslav Dr., u Petrinji.
Narodni Dom u Bakru (još nije platio upisnine).
Šašel Janko, bogoslovac u Ljubljani.
Trnka Franjo, gimn. profesor u Požegi.
Palunko Vinko, kateketa na gimnaziji u Dubrovniku.
Babić Božo, ravnatelj nautičke škole u Bakru.
Jare Franjo, duh. pomoćnik u Leskovcu pri Krskom.

Upravljaajući odbor hrv. arkeol. društva.

Ivan Kukuljević Sakcinski, predsjednik.	Gjuro Stjep. Deželić, Lavoslav Geitler,	} odbornici.
Sime Ljubić, podpredsjednik.	Mijo Kišpatić,	
Ivan Bojničić Kninski, tajnik.	Radoslav Lopašić,	
Antun Lobmayer, blagajnik.	Tade Smičiklas,	

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA II. — BR. 2.

SADRŽAJ.

1. Prinos za iztraživanje tragova rimskih puteva u Dalmaciji. — A. K. Matas. — Str. 33—34.
2. Topusko (Ad Fines), i ostanci njegove gotičke crkve. (Konac) — S. L. — Str. 34—42.
3. Nadpisi. (Nastavak. V. Viestnik 1879. str. 21.) — S. L. — Str. 43—44.
4. Glagoljski nadpisi. (V. Viestnik 1879. broj 2. str. 44. i br. 4. str. 102). — Dr. L. Geitler. — Str. 44—45. Tabl. IV.
5. Rimski novi carski zem. muzeja u Zagrebu. (Nastavak.) — S. L. — Str. 45—47.
6. Prinjetbe na „prilog tumačenju dragulja“. (Nastav.) — S. L. — Str. 47—58.
7. Nabave arkeol. odjela zem. muzeja. — S. L. — Str. 59—60. Tabl. IV.
8. Razne vijesti. — Str. 60—64.
Zapisnici sjednica hrv. ark. društva. — Str. 64.

U Zagrebu 1. travnja 1880.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlazi tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinoseci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima knjižara Lav. Hartmana u Zagrebu.

Knjige hrv. ark. društva na prodaji kod Hartmanove knjižare u Zagrebu
uz veoma obaljenu cieniu :

Arkiv. Knjiga II. Razdjel I. i II. svaki po	1 for.	—	nč.
„ Knjiga IV. i V. svaka po	—	„	80 „
„ Knjiga VI. do XII. svaka po	—	„	50 „
Codex Diplomaticus knjiga I. i II. svaka po	1	„	50 „
Bibliografija hrvatska	—	„	50 „
Bibliografija della Dalmacia	1	„	— „
Supplementi alla Bibliografia della Dalmazia	—	„	25 „

Kod iste Hartmanove knjižare a u društvenoj pisarni mogu se dobiti uz obaljenu cieniu sljedeće arkeol. radnje prof. S. Ljubića.

Opis jugoslavenskih novaca. U Zagrebu 1875. vel. 4-a sa 20 tabla, za 8 ili 12 for.

Viestnik nar. zem. muzeja u Zagrebu 1870. I. sa 2 tab. — 1 for.

„ „ „ „ „ 1875. II. sa 5 tab. — 2 „

Skrovište rimskih zl. novaca iz Zemuna. U Zagrebu 1876 sa tabl. — za 70 nč.

O Posavskoj Hrvatskoj, i o zl. novciah njez. kneza Srma. U Zagrebu god. 1878. — za 1 for.

Popis predmeta predhist. u zem. muzeju. U Zagrebu 1876 sa 4 table. — za 1 for.

O VIII. zasjedanju antropol. i arkeol. sastanka u Pešti. U Zagrebu 1877. — za 70 novč.

Razvod Istarski. U Zagrebu 1874. — za 1 for.

Na obranu pravosti staro-srbskih zl. novaca. U Zagrebu god. 1876. sa 1 tabl. — za 1 for.

— x —

Pomagajući članovi, koji još nisu svoj prinos od 2 for. za tekuću godinu 1880. izplatili, umoljeni su, da to čim prije obave.

Molimo druž. povjerenike, neka revno nastoje o sakupljanju novih članova, starih spomenika itd., i neka nas obširno i točno obaviešćuju o slučajnih arkeologičkih otkrićih i o privatnih sbirkah ili pojedinih spomenicah, koji se u njihovoj bližini čuvaju ili nalaze.

Pišu nam njekeji članovi, da jim brojevi *Viestnika* nedolaze. Mi jih predajemo ovdje kralj. pošti početkom svakoga tromjesečja točno za sve; te molimo članove, koji nebi jih primili, neka u vrijeme reklamiraju te brojeve kod pošt. ureda u mjestu, a kad nebi jih tako dobili, onda neka se putem iste pošte na nas obrate *otvorenim pismom*, a nam će biti dužnost po mogućnosti zadovoljiti jim, i zahtievati od nadležne oblasti, da se izgrednici potraže i ukore.

— ••• —

I m e n i k

pomagajućih članova, koji su položili prinos za tek. godinu 1880. :

- Alačević Dujam, e. kr. poreznik u Benkoveu.
Barbieri Stj., kot. kapetan u Benkoveu.
Barčić Erasmo, odvjetnik na Rieci.
Batinić o. Mijo, prov. tajnik u Fojnici.
Benaković Josip, načelnik u Županju.
Bišćan dr. Mil., podž. liečnik u Jaski.
Bulić Franjo, škol. nadzornik u Zadru.
Bunjik Koloman, šumar u Trnjanih.
Butorac Drag., podžup. pisar u Jaski.
Cikota Franjo, posjednik u Senju.
Cvitas Kolumira, učiteljica u Zagrebu.
Vegetek Fr., kot. sudac u Božjakovini.
Čitaonica građanska u Belovaru.
Čitaonica narodna u Senju.
Despinić pl. dr. Pero, prisjednik kod sudb. stola u Pešti.
Deutsch Albert, knjižar u Zagrebu.
Dollhopf Gust., odj. savjet. u Zagrebu.
Ferlan Ivan, trgovac u Senju.
Fink Josip, inžin. pristav u Delnicah.
Folnegović Franjo, župnik u Selih.
Franić Josip, podžup. tajnik u Jaski.
Franić N., trgovac u Nikolajevu.
Galjer Matija, učitelj u Sesvetih.
Gimnazija u Osieku.
Gimnazija u Požegi.
Gimnazija u Gospiću.
Glaser Josip, učitelj u Petrinji.
Globočnik Ant., okraj. glavar u Postojni.
Granić M. J., župnik u Gornj. Muću.
Gruber Dane, gimn. prof. u Belovaru.
Jurković Janko, odj. savjet. u Zagrebu.
Karaman dr. Srećko, odvjet. u Spljetu.
Kassa Skender, podžup. živinar u Jaski.
Kaznačić dr. Ivan August, liečnik u Dubrovniku.
Kiepak Stjep., inžinir u Dol. Miholjeu.
Kišpatić M., prof. na realci u Zagrebu.
Klaić V., prof. na gimnaziji u Zagrebu.
Košćec Franjo, župnik u Šestinah.
Krešić Milan, tajnik trg.-obrt. komore u Zagrebu.
Križanec Stevo, posjed. u Glini.
Lapaine Valentin, mjernik u Petrinji.
Leović Vinko, bilježnik u Trnjanih.
Ljubuša o. Filip u Fojnici.
Lobmayer Aug. župnik u Erdeviku.
Maček Ivan, inžinir u Jaski.
Majhofer Josip, podžup. pisar u Jaski.
Marušić Mate, gimn. kateketa na Rieci.
Masovčić Alviž, posjednik u Sinju.
Matas A. K., ravnat. gimnazije u Dubrovniku.
Matijević Pajo, vlad. perov. u Zagrebu.
Mavračić Stjepan, župnik u Dolnjom Miholjeu.
Mazek Antun, gimn. ravn. u Požegi.
Milinović o. Šime, gimn. prof. u Sinju.
Milišić o. Bono u Fojnici.
Modec Ljudevit, ravnatelj preparandije u Zagrebu.
Monti dr. Lovro, odvjetnik u Kninu.
Mošinski Adolf, tajnik vlad. u Zagrebu.
Mrazović Lad., vl. perovodja u Zagrebu.
Muć Antun, posjednik u Osieku.
Nekić Mate, profesor u Zadru.
Obrtnička zadruga u Senju.
Okrugić Ilija, župnik u Petrovaradinu.
Osbold Pavao, učitelj na Rieci.
Pavić Armin, sveuč. prof. u Zagrebu.
Pavišić dr. L., umir. škol. savjetnik u Trstu.
Pechan Antun učitelj u Petrinji.
Pečenovski Antun, župnik u Trnjanih.
Perišić o. Bono u Fojnici.
Pilepić dr. Franjo, odvjetnik u Bakru.
Polak Ljudevit, brzoj. činovnik u Sisku.
Polić Ante, veletržac na Rieci.
Posilović dr. Juraj, biskup u Senju.
Preradović pl. Dušan, nadporuč. u Poli.
Rabar Ivan, gimn. profesor na Rieci.
Radetić Ivan, gimn. prof. u Senju.
Ravnateljstvo preparandije u Petrinji.
Realka velika u Osieku.
Ros Sebastian, inžinir u Zagrebu.
Sabljak Franjo, e. k. prijemnik u Kostajnici.
Savor Jos., župnik podjas. u Vel. Bukoveu.
Sbor mladeži sjemeništa u Senju.
Seč Franjo, inžinir u Zagrebu.
Sokač pl. Žiga, oficial kod zem. blag. u Zagrebu.
Sparhakelel Jukundo, požup. perovodja u Jaski.
Šegere Rad., pukovnik u V. Bečkereku.
Štoos Nik., posjednik u Rakoveu-Vrboveu.
Švarz dr. Žiga, liečnik u Glini.
Tripalo dr. Ant., odvjetnik u Sinju.
Učiteljska knjižnica u Otočcu.
Vakanović Ant., bans. namj. u Zagrebu.
Vončina Ivan, posjednik u Zagrebu.
Vranicani-Dobrinović bar. Šime, vlast. na Rieci.
Vuković Marijan, školski nadzornik u Belovaru.

Društva, s kojima nadalje stupismo u zamjenu:

Kongl. Wittelhets Historie och Antiquitets Akademien. — *Stockholm.*
Императорская Академія Наукъ. — *Petrograd.*
Société Royale des Antiquaires du Nord. — *Kopenhaga.*
Société nationale des Antiquaires de France. — *Paris.*
Asiatic Society of Bengal in Calcuta. — *Calcutta.*
Naturwissenschaftlicher Verein für Steiermark. — *Graz.*
Antropologische Gesellschaft. — *Wien.*
Verein für Geschichte und Naturgeschichte der Baar. — *Donaueschingen.*
Freiberger Alterthumsvereins. — *Freiberg in Sachsen.*
Istituto Archeologico Germanico. — *Roma.*

—x—

Novi povjerenici hrvatskoga arkeologičkoga društva.

Bunjik Koloman, šumar u Trnjanih.
Granić M. J., župnik u Gornjem Muću.
Kolar Nikola, arhitekt u Vinkovcih.
Kraičević pl. Aleksander, ljekarnik u Vukovaru.
Perko Dr. V., odvjetnik u Koprivnici.

—x—

Prinos utemeljiteljnih članova.

Ilić Andrija, presvietli biskup na Hvaru, doplatio sa 30 for.

—x—

Novi članovi pomagajući hrv. arkeol. društva.

koji su položili 1 for. upisnine i 2 for. prinosa za god. 1880.

Ansion Vilko, c. k. predstojnik u Glini.	Krajnović Nikola, učitelj u Beški.
Babić Ferdo, kan. i župnik u Ravnojgori.	Leber Pavao, župnik u Maji kod Glina.
Buzolić Stjepan, ravnatelj učilišta u Zadru i za god. 1879.	Lovar M., poduzetnik u Glini.
Čitaonica narodna u Požegi.	Mašić A., prof. na vel. realki u Zemunu.
Daniilo Dr. Franjo, vitez i vl. savjetnik u Zadru i za god. 1879.	Milić Nikola, c. kr. satnik u miru u Glini.
Dolački Alekso, župnik u Bučici.	Milosavić D., trgovac u Zemunu.
Erben Franjo, mjernik u Petrinji.	Rechnitz Dr. M., kot. liečnik u Zemunu.
Kappus Drag., gr. mjernik u Zemunu.	Romančić Gjorgje, trgovac u Zemunu.
Kraičević pl. Al., ljekarnik u Vukovaru.	Tropper Em., kot. predstojnik u Zemunu.

—♦♦—

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

~~~~~

GODINA II. — BR. 3.

~~~~~

SADRŽAJ.

1. Topografske sitnice. — V. Klaić. — Str. 65—69.
2. Nekoliko glagolskih nadpisa iz Grižana u Vinodolu. — S. L. — Str. 70—71.
3. Nadpisi, koji su došli ili će doći u zem. muzej. — S. L. — Str. 72—76.
4. Hrvatski starinar u XVII. vieku. — Dr. J. B. K. — Str. 77—79.
5. Panonski kipari za cara Galerija. — S. L. — Str. 80—81.
6. Prinjetbe na „prilog tumačenju dragulja“. (Konac.) — S. L. — Str. 81—90.
7. Dopisi. — Str. 90—92.
8. Razne vesti. — Str. 92—96.

~~~~~

U Zagrebu 1. srpnja 1880.

~~~~~

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeološkiomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

poslovođja u Brodu: 3 bakr. rimska i 1 sr. magjarski. — *Pećar* Mijo, mjernik u Belovaru: liep sr. Antoninus. — *Šniderčić* Josip u Zagrebu: bečku banku od g. 1800. — *Karić*, podpukovnik: bronz. glavu međužinu i bakr. rimski as, kao našasto u Vidu (Narona); 4 grošića dubrovačka, 4 sr. turska novca i 1 cara Leopolda I. kao sve našasto u Gabeli kod Metkovića; 1 sr. celtički, 2 sr. rimska i 15 bakr. rimskih, što je sakupio satnik Mate Karić u Vinkovcih; te 4 sr. i 5 bakr. turskih, 5 sr. i 2 bakr. novija, i talir grada Frankfurta od g. 1862. — *Blau* Mavro, veletržac u Sisku po muz. povjereniku Kerausu: staklenu žaru s kosti izgorjele lešine, dvje zlatne naušnice, zlatni prsten urezanom grančicom ukrasen, 3 željezna čavla, 4 suzne bočice, liepu zdjelicu od pečenice, svjetiljku sa nadpisom i mjedenu bočku kolutići od jantara krasno obloženu; sve skupa našasto u rimskoj grobnici u Novom Sisku.

Knjige hrv. ark. društva na prodaji kod Hartmanove knjižare u Zagrebu uz veoma obaljenu cieniu:

Arkiv. Knjiga II. Razdjel I. i II. svaki po	1 for. —	nč.
„ Knjiga IV. i V. svaka po	—	„ 80 „
„ Knjiga VI. do XII. svaka po	—	„ 50 „
Codex Diplomaticus knjiga I. i II. svaka po	1 „	50 „
Bibliografija hrvatska	—	„ 50 „
Bibliografija della Dalmacia	1 „	— „
Supplementi alla Bibliografija della Dalmazia	—	„ 25 „

— x —

Pomagajući članovi, koji još nisu svoj prinos od 2 for. za tekuću godinu 1880. izplatili, umoljeni su, da to čim prije obave.

Molimo druž. povjerenike, neka revno nastoje o sakupljanju novih članova, starih spomenika itd., i neka nas obširno i točno obavješćuju o slučajnih arkeoloških otkrićih i o privatnih sbirkah ili pojedinih spomenicah, koji se u njihovoj blizini čuvaju ili nalaze.

Pišu nam nekogji članovi, da jim brojevi *Viestnika* nedolaze. Mi jih predajemo ovdje kralj. pošti početkom svakoga tromjesečja točno za sve; te molimo članove, koji nebi jih primili, neka u vrieme reklamiraju te brojeve kod pošt. ureda u mjestu, a kad nebi jih tako dobili, onda neka se putem iste pošte na nas obrate *otvorenim pismom*, a nam će biti dužnost po mogućnosti zadovoljiti jim, i zahtievati od nadležne oblasti, da se izgrednici potraže i ukore.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arkeol. odjela zem. muzeja od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Kolar Nikola inžinir i arhitekt u Vinkovcih: bakr. Vespasianus, groš dužda Foskara, sr. staroštajerski i 16 sr. novijih novaca. — *Bego* Dujam iz Spljeta, pravnik u Zagrebu: bakr. riedki Vetranius. — *Vežić* Nik. nadšumar u Drnišu: sr. Titus i još 2 bakr. rimska i 2 bakr. mletačka novca. — *Breyer* Mirko iz Križevaca sada u Aderu u Arabiji: 8 bakr. starih ondješnjih novaca i ploču s arabskim nadpisom. — *Grzetić* Dr. N. u Pešti: vel. fotografiju posude našaste u Kostelcu (Viminacium). — Dr. *Prelec* iz Stubice: sjekiru iz kamenite dobe. — *Šarić* Fr. u Zagrebu: otisak pečata na Krešimirovoj povelji u okviru. — *Matković* And. iz Iloka: bakr. novac Aurelius Verus. — *Weitner* Vatr. iz Štajerske: sr. novac Vladislava II. ugar. — *Tomković* Fr., bogoslov iz sv. Jurja kod Senja: srebrn i 11 bakr. rimskih novaca. — *Brusina* Egina u Zagrebu: Jupiter urezan na mjed. ogledalu rimskom, bronz. međužinu glavu i zavjetnu ruku, željezni rimski ključ, bakr. lopaticu i žličicu za žrtvenik, komad ukrasa od bronza, sve ovo kao izkopano u Vidu (Narona); te jednu zapinjaču i 2 bakr. jegle i malo koplje željezno iz Garduna, i bakr. novac Claudius iz Dalmacije. — *Malvić* F., vel. sudac u Serajevu: 4 stara sr. turska novca. — *Delić*, kapet. iz Dubice: bakr. novac Jul. Crispus. — *Kamenar* J. iz Zagreba: bečku banku od g. 1806. — *Numis. društvo u Beču*: mjed. spomenicu X-godiš. rada toga društva. — *Vladin odjel* za bogošt. i nastavu: svezak X. Layeve Ornamentike. — *Vladin odjel* za unutar. poslove: primjerak sveukupnih Mozartovih djela. — *Kronfeld* braća u Zagrebu: 3 bakr. rimska novca iz Ogleja. — *Bojničić* Dr. I., muz. pristav u Zagrebu: mjed. prsten i medalju srednje dobe iz Osieka i 10 sr. novaca novijih. — *N. N.*: 2 sr. i 17 bakr. rim. novaca, 1 dubr. sr. i 10 sr. malih iz novijeg doba, i jedno zrno od starin. niza. — *Gutal* Mat., muz. povjerenik u St. Jan-koveih: 2 sjekirice srebr. našaste sa blagom, koje prodje u tudjinstvo. — *Bašić* Mat. iz Broda: liepu pušku iz Bosne. — *Šavor* Jos., župnik u Vel. Bukovcu: dvie krasne mjedene narukvice. — *Perko* Dr. V. iz Koprivnice: bakr. i želj. predmet iz humca ondje na blizu razkopana. — *Kr. okruž. zapovjedništvo domobranstva* u Zagrebu (kr. zapovjedništvo 88. ogulinskog bataljuna): kamen s rimskim nadpisom i rimski basrelief; a u tom su vrlo zaslužili i *I. Magdić*, *M. Gašparić* i nadpor. *Fr. Hrzinarić* u Ogulinu. — *Miler* Pajo, župnik i muz. povjerenik u Mitrovici: tri opeke rimske sa nadpisom. — *Granić* M. J., župnik i muz. povjer. u Gor. Muću: 6 komada opeka sa nadpisom i nekoliko drugih s uresi, 3 opekna čepa, 2 provrtana kolutića i komad manjega, komad zdjelice, udicu, čavlić i čavao, sve ovo izkopano u župničkoj bašći; te zem. svietiljku i komad porfira iz Šutine, donji komad mramornog stupića našast kod ondješnje crkve; čemu napokon doda tikvicu od g. 1740. s liepo urezanimi slikami i krasnu spremicu za 2 brijače udjelanu od samouka seljaka Iv. Borozana iz Ramljana. — *Brlić* Dr. Ignjat iz Broda: zl. dukat zadnjeg mlet. dužda Manina. — *Bican*, mjernik u Brodu: 4 bakr. rimska novca i sr. cara Leopolda I. — *Kanp* Josip u Brodu: 2 bakr. rimska novca. — *Hamper*, parobrodarski

N a r e d b a

vis. c. kr. glav. zapovjedništva kao krajiške zem. upravne oblasti o sačuvanju starina u obsegu sadašnje krajine.

C. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemalj. upravna oblast. Odiel za nastavu br. 1566.

U Zagrebu, 12. lipnja 1880.

Slavn. ravnateljstvu arkeol. odjela zem. muzeja u Zagrebu.

Prema želji izraženoj u cienjenom dopisu od dne 25. travnja t. g. br. 58 razaslala je ova krajiška zemaljska upravna oblast podjedno na sve podčinjene političke oblasti naredbu, kojom će se prepriječiti u ovom području u buduće za zemaljski muzej gubitak pronadjenih u obsegu sadašnje Krajine starina; ter se u prilogu dostavlja slavnomu tomu ravnateljstvu i prepis ove naredbe na blagovoljnu dalju uporabu.

Phillipovich, FZM.

P r e p i s.

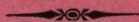
C. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemalj. upravna oblast. Odiel za nastavu br. 1566.

C. kr. kotarskoj oblasti (ili gradskomu poglavarstvu)
u

U Zagrebu, 12. lipnja 1880.

Ravnateljstvo arkeologičkoga odjela zemaljskoga muzeja u Zagrebu zamolilo je ovo glavno zapovjedništvo kao kraj. zem. upravnu oblast prilikom, gdje su njeke dragocjenosti arkeologičke vrijednosti s neopreznosti dotične političke oblasti prošle van naše zemlje, da se shodnimi mjerami predusretne sličnim dogodovštinam. Povodom ovim upozoruju se sve podčinjene političke oblasti, da je brojem 47., člankom 4. pridjevka k hrvatskomu izdanju građanskoga zakonika, i odpisom dvorske kancelarije od 28. prosinca 1818. broj 30.182 zabranjeno izvažanje nadjenih dragocjenosti arkeologičke vrijednosti; ter da se kazni i sam pokušaj izvoza zapljenitbom, a obavljani već izvoz globom u dvostrukoj vrijednosti blaga. U smislu ovih ustanova i odpisa dvorske kancelarije od 15. lipnja 1846. broj 19.704 imati će u buduće kotarske oblasti i gradska poglavarstva na to oštro bditi, da se starine pronadjene na kupu drže, i ne razdadu ili unište prije, nego dodje odredba na izvještaj, koj se ima u takovom slučaju umah podnjeti ovoj kraj. zem. upr. oblasti.

Naredba ova ima se u vlastitom području točno proglasiti.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

~~~~~  
GODINA II. — BR. 4.  
~~~~~

SADRŽAJ.

1. Popis do sada izdanih hrvatskih pečata. — Dr. I. Bojničić. — Str. 97—101.
2. Nadpisi rimski nepoznati ili krivo izdani. (Nastavak.) — S. L. — Str. 101—103.
3. Topografske sitnice. (Nastavak.) — V. Klaić. — Str. 103—109.
4. Arkeologičke crtice iz moga putovanja po nekotjih predjelih Podravine i Zagorja god. 1879. — S. L. — Str. 110—120.
5. Rimski novi carski zem. muzeja u Zagrebu. (Nastavak.) — S. L. — Str. 120—122.
6. Razne viesti. — Str. 123—127.
Kritika. — Str. 127—128.

~~~~~  
U Zagrebu 1. listopada 1880.  
~~~~~

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

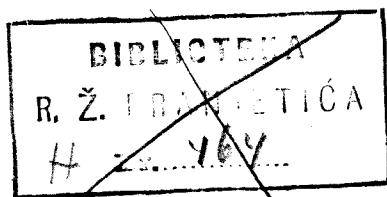
Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA I.

U ZAGREBU.

TISKARSKI I LITOGRAFIJSKI ZAVOD C. ALBRECHTA.

1879.

7066

1952

Kala

SADRŽAJ

Viestnika hrvatskoga arkeološkoga društva.

Godina I. 1879.

	Strana
Broj I. — 1. Uvod. — Uredništvo	1— 5
2. Dragulj iz predhistoričke dobe. Sa slikom. — S. Ljubić	6—12
3. Biač. — S. Ljubić	12—15
4. Lepoglavska monstranca. — Dr. Kršnjavi.....	16—17
5. Uporaba ruda i kovova za prvih kulturnih pojava čovjeka. — Dr. Pilar.....	18—20
6. Srebrn novac Konstantina III. — Aug. Šenoa.....	20—21
7. Nadpisi rimski nepoznati ili krivo izdani. — S. Ljubić	21—22
8. Rimski novci carski zem. muzeja u Zagrebu, kojih nema u Cohenu ili se u čem od njegovih razlikuju. — S. Ljubić	22—24
9. Razne vesti (S. L.):	
a. Razpis natječaja za pristava kod zem. ark. muzeja.	24
b. Odkriće iz kamenite dobe u Vinkovačkom kotaru, i u Nemcih	24—25
c. Odkriće u Istri iz bakrene dobe.....	25
d. Odkriće iz željezne dobe u Tovarničkom kotaru ...	25
e. Iztraživanje predhist. humaca oko Novaka u Srijemu	
f. Numismatičko odkriće rimskih novaca u Virju....	26—27
g. Odkriće ugarskih novaca u Boljevcih kod Zemuna.	27
h. Numismatičko odkriće u Gornjoj Bedrini iz nov. doba	27—28
i. Bosanske starine kod Rogatice.....	28
k. O dubrovačkom arkivu.....	28
l. O ostancu rimskog grada uz Sutlu blizu Klanjca..	28
m. Dvjestogodišnjica Ivana Lucića.....	28—29
10. Dopisi:	
a. Poslanica preuzv. g. Jos. Filipovića, Fzm. vrh. zapo- vjednika u Bosni iz Serajeva na ravnat. zem. muzeja	29
b. G. Albin Panian, poručnik, o odkriću starin. oružja u Kraljevičnom Gradu nedaleko Dol. Vakufa u Bosni	30
11. Kritika: <i>Bullettino di Archeologia e Storia patria. Spa- lato 1878.</i> — S. L.....	30—31
12. Zapisnici sjednica hrv. arkeol. društva	31—32
13. Darovi prikazani arkeol. odjelu zem. muzeja g. 1878...	32

	Strana
Broj II. — 1. Aquae Jassae (Toplice Varaždinske). — S. Ljubić.....	33—43
2. Glagolski nadpisi. Sa dvie table (I. II.). — Dr. L. Geitler	44—45
3. Uporaba ruda i kovova itd. Nastavak. — Dr. Pilar....	45—50
4. Biač. Konac. — S. Ljubić.....	50—55
5. Epigrafske sitnice. — Dr. Fr. Maixner.....	55—58
6. Rimski novi carski itd. Nastavak. — S. Ljubić.....	58—59
7. Razne viesti (S. L.):	
a. Izjave o Viestniku hrv. arkeol. društva.....	59—60
b. C. akademija znanosti u Beču o predhist. nauci...	60
c. Izkapanje starina u Ruskoj.....	60
d. Arkeologičko-antrop. izložba u Moskvi.....	60
e. Spomen-novae Iv. Jos. Vitezića, krčkog biskupa...	61
f. Darovi arkeol. odjelu zem. muzeja.....	61
g. Pazi na tudjina. Starine izkopane u Drenovcu.....	61—62
8. Kritika: <i>Bulletino di Archeologia cristiana. Roma 1878.</i> (o nekih kršćanskih starinah u Solinu). — S. Ljubić	62—64
9. Zapisnici sjednica hrv. arkeol. društva.....	64
Broj III. — 1. Pisani spomenici izkopani u Sisku g. 1876—7. od ark. društva <i>Siscia</i> sa slikami na tabli I. — S. Ljubić...	65—74
2. Uporaba ruda i kovova itd. Nastavak. — Dr. Pilar....	74—77
3. Luka Ilić-Oriovčanin kano arkeolog. — Dane Gruber....	78—84
4. Prilog tumačenju „dragulja“. — Dr. Maixner F.....	85—88
5. Razne viesti (S. L.):	
a. Hrvatska na polju predhist. znanosti.....	88—89
b. Hrvatske lubanje u Parizu.....	89
c. Arkeol. izkapanja u Losinju.....	89
d. Ministar za nastavu u Beču o uzdržavanju Dioklecijanove palače u Spljetu.....	89
e. Starine kod Samobora.....	89—90
f. Turci i Mletčani rušitelji solinskih starina.....	90
g. Numismatičko otkriće u Bosni iz novijeg doba....	90
h. Numismatičko otkriće rimskih novaca u Virju (V. br. I. str. 26).....	90
i. Nadpis iz srednje dobe.....	90
k. Odlični darovi hrv. arkeol. društvu.....	91
6. Kritike (S. L.):	
a. Schematismus almae missionariae provinciae Bosnae argentinae. Mostarini 1877.....	91—92
b. Compendio storico dell' isola di Curzola per N. Ostoich. Zara 1878.	92—93
c. Diario storico del viaggio di S. M. I. e R. Ap. Francesco Giuseppe I. Cesare Garimberti. Zara 1877....	93
d. Topografia i poviest grada Senja. Mile Magdić. U Senju 1877.	93
e. Archaelog.-epigraph. Mittheilungon aus Oesterreich. Wien 1877.....	93—94

	Strana
f. ЖИВОТ И РАД Др. БОЖИДАРА ПЕТРАНОВИЋА. J. СУНДЕЧИЋ. У ДУБРОВНИКУ 1878.	94
7. Darovi prikazani arkeol. odjelu zem. muzeja g. 1878.	94—96
Broj IV. — 1. Rittium (Surduk). — S. Ljubić.	97—101
2. Glagolski nadpisi. Sa jednom tablom (III.). Nastavak. — Dr. L. Geitler.	102
3. Uporaba ruda i kovova itd. Nastavak. — Dr. Pilar .	102—107
4. Još dvie zavjetne ruke iz bronza. Tab. IV. br. 2. i Tab. V. br. 2. — S. Ljubić.	107—108
5. Prilog tumačenju „dragulja“. Konac. — Dr. Maixner. ^F	109—118
6. Kip morske boginje s jednozubnim sidrom. Tab. V. br. 1. — S. Ljubić.	118—120
7. Predhistorička Venus. Tab. IV. br. 1. — S. Ljubić ..	120—122
8. Razne vesti (S. L.):	
a. Odkriće ugarskih novaca u Novih Jankoveih.	122
b. Kovanje ernogorskih spomenica u Beču.	122
c. Nadpis iz srednje dobe (V. str. 90).	123
d. Mletačka poviest A. Fr. Gfrörera.	123
9. Dopisi:	
a. M. J. Granić. — O izkapanjih u Muću g. 1879. .	123—116
b. B. Wellner. — O zl. srbskom novcu (kneza Lazara) našastu u Bosni.	126
c. Grgur Urlić-Jovanović. — O starinah u Risnu. . .	126—127
d. P. Miler. — O starinah u Mitrovici.	127
e. A. Bogetić. — O udesu bosanskih starina.	127
10. Darovi prikazani arkeol. odjelu zem. muzeja g. 1878. .	127—128

Imena dopisnika u časopis „Viestnik“ za g. 1879.

Bogetić Antun u Bošnjacih.
Filipović Josip u Serajevu.
Geitler dr. Lavoslav u Zagrebu.
Granić M. J. u Muću.
Gruber Dane u Zagrebu.
Kršnjavi dr. Isidor u Zagrebu.
Ljubić Sime u Zagrebu.
Maixner dr. Franjo u Zagrebu.
Miler Pajo u Mitrovici.
Panian Albin u Dolnjem Vakufu.
Pilar dr. Gjuro u Zagrebu.
Šenoa Augustin u Zagrebu.
Urlič-Jovanović Grgur u Risnu.
Willner B. u českih Toplicah.

 Uredništvo ovoga časopisa ograđuje se tiskovnim zakonom proti preštampavanju bez naročite dozvolje.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA II. — BR. 2.

SADRŽAJ.

1. Prinos za iztraživanje tragova rimskih puteva u Dalmaciji. — A. K. Matas. — Str. 33—34.
2. Topusko (Ad Fines), i ostanci njegove gotičke crkve. (Konac) — S. L. — Str. 34—42.
3. Nadpisi. (Nastavak. V. Viestnik 1879. str. 21.) — S. L. — Str. 43—44.
4. Glagoljski nadpisi. (V. Viestnik 1879. broj 2. str. 44. i br. 4. str. 102). — Dr. L. Geitler. — Str. 44—45. Tabl. IV.
5. Rimski novci carski zem. muzeja u Zagrebu. (Nastavak.) — S. L. — Str. 45—47.
6. Primjetbe na „prilog tumačenju dragulja“. (Nastav.) — S. L. — Str. 47—58.
7. Nabave arkeol. odijela zem. muzeja. — S. L. — Str. 59—60. Tabl. IV.
8. Razne vijesti. — Str. 60—64.
Zapisnici sjednica hrv. ark. društva. — Str. 64.

U Zagrebu 1. travnja 1880.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima knjižara Lav. Hartmana u Zagrebu.

Društva, s kojima nadalje stupismo u zamjenu:

Schleswig-Holsteinisches Museum vaterländischer Alterthümer. — *Kiel.*
Det Kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. — *Kopenhagen.*
Zaklad Narodny imienia Ossolinskich. — *Lavov.*
Institut Royal Grand-Ducat de Luxembourg (Section historique). — *Luxemburg.*
Società Italiana di Antropologia. — *Firenze.*
Germanisches Nationalmuseum. — *Nürnberg.*

Novi povjerenici hrvatskoga arkeološkoga društva.

Pavišić Dr. Alv. Ces. vitez, prelat, kanonik, umir. vlad. savj. itd. u Trstu.
Okrugić Ilija, župnik u Petrovaradinu.
Gruber Dané, gimnaz. profesor u Belovaru.
Šašelj Janko, bogoslovac u Ljubljani.
Jarc Franjo, duh. pomoćnik u Leskovcu pri Krškom.

Novi članovi pomagajući hrv. arkeol. društva.

koji su položili 1 for. upisnine i 2 for. prinosa za god. 1880.

Smičičklas Tadija, gimn. profesor u Zagrebu (platio i za god. 1879).
Gorenjec Vjekoslav Dr., u Petrinji.
Narodni Dom u Bakru (još nije platio upisnine).
Šašelj Janko, bogoslovac u Ljubljani.
Trnka Franjo, gimn. profesor u Požegi.
Palunko Vinko, kateketa na gimnaziji u Dubrovniku.
Babić Božo, ravnatelj nautičke škole u Bakru.
Jarc Franjo. duh. pomoćnik u Leskovcu pri Krškom.

Upravljaajući odbor hrv. arkeol. društva.

Ivan Kukuljević Sakcinski, predsjednik.	Gjuro Stjep. Deželić, Lavoslav Geitler,	} odbornici.
Sime Ljubić, podpredsjednik.	Mijo Kišpatić,	
Ivan Bojničić Kninski, tajnik.	Radoslav Lopašić,	
Antun Lobinayer, blagajnik.	Tade Smičičklas,	

I m e n i k

pomagajućih članova u Zagrebu, koji su položili prinos od 2 for. za tek. godinu 1880.:

- Altman Josip, mjernik.
Bauer dr. Ivan, liečnik.
Bedecković Kamil, nadinžinir.
Benković Ivan, gradski viečnik.
Bothe E. F., gradski zastupnik.
Bresztyenski A. dr., sveuč. prof.
Brusina Špiro, sveuč. prof.
Buratti grof Ivan, vel. posjednik.
Burgstaller Vjek., financ. tajnik.
Crnetić Janko, grad. oficial.
Crnovček Ferdo, posjednik.
Cvjetković M., financ. savjetnik.
Dautović M. predsjed. nut. odiela.
Egersdorfer S. inžinir.
Folnegović Franjo, mjestni sudac.
Gajdek Tomo, kanonik.
Gašparić Franjo, kanonik.
Geitler dr. L. sveuč. profesor.
Gogolja Drag., štedion. činovnik.
Golub Vjek., gimn. profesor.
Grahor Janko, arhitekt.
Gruber Stjep., brzojav. činovnik.
Guteša Ilija, trgovac.
Halper Mirko, vlad. savjetnik.
Halper Vlad. vlastelin.
Hančl dr. Jar., sveuč. prof.
Herkov R., financ. savjetnik.
Horvat Nikola, kanonik.
Hrvoić Ljud. vlad. tajnik.
Hudovski Adolf, grad. vjećnik.
Jakčin Andrija, odvjetnik.
Janušić Hinko, grad. zastupnik.
Jurković dr. pl. Nik. vlad. tajnik.
Iveković Dr. Iv. sveuč. rektor.
Kern dr. Hinko, liečnik.
Kojanović Franjo, vlad. ravnatelj.
Kondrat Franjo, inžinir.
Kontak dr. Gjuro, odvjetnik.
Kostrenčić Iv. sveuč. knjižničar.
Krestić Nik., sabor. predsjednik.
Kristianović Ignjat, biskup.
Kržau Antun, kanonik.
Kuš Miroslav, zem. blagajnik.
Lehpamer Josip, kanonik.
Lopašić Rad., župan. tajnik.
Malhen Ant., vlad. ravnatelj.
Maixner dr. Fr., sveuč. profesor.
Makanec dr. Milan, odvjetnik.
Malec dr. Josip, odvjetnik.
Mašić Iv., šted. činovnik.
Matz Mavro, vlad. tajnik.
Maurović Mijat, nadinžinir.
Mazzura dr. Šime, odvjetnik.
Mrazović dr. M. grad. načelnik.
Muhić dr. P. predsjed. vlad. odiela.
Pavec Jos., školski nadzornik.
Pavlešić Ivan, biskup.
Perok Ilija, kanonik.
Petračić Fr. sveuč. profesor.
Pilar dr. Gj., sveuč. profesor.
Plivarić Iv. nadb. tajnik.
Prišter Eman. veletržac.
Prišter Jerol. veletržac.
Rački dr. Fr., kanonik.
Rakovac dr. Ladislav, liečnik.
Rubetić Cvjet. kateketa na realki.
Shauff Adalb. odvjetnik.
Schwarz dr. Žiga, liečnik.
Simić Vatr., financ. savjetnik.
Simunčić Gjuro, kateketa.
Sladović Ant., financ. savjetnik.
Spiček Stjep., grad. zastupnik.
Spillauer S. predsjed. nast. odiela.
Šram dr. Lavoslav, odvjetnik.
Stern Maks, gradski zastupnik.
Šaj Ferdo, odvjetnik.
Šenoa Julio, šted. činovnik.
Šišić Jak., odsječ. savjetnik.
Šuljok Al. podpred. stola sedmorice.
Tallian Eduard, kanonik.
Tkalčić Ivan, prebendar.
Tkalčić Mir., šted. činovnik.
Unterweger V., vlad. perovodja.
Vancaš dr. Aleksa, liečnik.
Vidrić dr. Lovro, odvjetnik.
Vrbanić M., šumar. nadzornik.
Vuković Ad. brzoj. ravnatelj.
Zigrović Pot. Fr. dvorski savjetnik.

Knjige hrv. ark. društva na prodaji kod Hartmanove knjižare u Zagrebu
uz veoma obaljenu cieniu :

Arkiv. Knjiga II. Razdjel I. i II. svaki po	1 for.	—	nč.
" Knjiga IV. i V. svaka po	—	"	80 "
" Knjiga VI. do XII. svaka po	—	"	50 "
Codex Diplomaticus knjiga I. i II. svaka po	1	"	50 "
Bibliografija hrvatska	—	"	50 "
Bibliografija della Dalmacia	1	"	— "
Supplementi alla Bibliografija della Dalmazia	—	"	25 "

Kod iste Hartmanove knjižare a u društvenoj pisarni mogu se dobiti uz obaljenu cieniu sliedeće arkeol. radnje prof. S. Ljubića.

Opis jugoslavenskih novaca. U Zagrebu 1875. vel. 4-a sa 20 tabla, za 8 ili 12 for.

Viestnik nar. zem. muzeja u Zagrebu 1870. I. sa 2 tab. — 1 for.

" " " " " " 1875. II sa 5 tab. — 2 "

Skrovište rimskih zl. novaca iz Zemuna. U Zagrebu 1876 sa tabl. — za 70 nč.

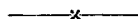
O Posavskoj Hrvatskoj, i o zl. novcih njez. kneza Srma. U Zagrebu god. 1878. — za 1 for.

Popis predmeta predhist. u zem. muzeju. U Zagrebu 1876 sa 4 table. — za 1 for.

O VIII. zasjedanju antropol. i arkeol. sastanka u Pešti. U Zagrebu 1877. — za 70 novč.

Razvod Istarski. U Zagrebu 1874. — za 1 for.

Na obranu pravosti staro-srbskih zl. novaca. U Zagrebu god. 1876. sa 1 tabl. — za 1 for.

Pomagajući članovi, koji još nisu svoj prinos od 2 for. za tekuću godinu 1880. izplatili, umoljeni su, da to čim prije obave.

Molimo druž. povjerenike, neka revno nastoje o sakupljanju novih članova, starih spomenika itd., i neka nas obširno i točno obavješćuju o slučajnih arkeologičkih otkrićih i o privatnih sbirkah ili pojedinih spomenicah, koji se u njihovoj bližini čuvaju ili nalaze.

Pišu nam nje koji članovi, da jim brojevi Viestnika nedolaze. Mi jih predajemo ovdje kr. pošti početkom svakoga tromjesečja točno za sve; te molimo članove, koji nebi jih primili, neka u vrieme reklamiraju te brojeve kod pošt. ureda u mjestu, a kad nebi jih tako dobili, onda neka se putem iste pošte na nas obrate otvorenim pismom, a nam će biti dužnost po mogućnosti zadovoljiti jim, i zahtievati od nadležne oblasti, da se izgrednici potraže i ukore.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

~~~~~

GODINA II. — BR. 4.

~~~~~

SADRŽAJ.

1. Popis do sada izdanih hrvatskih pečata. — Dr. I. Bojničić. — Str. 97—101.
2. Nadpisi rimski nepoznati ili krivo izdani. (Nastavak.) — S. L. — Str. 101—103.
3. Topografske sitnice. (Nastavak.) — V. Klaić. — Str. 103—109.
4. Arheološki crteži iz mog putovanja po nekim predjelima Podravine i Zagorja god. 1879. — S. L. — Str. 110—120.
5. Rimski novi carski zem. muzeja u Zagrebu. (Nastavak.) — S. L. — Str. 120—122.
6. Razne vijesti. — Str. 123—127.
Kritika. — Str. 127—128.

~~~~~

• U Zagrebu 1. listopada 1880.

~~~~~

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka, ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arheološkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

N a r e d b a

vis. c. kr. glav. zapovjedništva kao krajiške zem. upravne oblasti o sačuvanju starina u obsegu sadašnje krajine.

C. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemalj. upravna oblast. Odiel za nastavu br. 1566.

U Zagrebu, 12. lipnja 1880.

Slavn. ravnateljstvu arkeol. odjela zem. muzeja u Zagrebu.

Prema želji izraženoj u cienjenom dopisu od dne 25. travnja t. g. br. 58 razaslala je ova krajiška zemaljska upravna oblast podjedno na sve podčinjene političke oblasti naredbu, kojom će se prepriječiti u ovom području u buduće za zemaljski muzej gubitak pronadjenih u obsegu sadašnje Krajine starina; ter se u prilogu dostavlja slavnomu tomu ravnateljstvu i prepis ove naredbe na blagovoljnu dalnju uporabu.

Phillipovich, FZM.

P r e p i s.

C. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemalj. upravna oblast. Odiel za nastavu br. 1566.

C. kr. kotarskoj oblasti (ili gradskomu poglavarstvu)
u

U Zagrebu, 12. lipnja 1880.

Ravnateljstvo arkeologičkoga odjela zemaljskoga muzeja u Zagrebu zamolilo je ovo glavno zapovjedništvo kao kraj. zem. upravnu oblast prilikom, gdje su njeke dragocjenosti arkeologičke vrijednosti s neopreznosti dotične političke oblasti prošle van naše zemlje, da se shodnimi mjerami predusretne sličnim dogodovštinam. Povodom ovim upozoruju se sve podčinjene političke oblasti, da je brojem 47., člankom 4. pridjevka k hrvatskomu izdanju građanskoga zakonika, i odpisom dvorske kancelarije od 28. prosinca 1818. broj 30.182 zabranjeno izvažanje nadjenih dragocjenosti arkeologičke vrijednosti; ter da se kazni i sam pokušaj izvoza zapljenitbom, a obavljani već izvoz globom u dvostrukoj vrijednosti blaga. U smislu ovih ustanova i odpisa dvorske kancelarije od 15. lipnja 1846. broj 19.704 imati će u buduće kotarske oblasti i gradska poglavarstva na to oštro bditi, da se starine pronadjene na kupu drže, i ne razdadu ili unište prije, nego dodje odredba na izvještaj, koj se ima u takovom slučaju umah podnjeti ovoj kraj. zem. upr. oblasti.

Naredba ova ima se u vlastitom području točno proglasiti.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arkeol. odjela zem. muzeja od 1. siječnja do 30. lipnja 1880.

Kolar Nikola inžinir i arhitekt u Vinkovcih: bakr. Vespasianus, groš dužda Foskara, sr. starostajerski i 16 sr. novijih novaca. — *Bego* Dujam iz Spljeta, pravnik u Zagrebu: bakr. riedki Vetranius. — *Vežić* Nik. nadžumar u Drnišu: sr. Titus i još 2 bakr. rimska i 2 bakr. mletačka novca. — *Breyer* Mirko iz Križevaca sada u Aderu u Arabiji: 8 bakr. starih ondješnjih novaca i ploču s arabskim nadpisom. — *Grzetić* Dr. N. u Pešti: vel. fotografiju posude našaste u Kostelcu (Viminacium). — *Dr. Prelc* iz Stubice: sjekiru iz kamenite dobe. — *Šarić* Fr. u Zagrebu: otisak pečata na Krešimirovoj povelji u okviru. — *Mathović* And. iz Iloka: bakr. novac Aurelius Verus. — *Weitner* Vatr. iz Štajerske: sr. novac Vladislava II. ugar. — *Tomković* Fr., bogoslov iz sv. Jurja kod Senja: srebrn i 11 bakr. rimskih novaca. — *Brusina* Egina u Zagrebu: Jupiter urezan na mjed. ogledalu rimskom, bronz. međužinu glavu i zavjetnu ruku, željezni rimski ključ, bakr. lopaticu i žličicu za žrtvenik, komad ukrasa od bronza, sve ovo kao izkopano u Vidu (Narona); te jednu zapinjaču i 2 bakr. jegle i malo koplje željezno iz Garduna, i bakr. novac Claudius iz Dalmacije. — *Malvić* F., vel. sudac u Serajevu: 4 stara sr. turska novca. — *Delić*, kapet. iz Dubice: bakr. novac Jul. Crispus. — *Kamenar* J. iz Zagreba: bečku banku od g. 1806. — *Numis. društvo u Beču*: mjed. spomenicu X-godiš. rada toga društva. — *Vladin odjel* za bogošt. i nastavu: svezak X. Layeve Ornamentike. — *Vladin odjel* za unutar. poslove: primjerak sveukupnih Mozartovih djela. — *Kronfeld* braća u Zagrebu: 3 bakr. rimska novca iz Ogleja. — *Bojničić* Dr. I., muz. pristav u Zagrebu: mjed. prsten i medalju srednje dobe iz Osieka i 10 sr. novaca novijih. — *N. N.*: 2 sr. i 17 bakr. rim. novaca, 1 dubr. sr. i 10 sr. malih iz novijeg doba, i jedno zrno od starin. niza. — *Gutal* Mat., muz. povjerenik u St. Jan-kovcih: 2 sjekirice srebr. našaste sa blagom, koje prodje u tudjinstvo. — *Bašić* Mat. iz Broda: liepu pušku iz Bosne. — *Šavor* Jos., župnik u Vel. Bukovcu: dvie krasne mjedene narukvice. — *Perko* Dr. V. iz Koprivnice: bakr. i želj. predmet iz humca ondje na blizu razkopana. — *Kr. okruž. zapovjedništvo domobranstva* u Zagrebu (kr. zapovjedništvo 88. ogulinskog bataljuna): kamen s rimskim nadpisom i rimski basrelief; a u tom su vrlo zaslužili i *I. Magdić*, *M. Gašparić* i nadpor. *Fr. Hrnarić* u Ogulinu. — *Miler* Pajo, župnik i muz. povjerenik u Mitrovici: tri opeke rimske sa nadpisom. — *Granić* M. J., župnik i muz. povjer. u Gor. Muću: 6 komada opeka sa nadpisom i nekoliko drugih s ureši, 3 opekna čepa, 2 provrtana kolutića i komad manjega, komad zdjelice, udicu, čavlić i čavao, sve ovo izkopano u župničkoj bašći; te zem. svietiljku i komad porfira iz Sutine, donji komad mramornog stupića našast kod ondješnje crkve; čemu napokon doda tikvicu od g. 1740. s liepo urezanimi slikami i krasnu spremnicu za 2 brijače udjelanu od samouka seljaka Iv. Borozana iz Ramljana. — *Brlić* Dr. Ignjat iz Broda: zl. dukat zadnjeg mlet. dužda Manina. — *Bican*, mjernik u Brodu: 4 bakr. rimska novca i sr. cara Leopolda I. — *Kanp* Josip u Brodu: 2 bakr. rimska novca. — *Hamper*, parobrodarski

pošlovodja u Brodu: 3 bakr. rimska i 1 sr. magjarski. — *Pećar Mijo*, mjernik u Belovaru: liep sr. Antoninus. — *Šniderčić Josip* u Zagrebu: bečku banku od g. 1800. — *Karić*, podpukovnik: bronz. glavu međužinu i bakr. rimski as, kao našasto u Vidu (Narona); 4 grošića dubrovačka, 4 sr. turska novca i 1 cara Leopolda I. kao sve našasto u Gabeli kod Metkovića; 1 sr. celtički, 2 sr. rimska i 15 bakr. rimskih, što je sakupio satnik Mate Karić u Vinkovcih; te 4 sr. i 5 bakr. turskih, 5 sr. i 2 bakr. novija, i talir grada Frankfurta od g. 1862. — *Blau Mavro*, veletržac u Sisku po muz. povjereniku Kerausu: staklenu žaru s kosti izgorjele lešine, dvje zlatne naušnice, zlatni prsten urezanom grančicom ukrasen, 3 željezna čavla, 4 suzne bočice, liepu zdjelicu od pečenice, svjetiljku sa nadpisom i mjedenu bočku kolutići od jantara krasno obloženu; sve skupa našasto u rimskoj grobnici u Novom Sisku.

Knjige hrv. ark. društva na prodaji kod Hartmanove knjižare u Zagrebu uz veoma obaljenu cieniu:

Arkiy. Knjiga II. Razdjel I. i II. svaki po	1 for.	—	nč.
„ Knjiga IV. i V. svaka po	—	„	80 „
„ Knjiga VI. do XII. svaka po	—	„	50 „
Codex Diplomaticus knjiga I. i II. svaka po	1	„	50 „
Bibliografija hrvatska	—	„	50 „
Bibliografija della Dalmacia	1	„	— „
Supplementi alla Bibliografija della Dalmazia	—	„	25 „

—*—

Pomagajući članovi, koji još nisu svoj prinos od 2 for. za tekuću godinu 1880. izplatili, umoljeni su, da to čim prije obave.

Molimo druž. povjerenike, neka revno nastoje o sakupljanju novih članova, starih spomenika itd., i neka nas obširno i točno obavješćuju o slučajnih arkeoloških otkrićih i o privatnih sbirkah ili pojedinih spomenicah, koji se u njihovoj bližini čuvaju ili nalaze.

Pišu nam nekjoki članovi, da jim brojevi *Viestnika* nedolaze. Mi jih predajemo ovdje kralj. pošti početkom svakoga tromjesečja točno za sve; te molimo članove, koji nebi jih primili, neka u vrieme reklamiraju te brojeve kod pošt. ureda u mjestu, a kad nebi jih tako dobili, onda neka se putem iste pošte na nas obrate *otvorenim pismom*, a nam će biti dužnost po mogućnosti zadovoljiti jim, i zahtievati od nadležne oblasti, da se izgređnici potraže i ukore.

Našim čitateljem.

Razaslasmo do tri hiljade poziva u naše obnovljeno društvo. Nebi se mogli pohvaliti, da smo razmjerno toliko odziva našli. Šaljemo dakle i ovaj prvi broj opet posvuda na ogled, a služimo se s tom prilikom, da na novo pozovemo na što mnogobrojniji pristup u naše društvo, nadajući se, da će se za g. 1879. što više članova upisati. Evo najvažnijih točaka iz društvenih pravila.

Svrha toga društva jest: iztraživanje, otkrivanje, sakupljenje i čuvanje starina i stvari, koje se na život i historiju našega naroda i naše zemlje protežu, kako prvi §. naših pravila veli. Po novo odredjenom smjeru paziti će društvo osobito na

1. Sve plastičke umotvore nalazeće se u našoj domovini, naime na starinske, grčke, rimske i slavenske spomenike, orudje, novce, oružje, posude, kipove, stupove, slike, pečate, sgrade, nadgrobne ploče, nadpise itd.
2. Na proizvode srednjega vieka, po imenu na proizvode umjetne, ljevane i rezane, kao što se nalaze u starinskih crkvah i gradovih; zatim oružje, barjake, pokućstvo, grbove, različite urese itd.
3. Obraze slavnih ljudih, slike gradova, mjesta, razvalina, samostana, crkva, sgrada i starinskih nošnja.
4. Opise starinskih svečanosti, običaja i zabava.
5. Hrvatsku mythologiju t. j. gatanje, vraćanje, vile vještice, vukodlake itd.
6. Na stare knjige i rukopise, u kojih o spomenutih predmetih ima razgovora.

Oko te svrhe nastojati će društvo:

a) Iztraživanjem i opisivanjem baš nabrojjenih stvari. Zato bi željeti bilo, da svagdje bude članova društva, koji će na to paziti. Ako pak dozna društvo za koju stvar, koja se nalazi u mjestu, gdje nema člana, moliti će blizu stannjuće članove, neka im starine sami ili po kom drugom opisati dadu.

b) Nabavljanjem i čuvanjem starina u narodnom muzeju.

c) Društvo će stupiti u savez sa sličnima društvu u zemlji, a gdje ih nema, gledati će, da ih utemelji. Ono će, ako dobije dovoljne podpore, opet i samo podpirati ovakova pripojena mu društva novcem i savjetom, osobito ako se budu izkapanja priredjivala.

d) Društvo izdaje poseban časopis, u kom će biti sastavaka o arkeologiji i izvješća o napredovanju društva; računi i imenik članova itd., a taj će se časopis članovom bezplatno razasijlati. Za nečlanove stoji društveni časopis na godinu 4 for. a. vr.

Naše društvo dakle u prvom redu od svojih članova zato pobira prinose, da tim novcem iztražuje i uzčeva starine; ali ono će se uvijek i za to brinuti, da društveni prinos nebude li žrtva od stane članova, nego da članovi zato što i dobiju.

Članovi utemeljitelji su oni, koji u gotovu novcu na jedanput ili u pet godišnjih ili u deset polugodišnjih obrocih plate najmanje 50 fr. a. vr.: pomagajući članovi su oni, koji 2 for. a. vr. godišnjega prinosa u napried plate. Za novo pristupivše članove odredjuju pravila upisninu od 1 for. Korporacije mogu biti samo utemeljitelji.

Po društvenih pravilih svatko je dotle član društva, dok se pismeno neizjavi, da iz društva izstupljuje. Prima časopis ondačasmo, ako je u napried platio. Ima pravo glasovanja u skupštini.

Naše društvo imade još mnogo knjiga na prodaju. Molimo sve naše čitatelje, da nam jave, koju od tih knjiga kupiti žele.

Imamo dakle na prodaju uz veoma obaljenu cieniu sliedeće knjige:

Arkiv. Knjiga II. Razdjel I. komad po	1 for. a. vr.
" Knjiga II. " II. "	1 " "
" Knjiga IV. i V. komad po	80 nvč. "
" od knjige VI. do XII, komad po	50 " "
Codex Diplomaticus knj. I. i II. obe po	3 for. "
Bibliografija hrvatska komad po	50 nvč. "

Državne naredbe tičuće se starina i umietnina.

Dočim mi najtoplije preporučamo svim rodoljubom a navlastito povjerenikom hrv. arkeol. društva i svim njegovim članovom, neka budno paze na svako otkriće starih spomenika u našoj zemlji, i da namah, čim bi se što takova sbilo, to jave ravnateljstvu arkeol. muzeja u Zagrebu ili neposredno nami, držimo za shodno ovdje u kratko navesti zakone, koji su do sada od vis. vlade izdani bili o tom predmetu te svetraino vriede ravnanja radi.

Odpis Vis. c. kr. dvorske kancelarije od 28. prošinea 1818. br. 30182/2764 donosi odluku Nj. c. kr. Ap. Veličanstva od 19. rujna i 23. prošinea 1818., kojom se ustanovljuje način o izvažanju i o prometu predmeta umietničkih i po starosti riedkih. Po istoj zabranjeno je izvažati iz ma kojega mjesta austrijske države slike, kipove, starine, sbirke starih novaca i rezbarija, riedke rukopise; sve naime, što je staro i osobito važno za znanost i za umietnost, i čemu bi se težko naknaditi moglo. Dogodi li se što takova, i nebude li moguće predmete uzaptiti, onda prestupnik neka se globom kazni. U obsegu pako carevine dopušćeno je takove stvari po volji prodavati.

Odpis Vis. c. kr. dvorske kancelarije od 15. lipnja 1846. br. 19704 uslied odluke Nj. c. kr. Ap. Veličanstva od 31. ožujka 1846., kojom se odredjuje, da se država zahvaljuje na trećinu našastih arkeol. predmeta, što joj po §. 399. gradjans. zakonika pripada, ali da i nadalje ostaju valjane sve ostale odredbe u §§. 395. 396. 397. i 400. istoga zakonika sadržane; te da su političke oblasti dužne o svakom otkriću obavijestiti namah dotično pokrajinsko namjestništvo, komu opet dužnost staviti to do znanja zem. muzeju; i da nadalje traje valjanost c. kr. odluka ob ovom predmetu izdanih, imenito ona od 19. rujna i 23. prošinea 1818. priobćena odpisom dvorske kancelarije od 28. prošinea i. g. gori navedena.

Obznana Vis. namjestništva u Dalmaciji od 29. srpnja 1846. br. 14467 na okružne oblasti uslied višjega naloga, kojom se ustanovljuje, kako da se postupa u pogledu otkrića arkeologičkih predmeta.

Odluka Vis. c. kr. dvorske sdružene kancelarije od 21. kolovoza 1846. br. 13154, kojom se odredjuje, da pokrajinska namjestništva o sbivajućih se arkeol. otkrićih obznane namah c. k. kabinet starina i numismatike u Beču.

Odlukom Vis. vlade od 31. prošinea 1850. izriče se, da starodavne zgrade stoje pod zaštitom iste vlade, te po mogućnosti da se čuvati imadu. Ova se odluka obnovila odpisom c. k. ministarstva za nutarnje poslove od 2. prošinea 1855. br. 11157.

C. kr. ministarstvo za trgovinu, obrt i javne radnje svojim odpisom od 24. srpnja 1853. br. 1256 na sva namjestništva u Austriji s obzirom na učuvanje starih spomenika nalaže, da sve zemalj. oblasti imadu pružati pripomoć pokrajinskim čuvarom, koje će imenovati c. kr. osrednji odbor u Beču postavljen za iztraživanje i čuvanje starih spomenika i dodeljen istomu ministarstvu, a navlastito graditeljski uredi, u koliko bi isti čuvari njihove strukovne pomoći trebivali. (Za Hrvatsku bje imenovan tada čuvarom presv. g. Iv. Kukuljević).

C. kr. ministarstvo za bogoštovje i nastavu svojim riešenjem od 27. travnja 1856. br. 4882 ustanovi, da, kadgod se radi o rušenju ili popravljenju koje javne zgrade, kao na pr. starodavne crkve, župničke kuće ili učevnoga zavoda, ima se uz novu osnovu pridodati i osnovu već obstojeće zgrade zato, da se nebi rušenjem stare zgrade uništio i koj stari spomenik sačuvanja vriedan.

Pošto ove naredbe nebješe do danas ni ukinite ni drugimi izmjenjene, ostaje nadalje i kod nas zabranjeno izvažati starine izvan naše zemlje; a zem. oblasti su svetraino dužne obavieščati zem. muzej o svakom otkriću starinskih predmeta.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA I. — BR. 1.

SADRŽAJ.

1. Uvod. — Uredništvo. — Str. 1—5.
2. Dragulj iz predhistoričke dobe. — S. L. — Str. 6—12.
3. Biač. — S. L. — Str. 12—15.
4. Lepoglavska monstranca. — Dr. Kršnjavi. — Str. 16—17.
5. Uporaba ruda i kovova za prvih kulturnih pojava čovjeka. — Dr. Pilar. — Str. 18—20.
6. Srebrn novac Konstantina III. — Aug. Šenoa. — Str. 20—21.
7. Nadpisi. — S. L. — Str. 21—22.
8. Rimski novci carski zem. muzeja u Zagrebu. — S. L. — Str. 22—24.
9. Razne vesti. — Str. 24—29.
Dopisi. — Str. 29.
Kritika. — Str. 30.
Zapisi. — Str. 31.
Darovi prikazani nar. zem. arkeol. muzeju teč. god. 1878. — Str. 32.

U Zagrebu 1. siečnja 1879.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Dopisi, tiskanice, poštarske doznake na predbrojku itd. upravljati će se frankirane na Uredništvo Viestnika u zemalj. muzeju u Zagrebu. Rukopisi se ne vraćaju.

Članovi hrv. arkeol. društva šalju neposredno svoje prineske društvеному blagajniku Dru. Lobmayeru u Zagrebu (Miesnička ulica br. 1).

Bibliografia della Dalmazia komad po . . . . . 1 for. a. vr.
 Supplementi al saggio della bibliografia komad po . . . . . 25 nvč. „
 Viena narodnoga uzdarja O. A. Kačiću „ „ . . . 1 for. „
 Na stoljetnicu Kačiću sa slikom „ „ . . . . . 20 nvč. „
 Hartmanova knjižara u Zagrebu prodaje uz gore naznačene cijene sve spomenute knjige, a prima i naručbine. Članovi pako, koji žele dobiti te knjige za pol cijene, neka se na društvenoga tajnika neposredno obrate.

Imamo još dosta mnogo otisaka slike grofa Draškovića i Karte von Ungarn, te ćemo jih stranom podjeliti medju naše povjerenike u znak zahvalnosti naše na njihovom trudu, a ostale prodati za veoma umieren novac.

Trsit ćemo se napokon, da od sada uvijek svi društveni poslovi budu u redu; te molimo svu gospodu čitatelje ovih redaka, da u naše društvo stupe.

Buduće ustanova, po kojoj se je prijašnje društvo za povjest i starine ravnalo, u mnogom suvišna ili nedostatna, odbor će u prvoj glavnoj skupštini našega društva podneti na razpravljanje novu, društvenoj svrhi shodniju i po mogućnosti savršeniju; a čim pako ta nova od vis. vlade odobrenje zadobije, bit će naposeb tiskana i razaslana.

Upravljajući odbor hrvat. arkeol. društva.

I m e n i k

članova hrvatskoga arkeologičkoga društva.

A. a) Utemeljitelji stari, koji su već 50 for. ili više položili.

Agnezi Vinko, vlastelin u Fužini.
 Baltić Moisijsa, kr. savjetnik u Zagrebu.
 Bedeković Koloman, kr. hrv. ministar u Pešti.
 Bogović Mirko, umirov. kr. savjetnik u Zagrebu.
 Crnadak Gjuro, gr. podnačelnik u Zagr.
 Janković Julio, grof u Daruvaru.
 Knjižnica duh. mladeži u Djakovu.
 Kukuljević Ivan, nar. zast. u Zagrebu.
 Kušević Svetozar, nar. zast. u Vukovaru.
 Ljubić Sime, muz. ravnatelj u Zagrebu.
 Lukić Božo, župnik u Trnavi.

Ožegović Metel baron, dvor. savjetnik u Beču.
 Smičiklas Gjuro, biskup u Križevcih.
 Stražimir Dragutin, župnik kod sv. Jankova na Zelini.
 Štrosmajer Gjuro, biskup u Djakovu.

b) Utemeljitelji novi:

Pulić Dr. Juraj, umir. gimn. ravnatelj, kan. u Rimu.
 Antolković Josip, umir. ravn. u Gradeu.
 Kolar Nikola, arhitekt u Vinkovcih.

B. Pomagajući, koji su položili 1 for. upisnine i 2 for. prinosa za godinu 1879.:

Krilić Nikola, bosan. provincial u Fojnici.
 Batinić Mijo, provin. tajnik u Fojnici.
 Sabljak Franjo, c. k. prijemnik u Kostajnici.
 Perok Filip, opat i kan. u Zagrebu.
 Balaš Mio, škol. odbor. u Baniji kod Karloveca.
 Bulić Frane, kot. nadzornik u Zadru.
 Budisavljević Jovo, prav. parok u Vrhovini.
 Cikota Franjo u Senju.
 Cernetić Janko, gr. oficijal u Zagrebu.
 Crnadak Mirko u Zagrebu.
 Cernovšek Ferdo u Zagrebu.

Filip Konrad, odvjetnik u Koprivnici.
 Folnegović Franjo, župnik u Šelih.
 Granić M. J., župnik u Gr. Muću.
 Gruber Dane, muz. pom. u Zagrebu.
 Gruber Stjepan, teleg. u Zagrebu.
 Herkov Raimund, odjel. savj. u Zagrebu.
 Križanec Stevo u Glini.
 Kontak Dr. Gjuro, odvjetnik u Zagrebu.
 Kuš Miroslav, kr. blagajnik u Zagrebu.
 Kostrenčić Ivan, sveučilištni knjižničar u Zagrebu.
 Kern Dr. Hinko u Osjeku.
 Kolar Ivan, c. kr. šumar u Vrhovini.
 Lehpamer Josip, kanon. u Zagrebu.

(Nastavak sledi.)

Nugent grof Artur u Zagrebu.
 Pavec Josip, nadzornik pučkih škola u Zagrebu.
 Pavić Armin, sveuč. prof. u Zagrebu.
 Pavišić Dr. Alv. Ces. vl. saviet., kanon. i protonot. apost. u Makarskoj.
 Pavlešić Ivan, biskup u Zagrebu.
 Pehan Antun, učitelj u Petrinji.
 Petračić Franjo, sveuč. prof. u Zagrebu.
 Pilar Dr. Juraj, sveuč. prof. u Zagrebu.
 Posilović Dr. Juraj, biskup u Senju.
 Prister Jeroli, veletržac u Zagrebu.
 Pučić grof Niko Vlaho, posiednik u Dubrovniku.
 Rakovac Dr. Ladislav, primar. liječnik u Zagrebu.
 Realka velika u Osijeku.
 Rubetić Cvjetko, kateket na vel. realki u Zagrebu.
 Šenoa August, gr. viećnik u Zagrebu.
 Šenoa Julio, blagajnik u Zagrebu.
 Skočić Ilija, trgovac u Šibeniku.
 Sparhakek Jukundo, podžup. perovodja u Jaski.
 Spillauer Stjep., podpuk. i predstojnik odjela za bog. i nast. kod gl. zapovj. u Zagrebu.
 Šišić Jakov, odsječ. savietnik kod gen. komande u Zagrebu.

Štram Dr. Lavoslav, odvjet. u Zagrebu.
 Šuljok Aleksander, dvor. saviet. podpr. stola sedmorice u Zagrebu.
 Švinderman Blaž, nadbiskupski tajnik u Zagrebu.
 Tallian Slavoljub, kanonik u Zagrebu.
 Tkalčić Ivan, prebendar u Zagrebu.
 Tkalčić Mirko u Zagrebu.
 Unterweger Vilko, perovodja kod gl. zapovjed. u Zagrebu.
 Vakanović Antun, banski namjestnik u Zagrebu.
 Vancaš Dr. Aleksa, predsjednik zem. zdrav. vieća u Zagrebu.
 Vidrić Dr. Lovro, odvjetnik u Zagrebu.
 Vihodil Vl., ravn. gosp. zav. u Križevcih.
 Vončina Ivan, posjednik u Zagrebu.
 Vrbanić Mijo, šumski nadzornik kod gen. komande u Zagrebu.
 Vučetić Antun, gimn. profesor u Dubrovniku.
 Vuković Adolf, ravnatelj brzojav. ureda u Zagrebu.
 Vuković Marijan, školski nadzornik u Vukovaru.
 Zlatović O. Stjepan u Spljetu.
 Žigrović-Potočki Franjo, dvor. savjetnik u Zagrebu.

(Nastavak slijedi.)

Povjerenici hrvatskoga arkeološkoga društva.

Benaković Josip, načelnik u Županju.
 Čeh Dr. Dragutin u Križevcih.
 Grzetić Dr. N., pukovnički liječnik u Budimpešti.
 Glaser Josip, učitelj u Petrinji.
 Jurinač Adolf E., gim. profesor u Varaždinu.
 Lobmayer August, župnik u Erdeviku.
 Mazek Antun, ravnatelj velike gimnazije u Požegi.
 Paus Mijo, podarhidj. i župnik u Putincih.
 Stepanov Stjepan, ravnajući učitelj u Virju.
 Žetić Pavao, urednik Srijemskoga Hrvata u Vukovaru.

Bilješke.

Tko sbog pometnuje kod odpravnictva ili drž. pošte nebi primio redovito Viestn. brojeve, neka se toga radi blagoizvoli dopis. kartom obratiti na uredništvo. Molimo povjerenike, neka nam pošalju imenik sakupljenih članova, i neka nas revno izvješćuju o stvarih tičućih se našega i njihova zvanja. Društvo će uz njihovu prijavu namiriti svaki poslovni trošak. Svakomu članu pripada pravo rabiti knjige i novine, koje društvo dobiva u zamjenu, i koje se za sada čuvaju u društv. ormaru u pisarni arkeol. odjela zem. muzeja. Ravnateljstva naših škola i zavoda mogu se upisati kao pomagajući članovi.

I m e n i k

*pomagajućih članova hrvat. arkeol. društva, koji su položili 1 for.
upisnine i 2 for. prinosa za godinu 1879.*

Ovo vriedi za namiru.

- Altman Josip, inžinir u Zagrebu.
Baloković Lovro, župnik u Bizoveu.
Bauer Dr. Ivan, lječnik u Zagrebu.
Bedecković Kamilo, nadinž. u Zagrebu.
Benaković Josip, načelnik u Zupanju.
Benković Ignjat, župnik i podarcidj. u Šipku.
Bišćan Dr. Milan, podžupan. lječnik u Jaski.
Bojničić Ivan, pristav zem. muzeja u Zagrebu.
Brčić Antun, viećnik kod priziv. suda u Zadru.
Budmani Pero, gimn. profesor u Dubrovniku.
Bulat (ne Bulić v. br. 2) Dr. Gaj F., odvjetnik u Splugu.
Buratti Ivan conte u Zagrebu.
Burgstaller Vjek. financ. perov. u Zagreb. Butorac Dragutin, podžup. pisar u Jaski.
Čegetek Franjo, kot. sudac u Božjakovini.
Čeh Dr. Dragutin u Križevcih.
Čitaonica gradjanska u Bjelovaru.
Cvitaš Katarina, učiteljica u Vukmaniću.
Dautović Mijo, predsjednik unutrnjeg odjela kod gen. komande u Zagrebu.
Deutsch Albert, knjižar u Zagrebu.
Didolić Dragutin, posiednik u Seleih na Braču.
Domjanović Ladislav, perov. vježbenik u Jaski.
Piamin Ivan, kanon.-arcidjakon na Rieci.
Fosco Antun, biskup u Šibeniku.
Franić Josip, podžup. tajnik u Jaski.
Franković O. Mijo u Fojnici.
Galjer Matija, učitelj u Virju.
Gašparić Franjo, kanon. arcidjakon u Zagrebu.
Gimnazija realna u Bjelovaru.
Gimnazija vel. u Gospiću.
Gimnazija vel. u Karlovcih.
Gimnazija vel. u Osieku.
Gimnazija vel. u Vinkovcih.
Glaser Josip, učitelj u Petrinji.
Glaivočević O. Nikola u Fojnici.
Gogolja Dragutin u Zagrebu.
Gojsilović O. Dominik u Fojnici.
Golub Vjekoslav, gim. prof. u Zagrebu.
Grahor Janko, arhitekt u Zagrebu.
Granić Jakov, kot. škol. nadzornik u Šibeniku.
Haněl Jaromir, sveuč. prof. u Zagrebu.
Jakić Andrija, odvjetnik u Zagrebu.
Ikić O. Blaž u Sutjeski.
Ikić O. Stjepan u Sutjeski.
Jurković Janko, odj. savjet. u Zagrebu.
Jurković pl. Dr. Nikola, vlad. tajnik u Zagrebu.
Karaman Dr. Srećko, odvjet. u Splugu.
Kassa Skender, podžup. živinar u Jaski.
Kaznačić Dr. Iv. Aug., lječnik u Dubrovniku.
Kojanović Mijo, ravnatelj pom. ureda kod gen. komande u Zagrebu.
Kržan Antun, kanon. i ravnatelj konvikta u Zagrebu.
Kišpatić Mijo, prof. na realki u Zagrebu.
Koharić Dr. Janko, sveučil. profesor u Zagrebu.
Kondrat Ferdinand, inžinir u Zagrebu.
Kovačev Ivan, trgovac u Šibeniku.
Kovačić Risto, gim. prof. u Dubrovniku.
Kresić O. Stjepan, župnik u Ogorju.
Krešić Milan, tajnik trg. komore u Zagrebu.
Kristijanović Ignjat, biskup u Zagrebu.
Labor O. Bono, župnik u Rupah kod Skradina.
Lapaine Valentin, mjernik u Petrinji.
Lobmayer Aug., župnik u Erdeviku.
Lopašić Rade, žup. tajnik u Zagrebu.
Maček Ivan, inžinir u Jaski.
Majhofer Josip, podžup. pisar u Jaski.
Makanec Dr. Milan, odvjet. u Zagrebu.
Malec Dr. Josip, odvjetnik u Zagrebu.
Mašić Ivan u Zagrebu.
Matas Ante Konst., ravnatelj vel. gimnazije u Dubrovniku.
Matijević Pajo, perovodja kod gen. komande u Zagrebu.
Matz Mavro, tajnik kod gl. zapovjed. u Zagrebu.
Maurović Mijat, nadinžinir u Zagrebu.
Mazzura Dr. Sime, odvjetnik u Zagrebu.
Milković Josip, učitelj u Trojstvu.
Mitrović vit. Spiro, major, zapovjed. 79. domobr. bataljuna u Skradinu.
Modec Ljud., ravn. prepar. u Zagrebu.
Monti Dr. Lovre, odvjetnik u Kninu.
Mrazović pl. Dr. Matija, gradonačelnik u Zagrebu.
Muhić Dr. Pavao, predstojnik vladinog odjela u Zagrebu.
Mužević Antun, posjednik u Stubici.
Nekić Mate, prof. na prep. u Zadru.
Nodilo Natko, sveuč. prof. u Zagrebu.

Družtva i povremeni listovi, s kojima već stupismo u zamjenu :

- Magyar tudományos Akadémia. *Budimpešta.*
Magyar Történelmi Társulat. *Budimpešta.*
Magyar régészeti társulat. *Budimpešta.*
Königl. Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften. *Prag.*
Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. *Wien.*
Alterthumsverein. *Wien.*
Ferdinandeam für Tirol und Voralberg. *Insbruk.*
Zakład narodowy imienia ossolinskich we Lwowie. *Lwow.*
Hist. Stat. Section der k. k. Mähr. Schl. Gesellschaft v. Beförderung d. Ackerbau, Natur und Landkunde. *Brünn.*
Verein für Siebenbürgische Landeskunde. *Hermanstadt.*
Società Adriatica di scienze naturali in *Trieste.*
Archäologisches Institut des deutschen Reiches. *Berlin.*
Société Archéologique et Historique de l'Orléanais. *Orléans.*
Société nationale des Antiquaires de France. *Paris.*
Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte. *Kiel.*
Verein für Geschichte und Altherthümer Pommers. *Stettin.*
Historischer Verein von Oberpfalz und Regensburg. *Regensburg.*
Verein für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde. *Schwerin.*
Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschwaben. *Ulm.*
Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften. *Görlitz.*
Society of Antiquaries of London. *London.*
Der historische Verein des Kantons Bern. *Bern.*
ИМПЕРАТОРСКОЕ РУССКОЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВО. *Petrograd.*
МОСКОВСКОЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВО. *Moskva.*
Finska Vetenskaps-Societeten. *Helsingfors.*
Società d' archeologia e belle arti. *Torino.*
Srpsko Učeno Družtvo. *Biograd.*
Hrvat.-slavonsko šumarsko družtvo. *Zagreb.*
Klub inžinira i arhitekta. *Zagreb.*

- Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich. *Wien.*
Bullettino di paletnologia italiana. *Reggio dell' Emilia.*
Bullettino di archeologia e storia dalmata. *Spalato.*
Pravo. *Spalato.*

N o v i n e .

- Vienac. *Zagreb.*
Slovinac. *Dubrovnik.*
Narodni List. *Zadar.*
Glas Crnogorca. *Cetinje.*

- Sloboda. *Sušak.*
Naša Sloga. *Trst.*
Sriemski Hrvat. *Vukovar.*

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA I. — BR. 3.

SADRŽAJ.

1. Pisani spomenici izkopani u Sisku teč. g. 1876—7. od arkeolog. društva „Siscia“; — S. L. — Str. 65—74.
2. Uporaba ruda i kovova za prvih kulturnih pojava čovjeka. (Nastavak.) — Dr. Pilar. — Str. 74—77.
3. Luka Plić-Oriovčaniu kao arkeolog. — Dane Gruber. — Str. 78—84.
4. Prilog tumačenju „dragulja“. — Dr. Maixner. — Str. 85—88.
5. Razne viesti. — Str. 88—91.
Kritika. — Str. 91—94.
Darovi prikazani nar. zem. arkeol. muzeju teč. g. 1878. — Str. 94—96.

U Zagrebu 1. srpnja 1879.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Dopisi, tiskaniće, poštarske doznake na predbrojku itd. upravljati će se frankirane na Uredništvo Viestnika u zemalj. muzeju u Zagrebu. Rukopisi se ne vraćaju.

Članovi hrv. arkeol. društva šalju neposredno svoje prineske društvenomu blagajniku Dru. Lobmayeru u Zagrebu (Miesnička ulica br. 1).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima knjižara Lav. Hartmana u Zagrebu.

U društvenoj pisarni (zem. muzej) može se dobiti:

Opis jugoslavenskih novaca od prof. S. Ljubića, u Zagrebu 1875.
4-a sa 20 tabl. za 8 for. — umnoženo izdanje za 12 for.

Viestnik nar. zem. muzeja u Zagrebu. 1870. I. sa 2 tab. — 1 for.

" " " " " 1875. II. " 5 " — 2 "

Skrovište rimskih carskih zlatnih novaca otkriveno u Zemunu. U Zagrebu 1876. sa 1 tab. — 70 novč.

O Posavskoj Hrvatskoj i o zl. novcih njezina zadnj. kneza Serma. U Zagrebu 1878. — 70 novč.

Popis predmeta iz predhist. dobe u zem. muzeju. U Zagrebu 1876. sa 4 tab. — 1 for.

O VIII. zasjedanju svenar. sastanka za antropologiju i arkeologiju predhist. U Zagrebu 1877. — 70 novč.

Dispacci di due nunzi apostolici, vescovi dalmati, in Borgogna (1472—88). Zagabria 1876. — 50 novč.

Razvod Istarski (Confinazioni nell' Istria 1275. Testo latino e italiano). Zagreb 1874. — 1 for.

Na obranu pravosti staro-srbskih zlatnih novaca. Zagreb 1876. sa 1 tab. — 1 for.

—*—

Bilješke.

Tko sbog pometnje kod odpravništva ili državne pošte nebi primio redovito Viestnikove brojeve, neka se toga radi blagoizvoli dopis. kartom obratiti na uredništvo.

Molimo povjerenike, neka nam pošalju imenik sakupljenih članova, i neka nas revno izvješćuju o stvarih tiućih se našega i njihova zvanja. Društvo će uz njihovu prijavu namiriti svaki poslovni trošak.

Svakomu članu pripada pravo rabiti knjige i novine, koje društvo dobiva u zamjenu, i koje se za sada čuvaju u društvenom ormaru u pisarni arkeol. odjela zem. muzeja.

Ravnateljstva *naših* škola i zavoda mogu se upisati kao pomagajući članovi.

—*—

I m e n i k

članova hrvatskoga arkeologičkoga društva.

(Nastavak.)

A. Članovi utemeljitelji:

Preuzv. uzoriti kardinal Josip Mihalović, nadbiskup i prvostolnik u Zagrebu, položiv 100 for.

Vis. e. kr. glavno zapovjedništvo kao kr. drž. uprav. oblast u Zagrebu, položiv za tek. god. kao pripomoć 100 for.

Vitezićeva knjižnica u Vrbniku na Krku, za koju položi veleuč. Dr. Dinko Vitezić, vlad. savjet. i nar. zastup. 50 for.

Čeh Dr. Dragutin, druž. povjerenik u Križevcu, položiv 5 for. na račun tek. god. Vučetić Dr. Stjepan, kanonik u Zagrebu, stari član.

B. Članovi pomagajući, koji su položili 1 for. upisnine i 2 for. prinosa za godinu 1879.:

Ovo vriedi za namiru.

Alačević Dujam, e. kr. poreznik u Benkoveu.
Barbieri Stjepan, e. kr. kotar. kapetan u Benkoveu.
Benković Ivan, gradski viećnik u Zagrebu.
Bojanić O. Andjeo, župnik u Bolu.
Budisavljević Bude, podžupan u Rumi.
Čitaonica narodna u Senju.
Cvjetković M. Jo, finan. savjetnik kod gl. zap. u Zagrebu.
Egersdorfer S., inžinir i nar. zast. u Zagrebu.
Ferlan Ivan, veletržac u Senju.
Gössl J., ravnajući učitelj u Rumi.
Jagodić Hija, duh. pomoć. u Rumi.
Ivić Mate, odvjetnik u Rumi.
Ka. ser Ljudevit, oružn. stražmeštar u Rumi.
Kiepnach Stjepan, inžinir u d. Miholjcu.
Kršnjavi Drag. Jos., podžup. perovodja u Virovitici.
Kršnjavi Dr. Isidor, sveuč. profesor u Zagrebu.

Lobmajer Dr. Antun, prim. profesor u Zagrebu.
Mallin Theodor, podžup. perovodja u Rumi.
Mesić Josip, učitelj u Rumi.
Muha Antun, učitelj u Rumi.
Obćina gradska u Šibeniku.
Obrtnička zadruga u Senju.
Odjić Ivan, kr. šumar u Rumi.
Oršić Matija, prebendar u Krku.
Paus Mijo, podareidjak i župnik u Puntineh
Petrović Petar, učitelj u Virovitici.
Preradović pl. Dušan, nadporučnik u Poli.
Ritzeff Koloman, kr. inžinir u Rumi.
Ros Sebastian, inžinir u Zagrebu.
Schwartz Dr. Žiga, grad. fizik u Glini.
Stipčić Zdravko, kr. podžup. perovodja u Zlataru.
Učiona građanska u Otočcu.
Vitanović Ante, duh. pomoć. u Rumi.
Žakić Gjuro učitelj u Virovitici.

Družtva i časopisi,

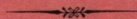
s kojimi već stupismo u zamjenu:

Estonische gelehrte Gesellschaft. Dorpat. Russland.

Redaction der Monatsbericht des k. Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin.

K. b. Akademie der Wissenschaften zu München.

Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens. Breslau.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA I. — BR. 4.

SADRŽAJ.

1. Rittium (Surduk). — S. L. — Str. 97—101.
2. Glagolski nadpisi. (Nastavak.) — Dr. L. Geitler. — Str. 102.
3. Uporaba ruda i kovova za prvih kulturnih pojava čovjeka. (Nastavak.) — Dr. Pilar. — Str. 102—107.
4. Još dvie zavjetne ruke iz bronza. — S. L. — Str. 107—108.
5. Prilog tumačenju „dragulja“. (Nastavak i konac.) — Dr. Maixner. — Str. 109—118.
6. Kip morske boginje s jednozubnim sidrom. — S. L. — Str. 118—120.
7. Predhistorička Venus. — S. L. — Str. 120—122.
8. Razne vesti. — Str. 122—123.
Dopisi. — Str. 123—127.
Darovi prikazani nar. zem. arkeol. muzeju teč. g. 1878. — Str. 127—128.

U Zagrebu 1. listopada 1879.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Dopisi, tiskanice, poštarske doznake na predbrojku itd. upravljati će se frankirane na Uredništvo Viestnika u zemalj. muzeju u Zagrebu. Rukopisi se ne vraćaju.

Članovi hrv. arkeol. društva šalju neposredno svoje priniske društvenomu blagajniku Dru. Lobmayeru u Zagrebu (Miesnička ulica br. 1).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima knjižara Lav. Hartmana u Zagrebu.